

gâvur mahallesiinde ask

ROMAN

MEHMET KURTOĞLU

KALDIRIM YATIRLARI

GAVUR MAHALLESİNDE
AŞK

KALDIRIM YAYINLARI

ROMAN

ISBN

978-605-4467-06-8

editör:

Aylin Günay

kapak:

Salih Koca

iç düzen:

Burhan Maden

1. Baskı:

Haziran 2011

baskı ve cilt:

Bayrak Matbaası

Davutpaşa Cad. No: 14 Kat: 2

Topkapı/İstanbul

Tel: 0212 493 11 06

KALDIRIM YAYINLARI

Çatalçeşme Sok. No: 40/1

Torun Han Kat: 1

Cağaloğlu-İSTANBUL

Tel: 0 212 511 68 28

Faks: 0 212 512 56 63

www.kaldirimyayinlari.com

bilgi@kaldirimyayinlari.com

© Kaldırım Yayınları

Yazarın ve yayınevinin izni olmadan kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Kaldırım Yayınları, Karbey Yayıncılık Eğt. Ve Dan. Hiz. San. Tic. Ltd. Şti. kuruluşudur.

GAVUR MAHALLESİNDE AŞK

Mehmet Kurtoğlu

Mehmet Kurtoglu

1969 yılında Urfa'da doğdu. HRÜ. Meslek Yüksekokulu İnşaat bölümü ve A.Ü. Sosyal Bilimler bölümünü bitirdi. Çeşitli memuriyet ve idari görevlerde bulundu. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde Yayın Müdürü olarak çalışmaktadır. Yazı ve şiirlerini Yedi İklim, Bir Nokta, Kültür, İslami Edebiyat, Suhan, Mürekkep, Ardiç, Türkü ve İmaret dergilerinde yayınladı. Kırım'da yapılan "Türkçenin Uluslararası Şiir Şöleni"ne katıldı. Türkiye Yazarlar Birliği Şanlıurfa Şube Başkanlığı (üç dönem) yaptı. Anadolu Yazarlar Birliği, İLESAM, GAP Gazeteciler Birliği ve TYB Ankara Yön. Kur. Üyesidir.

Yayınlanmış Eserleri:

- Bana Kendini Anlat, Şiir**, 1998,
- Hafızasını Kaybeden Şehir**, Deneme, 1999,
- Gurbeti Olmayan Diyar**, Şiir, 2000,
- Urfa Efsaneleri**, Araştırma, Kent Yay. 2005 (3 baskı),
- Çağa Küsen Leyla**, Şiir, 2005
- Ben Kendimden Yanayım**, Deneme, 2005
- Kültür Şehri Urfa**, Araştırma, 2006 (3 baskı),
- Şiir Şehir Urfa**, Şiir Seçkisi, 2006 (3 baskı),
- Kültür ve İnançlar Diyarı Urfa**, Belgesel,(İngilizce ve Türkçe) 2006,
- Hafızasını Arayan Şehir**, Deneme, 2007,
- Geçmişten Günümüze Suruç**, Ortak Kitap, 2008,
- Urfa Vakıf Medeniyeti ve Su**, Belgesel, 2008,
- Savaşın Âşıkları**, Tiyatro, 2008,
- Urfalı Nabi**, Biyografi, 2008,
- Ben Yusuf Sen Züleyha**, Şiir,2009,
- Çağın Divanesi**, Rubai, 2010,
- Bir Şehri Sevmek**, Deneme, 2010

ÖNSÖZ

Bugün hafızalardan silinmeyen ve tartışıla-gelen 1915 Ermeni olayları yakın tarihimiz açısından önemli bir olaydır. Yarı kurgu yarı belgesel diye niteleyebileceğimiz bu eser 1915 yılı üzerine yazılmış yerli ve yabancı okumalardan ve saha derlemelerinden hareketle kaleme alınmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "*Anadolu'nun romanlarını yazacaklar türkülerden yola çıkmalıdır*" sözü ışığında bu eser, unutulmaya yüz tutmuş türkü, gazel ve uzun hava ile zenginleştirilerek dönemin ruhu verilmeye çalışılmıştır.

Burada anlatılan kahramanlar gerçek kişilikler olmayıp, dönemin ruhu göz önüne alınarak yaratılmış karakterlerdir. Yine Jacop Künzler ve Dr. Vischer gibi gerçek kişilikler romanda kurgulanmış birer karakter olarak anlatılmıştır. Bu iki isimde gerek dönemin misyon hastanelerinde görev yapan ajanlar olduğu unutulmamalıdır. Zira Adı geçen her iki yabancı misyon görevlileri Künzler ve Vischer romanda da anlatıldığı gibi Ermeni tarafını tutmuş, zaman zamanda istihbarat çalışmalarında bulunmuşlardır. Yine Künzler ve Vischer daha sonra yazdıkları hatıralarında gerek 1915 olaylarını gerekse Urfa Kurtuluş Savaşını taraflı şekilde kaleme almışlardır. Her iki Misyon görevlisinin hatıraları henüz Türkçeye çevrilmemiştir.

Alman yazar Jacob Künzler'in (1871- 1949) 1915 tehciriyle ilgili *Au Pays Des Larmes Et Du Sang /Gözyaşı ve Kan Ülkesinde* adlı kitabında 1915 ile 1917 yılları arasında yaşadığı

Urfa'yı kaleme almış ve kitabını 1929'da yazmıştır. Özellikle Ermeni tehcirini anlattığı kitabında Urfa'yı "Gözyaşı ve Kan Ülkesi" adıyla tanımlamıştır... Bu dönemin önemli figürlerinden olan Künzler'e Tehcir sırasında birçok Ermeni para ve altınlarını teslim etmiş, Künzler ise bunları zimmetine geçirdiği paralar dolayısıyla yargılanmıştır. Vischer ise Urfa Kurtuluşu sırasında Ermeni, Fransız ve Türkler arasında arabuluculuk yapmıştır. Onunda henüz Türkçeye çevrilmeyen ama bizim okuma fırsatını bulduğumuz hatıratında dönemin olaylarını anlatırken oldukça taraflı olduğu bizzat müşahede edilmiştir. Mağlubun edebiyatı güçlü olur gerçeği ışığında Ermeni olaylarına baktığımızda, bu konuyla ilgili güçlü bir edebiyatlarının olduğunu görürsünüz...

İç içe geçmiş iki hayatın anlatıldığı bu romanda şehrin bugün kaybolmuş mekânları tasvir edilmiş, sosyo-kültürel hayat üzerinden bir şehir tanımlaması yapılmaya çalışılmıştır. Yakın tarihin en sıkıntılı konularından biri olan Ermeni Olayları üzerine yazılmış bu roman tarihi gerçekler üzerinden yalnızca edebi bir okumadır.

Bu eserin son okumasını dar bir zaman dilinde yapan Murat Albayrak'a ve yayınlanmasına vesile olan dostum Necdet Karasevda'ya teşekkür ederim.

Mehmet KURTOĞLU
ANKARA/2011

“Osmanlı İmparatorluğu ve onun son temsilcileri olan İttihatçuların üstüne bir perde indi. Büyük kaybetme hislerinin ardında bir beklenti de vardı. İttihatçuların rejimi özgürlük, adalet, müsavat ve kardeşlik vaad eden kansız bir inkılâp ile başladı ve Türk topraklarına hem ulviyet hem de zillet getirdi”

Halide Edip Adivar

"Bin yılların susuzluğuyla kavrulurken ova, kızgın, çatlak topraklar vahşiliğın en acımasız olduğu bu şehri, cehennemden bir parça yapmıştı sanki. Saltanat şehri İstanbul'dan ayrı hüküm süren, devletin olmadığı, ağa ve şeyhlerin istediği gibi at koşturduğu, ilişkilerin parasal ve kaba kuvvete dayandığı bu şehir, merkezi otoriteden uzaktı. Tanzimat Fermanı'nın ilanından ancak on yıl sonra Tanzimat kanunlarının ulaştığı Urfa, devletin gözünde sürgünlerin mecburi ikamete tabi edildiği bir mekândı.

Osmanlının çöküşe geçtiği bu zaman zarfında, yıkılmaya yüz tutmuş kapıları ve ayakta duran birkaç burcu, yıkıla yıkıla bir insan boyu kalmış surları ile şehir, yaşlı ve çöküşe geçmiş bir insanı andırıyordu. Tarih boyunca o kadar çok talan ve katliam yaşamıştı ki, geçmişini bile hatırlamakta zorluk çekiyordu.

Şehrin surlarının dışına yapılmış mezarlıklar, içindeki yeşil türbeleleriyle şehri korurken, diğer yandan bu şehre girip çıkanlara ölümün soğuk yüzünü hatırlatıyordu. Tarih boyunca sel, baskın, afet, veba ve cüzam hastalıklarıyla ölümün karanlık yüzünü görmüş olan bu şehir, korku ve tedirginliğin ötesinde bunlarla yaşamayı artık bir yaşam biçimine dönüştürmüştü. Tanrıdan gelen belalar yerine, daha çok insanlardan gelen belalara kendini alıştırmaya çalışıyordu. Şehir, binlerce yıldır içine attığı öfkesini kasmaya, bunun işaretlerini de ağalar, şeyhler ve eşkıyaların arasındaki geliştirdiği hiyerarşik ilişkiyle ortaya koyuyordu.

Çözülme çağını yaşayan İmparatorluğun, zayıflığından faydalanan kesimler içinde azınlıklar ve misyonerler başı çekiyordu. Hafiyeler, İmparatorluk dışından gelen seyyah ve misyonerler, ittihatçı sürgünler şehirde fazlasıyla görüliüyordu. Tabi bunların içinde namı henüz yayılmış olan Nafiz, her yerde adından bahsettiriyor, yiğitliğiyle herkesin dikkatini çekiyordu."

TALANDAN DÖNÜŞ

Mezarlığı ortadan ikiye bölen toprak yolda, tozu dumana katarak biri önde diğeri arkada iki atlı, şehrin dış surlarına yaklaştıklarında burunlarından soluyan atlarını yavaşlatıp, Harrankapı'dan içeri girdiler. Yedi kapılı şehrin yedinci kapısı Arap Mahallesinden Yahudi mahallesine açılıyordu. Kocaman kesme taşlarla yükselen dev kapıyla ölçüldüğünde böcek gibi duruyorlardı... Muhkem surlar, yüksek burçlarla tahkim edilmiş bu şehrin tanrı tarafından korunduğuna inanılıyordu. Öndeki atlının gözü dev taşlarla örülmüş şehir kapısının sağ ve sol köşesindeki aslan kabartmalarına takıldı. İçinden gücü temsil eden bu aslan kabartmaları ile kendi gücünü kıyasladı. Allah vergisi kuvvetiyle bir aslan kadar güçlü olduğunu, kavga ederken adeta vecd haline girdiğini, insanlar üzerinde korku salmanın kendisine büyük bir haz verdiğini düşündü. Bu hazla birlikte korkutmak, vurmak, adam öldürmek, tedirgin yaşamak ve saklanmak hayatının bir parçasıydı. Binlerce yıllık bu kabartmalar-daki aslan resimleri güç ve vahşiliğin sembolüydü. Bu vahşi ve güç sembolünün belki de en masum örneği kendisiydi. Kendi acımasızlığıyla aslanın vahşiliği arasında bir fark yoktu. Dün vahşi yaban domuzları, yılanlar, çıyanlar, aslan ve kurtlar insanların yaşamlarını sınırlarken, bugün de tersi oluyordu.

Acımasızlık ve güç yalnız kendisinin değil, şehrin reflekslerinde saklıydı. Şehirde yaşamış peygamberler dahi mesajlarını ölüm ve kahramanlık üzerinden sunmuşlardı. İbrahim Peygamber ateşe atılarak cezalandırılmış, Nemrut keçeden tokmakla işkenceyle öldürülmüş, İbrahim Peygamberi seven Züleyha onun ateşe atıldığını görünce kendisi de ateşe atlayarak intihar etmiş, Lut kavmini yerle bir etmek isteyen melekler önce bu topraklara uğramış sonra Sodom'u cezalandırmıştır. Bütün bunlar şehrin kendi insanına reva gördüğü olaylardan yalnızca bir kaçıydı... Ölümle kurgulanmış efsaneler yaratan şehir, insanına adeta ölümü dayatıyordu. Nafiz daha sonra kendi yaptıklarını düşündü. Kendisi hayatta kalabilmek için başkalarına ölümün soğuk nefesini hissettiriyordu. Hatta bundan büyük bir haz bile alıyordu. Talan sırasında vurduğunu devirirken aldığı zevki yoksa nasıl açıklayabilirdi. Yaptığı her güç gösterisi onu şöhrete ulaştırmış, komşu ülkelere kadar namı yayılmıştı. En son Suriye sınırında yaptığı talan Halep'te yankısını bulmuş, kendisiyle ilişki kurmak isteyen kabile reisleri olmuştu. Özellikle Hammed el-Reşo ile birlikte katıldığı dünkü talanı düşünürken hafif bir gülümseme yüzüne yayıldı. Arkasından gelen Katırcı Mehmet'e:

— Talanı nasıl buldun?

— Talan değil, İslam-gâvur savaşıydı sanki

— Ben çok zevk aldım. Hiç böyle bir kavgaya tutuşmamıştım. Bizim yiğitliğimiz bileğimizde, aşiretlerinki sayılarında. Biliyor musun, bütün bu mıntıka Hammed el Reşo'dan korkar, Reşo da benden!

— Reşo talanla geçiniyor, sen de zorbalıkla! Aslında bir birinize benziyorsunuz!

— Ama onlar talana girdiklerinde gözleri hiçbir şey görmüyor. Biz kadınları, çocukları, zayıfları ezmiyoruz. Hele fakirin ekmeğine hiç mi hiç dokunmayız.

— Şehir ile köy arasında bu kadar fark olmalı!

Nafiz, Katırcı Mehmet ile konuşurken Harran Kapı içindeki esnafa başıyla selam vererek, Hokka Meydanı'na çıktı. Atından inip,

Katırcı Mehmet'e: "Atımı tut ben birazdan gelirim!" diyerek Yahudi Mahallesi'ne saptı. Katırcı Mehmet: "Kendine dikkat et ağam! Bu Yahudi milleti tehlikelidir. Kadını erkeği fark etmez!" dedi. Nafiz, dönüp bakmaya bile tenezzül etmeden "Rahat ol Katırcı" diyerek köşeyi döndü.

Siyah bazalt parke taşlarla döşenmiş daracık sokaktan geçip, çıkmaz bir sokağa girdi. Öğlen saati olduğu için, şehrin en sıcak saatleriydi. Bu saatlerde halk genellikle eve kapanır, aşırı sıcaktan dolayı dışarı çıkmazdı. Hatta kapalı çarşılar haricindeki esnaf, genellikle öğleden ikindiye kadar dükkânlarını kapatır, ikindi serininde açarlardı. Nafiz genellikle bu saatlerde Samira ile buluşuyordu. İki gündür görmemişti onu. Yüreği bir çocuk gibiydi, yürümüyor adeta uçuyordu. İnsanlara güç yetiren bu adam yüreğine söz geçirmiyor, vakitli vakitsiz Samira'nın kapısını çalıyordu. Yılan motifli kapı tokmağı olan evin önüne geldiğinde durup etrafı kolaçan etti. Daha sonra arka arkaya üç defa ısıklık çalıp çıkmaz sokağın başına yürüdü. Birkaç dakika geçmeden Samira kapıda görüldü. Nafiz kapıya yaklaşınca Samira:

— İki gündür neredesin, gözlerim yollarda kaldı?

— Harran'daydım, henüz geldim. Sana uğramadan geçmeye gönlüm el vermedi

Samira, Nafiz'in üzerindeki elbisenin toz toprak içinde ve birçok yerden yırtılmış olduğunu görünce:

— Üstün başın ne bu hal? Savaştan çıkmış gibisin?

— Aynen dediğin gibi, yarı geceden beri at üstündeyim.

— Bu yolculuk alameti değil ya soygundan ya talandan geliyorsun?

— İyi ya evden mi gelecektim?

— Tabi sizler için soygun ve talan erkeklik ve yiğitlik göstergesi

— Takma kafanı bu şeylere

- Korkuyorum sana bir şey olacak diye
- Korkma, kötü adama bir şey olmaz!
- Senin kalbin güzel, zihnin kötü...

Samira koynunda sakladığı beyaz kanaviçe işlemeli mendili çıkarıp Nafiz'e uzatarak:

- Bunu senin için işledim sana uğur getirir.

Nafiz, katlanmış olan mendili heyecanla alıp açarken:

- Sağ ol, ölünceye kadar saklayacağım!

Mendilin üzerine işlenmiş kalp resmi içindeki Hilal ile Davut Yıldızı'na uzun uzun bakıp içinden "Uğur mu yoksa uğursuzluk mu getirir bilemiyorum" diye geçirdi. Samira, Nafiz'in mendile takıldığını görünce:

- Beğenmedin mi?

- Çok güzel, işleme aklıma takıldı!

— Hilal seni, Davut Yıldızı beni sembolize ediyor. Ayrıca Davut Yıldızı'nın bana uğur getirdiğine inanırım

- Davut Yıldızı sana uğur getirebilir ama beni korkutuyor!

- Benden de korkuyor musun?

- Hayır, seni delice seviyorum!

— Benim sana zararım dokunabilir ama Davut Yıldızı'nın asla!

— Sen ölümü bile armağan etsen bana, ben yine seve seve kabul ederim!

- Ben del!

Nafiz sırmalı fistanının yan cebinden ceviz işlemeli küçük bir kutuyu Samira'ya uzatarak:

- Bu da benden sana hediye!

Samira kadınlara mahsus içtenlikle kutuyu aldı, çocuksu bir heyecanla açıp içindekileri çıkardı. Gümüş işlemeli gerdanlığı sevinçle boynuna tutarak Nafiz'e:

— Yakıştı mı?

— Çok yakıştı!

Nafiz gerdanlığı Samira'nın elinden alıp kendi eliyle onun boynuna taktı. Eli Samira'nın gerdanına değdiğinde büyük bir ürperti duydu. Dayanamayıp kendine doğru çekti. Öpücüklerle boğdu. Samira kendini Nafiz'den kurtarıp:

— Dur yapma içerdekiler duyacak!

Nafiz, güçlü kollarıyla tekrar Samira'yı kendine çekerek dudaklarından öpmeye başladı. Samira, tekrar kendini kollarından kurtarıp:

— Dur diyorum sana duyacaklar!

Nafiz kendini toparlayıp:

— Duyarlarsa duysunlar artık tahammülüm kalmadı.

— Sabır et, meyveler bile sabırla olgunlaşmış

— Ben fazla olgunluktan çürümeye başladım!

— Sabret, bu kolay olmayan zor bir sevgi!

— Ben zoru severim!

Nafiz ayaküstü görüştüğü Samira'dan ayrılırken bu kıza olan zaafını düşündü. Kendisi gibi her an hain bir kurşuna kurban gidecek birinin böylesine içli bir aşk yaşaması doğru muydu? Ayrıca bu Yahudi kıızıyla olan ilişkileri dost sohbetlerinde zaman zaman kulağına çalınıyor, ondan uzak durması tavsiye ediliyordu. Kendisinin dini duyarlılığı yoktu hatta hovarda bir kişiliği vardı. Bildiği kadarıyla din de engel değildi buna. Peygamberin eşleri içinde Yahudi, Kıpti olanlar vardı. Kendisi bu ilişkiden korkmuyordu ama Samira'nın fazlasıyla korktuğunu hissediyordu. Görüşmeleri hep böylesine korkuyla karışık kaçamak buluşmalarla sürüp gidiyordu.

Samira yakalandıklarında ailesinin kendisini asla affetmeyeceğini söylüyordu. Nafiz'in ise bu tür korku ve kaygıları yoktu fakat Samira'nın durumu onu endişelendiriyordu. Kaçakçı Pazarı, Kuyumcu Pazarı'nda alış veriş yapan Ermeni ve Yahudi kızlarına laf atan sıradan esnaf korkmazken kendisi mi korkacaktı bir kaç Yahudiden... Haraca bağladığı Ermeni, Süryani, Yahudi esnafın adını duyduklarında titrediklerini biliyordu. İçinde kendine karşı öyle bir güven vardı ki, Samira'yı babası vermez veya zorluk çıkarırsa kolun tutup eve kapatmayı bile düşünüyordu.

Kendini bekleyen Katırcı Mehmet'in yanına geldiğinde onu endişeli gördü. Alnı akıtmalı atının başını okşayıp Katırcı Mehmet'e:

— Ne bu endişe?

— Korktum Ağam gündüz gözüyle buluşuyorsun gören olur, duyan olur...

— Korkma Katırcı kadere yazılan gelirmiş başa!

— Kadere tedbir almak lazım Ağam!

Nafiz atın terlediğini ve burnundan soluk aldığını görünce bu can sıkıcı konuyu değiştirmek için:

— Görüyor musun hayvanı çok yorduk?

— Sen ondan daha çok koştun, ondan daha çok hareket ettin ama onun kadar yorulmadın!

— Ne yani beni bir hayvanla mı kıyaslıyorsun?

Katırcı sözünün yanlış anlaşıldığını görünce:

— Ne münasebet Ağam, sendeki kuvveti ölçmek için söyledim.

— Takma kafanı bunlara Katırcı. Güç yerinde kullanılmadığında başa beladır. Takma kafanı, ben burada ayrılıyorum.

— Eve gitmeyecek misin?

— Hayır Kumlu Kahve'ye gideceğim!

— Ben de geleyim mi?

— Gelmene gerek yok! Evde dinlen yarın görüşürüz!

Atın yularını Katırcı'nın elinden çekerek, çevik bir hareketle ata atladı. Atı mahmuzlayarak daracık sokakta kaybolurken Katırcı Mehmet ardından uzun uzun baktı. "Aslan gibi güçlü, eşek gibi dayanıklı, yorulmak bilmeyen bir insan! Böyle birinin yeri şehir değil, dağlar ormanlar olmalıydı. Hayvani güçle insani duygunun birleşmesi ne büyük tezat! Şehir bu tezadı yaşattığı gibi öldürebilir de!" diye mırıldandı. Atını Boklu Sokağa doğru sürüp gözden kayboldu...

KÖROĞLU KAHVESİNDE SOHBET

Damlacık dağının tepesinde kalenin yamacından aşağıya doğru ağaçlar ve ağaçların bitiminde başlayan Anzılhagölü ile Balıklıgöl'ü ayıran ara yol üzerinde iki katlı toprak damlı evler her zaman olduğu gibi derin bir sessizlik içindeydi. Yüzyılların tanıklığını yapan göl, cami ve bu evler zengin bir yaşamışlıktan sonra kendini dinliyordu sanki... Kamale ermiş insan gibi susarak içini dinliyor, dinledikçe derunileşiyordu. Şehir bugünkü güçlü mistik ruhunu dünkü zengin yaşamışlıktan alıyordu. Doyuma ulaşmış bir insanın halini andırıyordu sanki... Irmak kenarına yapılmış villaları andıran bu evler, güller ve söğütler arasında yazın kavurucu sıcaklığını engelliyordu. Bu iki göl arasında insanın yüzüne hoş bir serinlik vuruyordu.

Damlacık dağını ikiye ayıran hendeğin solunda Çift Kubbe ile Yahudi mezarlığının taşları uzaktan bir silüet gibi görülüyordu. Aynı dağın altında ise mağaralar ve mağaraya yuva yapmış güvercinler doğal bir hava katıyordu şehre. Anzılha gölünün etrafına kurulan tahtlarda kahvelerini içen ve nargilelerini fokurdatanların bir kısmı tahtın üstünde yan gelmiş yatıyor, diğer bir kısmı da bağdaş kurmuş gölü seyrediyordu.

Uzun süredir oturmaktan sıkılmış olan Ahmet Şevket, Rızvaniye camisine doğru yürüdü. Gölün hemen kenarına kurulmuş Rızvaniye cami külliyesi içindeki medresede bazı talebeler avluda ağaçların altında Kuran ezberi yaparken, bazıları da içerde ders görüyordu. Caminin giriş kapısı siyah bazalt ve beyaz yumuşak kesme taşlarla

örölmüş, taşların arası kurşun ile doldurulmuştu. Bu siyah beyaz kapının görünümü şehrin genel mimarisinden farklı bir havaya sahipti. Hiçbir zaman iç içe geçmesi mümkün olmayan yumuşak ile sertliğin, siyah ile beyazın bu cami kapısında dişli taşlarla iç içe geçirilmesi dikkat çekiyordu. Keskin çizgilerle ayrılan renkler burada keskin dişlerle iç içe geçmişti. Camiyi yapan usta büyük ihtimalle bu şehrin sosyal dokusunu çok iyi biliyor olmalıydı, diye düşündü. Sonra halk arasında caminin Zulmiye olarak isimlendirilmesinde bile bu sentezin etkisi vardı. Rivayete göre Ahmet Rıdvan Paşa zorbalıkla topladığı ağır vergilerle yaptırmış bu camiyi. Dünyanın en güzel görüntüsüne sahip bu caminin şehrin hafızasında zulümle özdeşleştirilmişti. Göle ruh katan kutsal ile zulüm yarışıyor sanki. Şehrin ruhunun saklandığı bu mekâna caminin yapılışı efsanesi gölge düşürüyordu. Oysa şehre en çok vakıf eseri bırakan kişi yine Ahmet Rıdvan Paşa'nın kendisi değil miydi? Derin mevzular diye geçirdi içinden Ahmet Şevket. Belki de hayatın kendisi bir çelişkiydi.

Caminin giriş kapısının hemen karşısında kümbet şeklindeki Ermeni hamamı gözüne çarptı. İşte bir çelişki daha. Camiye bakan Ermeni hamamı... Ayrımlar hem keskin hem yumuşak... İç içe geçmişlikler kuşatıyordu hayatı. Hamamın önünden yokuş yukarı ise Ermeni mahallesine çıkılıyordu. Rızvaniye Caminin kuzey tarafından Molla Ali Tetirbesi(*) ve yolu takip eden iki katlı kesme taştan yapılmış evlerin kapıları göle bakıyordu. Ahmet Şevket caminin girişindeki odaları geçerek avluya çıktı. Gölün içine kadar uzanan taş basamakları inerek ellerini suya daldırdı. Avuçlarıyla aldığı suyla yüzünü yıkayıp başına ve ensesine kadar yaydı. Ağır adımlarla tekrar avluya çıktı. Havanın sıcaklığı bu serin ve sulak mekânda bile kendini hissettiriyordu. Uzun süre oturmaktan bıkmış, avarelikten doğan bir boşluk ruhunu sarmıştı. Avlunun içindeki kocaman ceviz ağaçları, avlunun ortasındaki havuzun başına konan kuşlar dahi ilgisini çekmiyordu. Bomboş gözlerle etrafa bakarken gölün karşı kıyısında bulunan bir abdalın balıklarla konuştuğunu fark etti. Kirden

---

*)Tetirbe: Çıkmaz Sokak

sakızlanmış örüklü saçları, başında kirden kararmış takkesi, elinde asası ve uzun beyaz fistanıyla bu mekânın bir parçası gibi duruyordu. Bunun gibi birçok derviş, abdal ve deli bu mekânın müdavimleri arasındaydı. Geçmişte burası paganların kutsal tapınağıymış. Daha sonra bu tapınak Hıristiyan ruhbanları için kutsal bir tapınağa dönüşmüş, şimdi ise Müslüman ruhbanların kutsadığı dini bir sembol olmuş. Pagan döneminden kalma efsanelere göre Nemrut burada ateşe atılırken, şehrin Müslümanlaşmasıyla birlikte İbrahim Peygamber ateşe atılmış, iktidar ile birlikte kutsalda din değiştirmiş... Gerçekte şehir din değiştirmiş ama kültürünü değiştirmemiş...

Karşısında duran iki katlı taş evler geçmiş bir hikâyeyi fısıldıyordu sanki. Altı balık üstü kadın bir tanrıçanın yaşadığı bu kutsal gölün kenarına kurulan bu evlerde, kendilerini bir kadın tanrıçaya adanmış rahipler yaşamış... Hem de kendilerini hadım ederek... Bir erkek kendini hadım ederek nasıl bir tanrıçaya adayabilir? Nasıl hadım olarak sevebilir bir kadını bir erkek? Tanrıçaların emri mi bu? Fıtratı redderek tapınma ne zor şey! Pagan dönemde hadım edilmiş rahiplerin oturduğu bu evlerde şimdi Müslümanlar oturuyordu. Hıristiyanlığın hâkim olduğu dönemlerde ise putperest hadım rahipler bu evlerde oturmuş. Hadım edilmiş Pagan rahiplerin yerini hadım edilmiş Hıristiyan rahipler almış. Hıristiyan çileciliğinin en çok yaşandığı bu mekân, şimdi onun tersine dünyevi zevkin yaşandığı bir mekâna dönüşmüş. Hıristiyan ruhbanlığı ve nefis terbiyesi adına kendilerini hadım ederek cinsellikten soyutlayan rahipler, tıpkı bugün Müslümanların inandığı gibi şehrin ve gölün kutsallığına inanıyormuş. İslam'ın fethiyle birlikte Müslümanlar bu kutsal su kültürüne daha da bir İslami hava katarak şehrin olmazsa olmazı yapmışlar. Gölü, mağaraları, kuyuları kutsayarak Yunan efsanelerini Müslümanlaştırmışlar. Ruhbanlığın İslam'da yeri olmamasına karşın Ahmet Şevket şehirdeki bütün tarikatların içinde gizli bir ruhbanlık barındırdıklarını, Melamiliğin bütün tarikatlarda gizliden varlığını sürdürdüğünü başıboş dolaşan abdal ve dervişlerin davranışından seziyordu. Müzikle dinin iç içe geçtiği bu şehirde din bir nevi hazza dönüşmüş gibiydi. Gazelhanlar din adamı, din adamları gazelhanlık

yapabiliyor, ibadetler saz ve sözde anlamını buluyordu. Delilerin ermiş görülmesi oldukça yaygındı.

Gölün batısına düşen dağların yamaçları üzüm bağları, fıstık, zeytin ve dut ağaçlarıyla kaplıydı. Haleplibahçe'nin içinde Sakıp Efendi'nin yaptırmış olduğu iki katlı taş konakta ise Belediye Reisi oturuyordu. Şehrin aristokratlarının ve musikişinaslarının zaman zaman davet edildiği bu konağın müdavimlerinden Ahmet Şevket, yalnızlığını hep bu civarda geçiriyor, Rızvaniye Medresesine takılıyordu.

Şair Sakıp Efendi'nin tohumlarını attığı bir edebi ortam vardı, ama Ahmet Şevket bunları çok da derinlikli bulmuyordu. Kendisini bunlardan farklı bulmasının nedenini de İttihatçılık suçlamasıyla "ikamete memur" bir nevi sürgün olarak gönderilen İhsan Şerif Beyle olan dostluğuna bağlıyordu. İhsan Şerif ile az dolaşmamıştı bu gölün kenarında. Az sohbet etmemişti. Merkez ve taşranın farkını en kesin çizgilerle İhsan Şerif Bey'in kişiliğinde görmüştü. İhsan Şerif, Şevket'in şiir yazdığını görünce ona yanında getirdiği Cenab Şahabettin'in "Evrak-ı Perişan" ile Tefvik Fikret'in "Rübab-ı Şikeste" kitaplarını okuması için vermişti. Ahmet Şevket uzun süre okuduklarının tesirinde kalmış, İhsan Şerif'ten sık sık ödünç kitaplar almıştı. İhsan Şerif ile dostluğu ona büyük faydalar sağlamıştı. Zira onun sayesinde İbrahim Paşa ile de tanışma fırsatı yakalamış, bu aşiret reisiyle Abdülhamit arasındaki dostluğun yansımalarını bizzat gözlemlemişti. Mesela İmparatorluğun sürüklendiği felaketleri İhsan Şerif ile tanıştıktan sonra daha iyi sezinlemişti. Hatta halk arasında İbrahim Paşa'yı Abdülhamit'e şikâyete giden bir heyete Sultan Abdülhamit, "Oğlum İbrahim nasıl diyerek" gelenlerin şikâyetlerinin önünü kesmesini bilmiş, giden heyetin gerisin geri elleri boş dönmesinin arka planını daha iyi görebilmişti. Hepsinden önemlisi İttihatçı bir sürgün olarak gelen İhsan Şerif sayesinde, İttihat ve Terakki'nin fikir ve düşüncelerini çok iyi kavramıştı.

İttihatçıların gidişatını pek iyi görmüyordu. Urfa'da fikirsel anlamda çok keskin çizgilerle ayrılan görüşler yoktu ama İhsan Şerif ve benzeri sürgünlerin gelişiyle birlikte şehirde farklı fikirler yaygın-

laşmış ve güç kazanmıştı. Kendisi İttihatçıları eleştirmesine rağmen Abdülhamit'in istibdadını kabullenemiyordu. Bir defa kardeşim dediği İbrahim Paşa'nın şehrin binlerce yıldır gelen sosyal yapısını bozmasını, Hassa-i Humayun (devletin has adamları) ile ağalar arasındaki dengeyi bozduğunu görmüş, şehirli-köylü çatışmanın gizliden gizliye büyüdüğünü fark etmişti.

Astığım astık, kestiğim kestik zihniyetiyle hareket eden İbrahim Paşa'nın iktidarını korumak için yapamayacağı şey yoktu. Şehrin aristokratları büyük toprak sahipleriydi. Şimdi ise ağalar büyük topraklara sahip, silahlı milis kuvvetleriyle şehir aristokratlarını korkutuyordu. Bunu görmemek için kör olmak gerekirdi. Ahmet Şevket şehri bekleyen felaketin, daha çok uzun yıllar devam edeceğini ve nerede biteceğini pek kestiremiyordu. Mürekkep yalamış biri olmasına rağmen, İttihatçıları mı tutmalıydı yoksa padişahın safında mı yer almalıydı pek kestiremiyordu. 1908 devrimini gerçekleştirmiş bulunan İttihatçılar kendisine pek güven vermiyordu. Ülke gerek siyasal gerek sosyal anlamda bunalım yaşıyordu. Son zamanlarda çoğalan misyonerler, seyyah adı altında gelen ajanlar, bunun en açık göstergesiydi...

Ahmet Şevket, İhsan Şerif gibi sürgün ya da görevli aydın memurların memleketine gelmesini bir şans olarak görüyordu. Çünkü bunlar, geldikleri yerin birikimini buraya taşıyarak şehrin ufkunu açıyorlardı. Nitekim İhsan Şerif kız mektebinin açılmasına vesile olmuştu. Ama ne yazık ki, çok geçmeden şehrin kapalı yapısı buna tahammül edememiş, okul kapatılmıştı. Şehirde müthiş bir kız-erkek ayrımı vardı. Ağalar, şehrin aristokratları oğullarını Abdülhamit'in açtığı Aşiret mekteplerine, Halep'e ve daha uzak yerlere eğitim için gönderirken, kızlarını ilk mektebe dahi göndermiyorlardı. Ahmet Şevket şehrin ileri gelen esnaf ve bürokratlarıyla da yakın ilişkileri olan, sözü dinlenen biri olarak kendini sevdirmişti. Her sabah ve

ikinci namazlarını özellikle dergâh camide kılar, ardından virde (*) katılırdı. Namazdan çıkınca eşrafla ayaküstü sohbetler ederdi.

Ahmet Şevket, camiden çıkıp gölün karşı kıyısına geçti. Kafasını meşgul eden bu düşüncelerin bir mekândan çağrışımlar sonucu oluştuğunu fark etmişti. Bir abdalın hareketi dini; bir evin görüntüsü bir dönemi, ona içinde bulunduğu platonun geçmişi hatırlatmıştı. İhsan Şerif, unutamayacağı dostlarından biriydi ve halen onunla mektuplaşıyordu. Onun yazdığına göre İstanbul pek rahat değildi. Yazdığı birkaç dost sayesinde İstanbul hakkında bilgi alıyor, aldığı her bir bilgi onu korku ve endişeye düşürüyordu.

Ahmet Şevket, elli yaşına merdiven dayamış biri olarak şimdiye kadar evlenmemiş, kardeşi Hikmet'in bohem yaşantısına karşın, kendisi sakin ve yalnız bir hayatı tercih etmişti. Birlikte büyüdüğü komşu kızı Roza'yı sevmiş fakat evlenememişti. Ona olan sevgisi ve kendisini anlayabilecek birini bulamadığı için bekâr kalmayı tercih etmişti. Okuma-yazmayla geçen bir ömürde kadına yer ayıramamış, gönlünü Roza'nın sevgisiyle avutmuştu. Hatta Roza'ya aşkı onun daha güçlü ve içli şiirler yazmasına imkân sağlamıştı. Evlenen arkadaşlarının zaman içersinde köreldiklerini, geçmişte edindikleri bir birikimleri varsa onu da kaybettiklerini bizzat müşahade etmişti. Kapalı bir toplum yapısı olan bu şehirde, insanların birbirini çok yakından tanıdığını ve izlediğini, bekârlığın her türlü dedikoduya fırsat verdiğini biliyordu. Buna rağmen yine de kendi halinden memnundu. Çok yakın dost sohbetlerinde evliliğin erkek için eşleştirme olduğunu söylüyordu. Kendine aşırı derece güveni olan Ahmet Şevket yuvarlak yüzlü, buğday tenli, uzun boylu, gür siyah saçlıydı. Henüz yeni beyazlaşmış olan şakaklarıyla olgun ve arif bir görünümü vardı. Sol yanağının hemen üst tarafındaki

---

*) Dergâh Camii'ndeki zikir, 500 yıldan beri devam eden bir başka dini ayin. Mevlid-i Halil (Dergâh) Camii zikri, bilinen tarikat zikirlerinden farklıdır: Herkese, her meşrepten (Kadiri, Nakşî, Rufai, Mevlevî, vs.) insana açıktır. İslam dünyasının hiçbir şehrinde bu zikir gerçekleştirilmez. Kadiri meşrepli bir şeyhin (Osman Dede) bu zikir başlatıp gelenekselleştirdiği öne sürülür.

şark çıbanı yüzüne daha bir anlam katıyordu. Kendisi her aynaya baktığında onu bu coğrafyanın insan yüzüne bastığı acımasız bir damga olarak görüyordu. Halkın yenemediği bu hastalığı, derin bir kadercilikle süsleyip adına güzellik demesi ise onu öfkeliendiriyordu. Fahişelerin damgalandığı gibi şehir insanını kadın erkek ayrımı yapmadan damgalıyordu. Kendisi bir erkek olarak güzellik dedikleri yüzdeki yaradan rahatsız olurken, nasıl olur da genç kızlar ve kadınlar rahatsız olamazdı? Tanrının verdiği güzelliğe müdahaleyi şair ruhu kabul edemiyordu.

İki göl arasında bir boşlukta durmuş, derin düşüncelere dalmıştı. Karşıdan gelen Nafiz ile Kel Müslüm'ü fark edememişti. Nafiz ile Kel Müslüm yanına gelip selam verdiklerinde "Aleykümesselam ağalar!" diyerek düşüncelerinden sıyrılabilmişti.

Kel Müslüm :

— Ne o Şevket Bey dalmış gidiyorsun, aş ekmek isteyen mi var?

Ahmet Şevket uzun süredir ortalıkta görünmeyen Kel Müslüm'ü aniden karşısında görünce:

— Aş ekmek isteyen yok, bir fincan kahveye bir dost sohbetine hasret kaldık! Uzun süredir kayıpsın görünmüyorsun?

— Yine görmemiş ol, firariyim!

— Hayırdır?

— Birkaç ay önce bir subayı dövdüm, evden dışarı çıkamıyorum

— Şimdi nasıl çıktın?

— Nafiz zorladı. Ben, senin yanındayken kimse sana karışamaz dedi, ben de dayanamadım çıktım!

— Dikkatli ol, yine de!

Nafiz, Ahmet Şevket'in koluna girerek:

— Merak etme Şevket Bey, evelallah bizim olduğumuz yerde dosta zarar gelmez. Gözcülerimiz her yanı kolluyor. Müsaitsen Köroğlu kahvesine gidiyoruz, sen de gel laflarız!

— Tehlikeli adamlarsınız, Kel, kahvede nasıl oturacak?

— Merak etme, ona da yerini hazırlatmışız!

Kazancı pazarından çekiç sesleri arasında Şaban hamamını geçip, Köroğlu kahvesine üçü birlikte gelirken, otuz kırk adım ötede Katırcı Mehmet onları uzaktan takip ediyordu. Katırcı kendi atına binmiş, Nafiz'in atını da onun arkasına bağlayarak ağır ağır ilerliyordu. Nafiz'in arkadaşlarıyla Köroğlu Kahvesine girdiğini görünce kendisi atları ilerideki han içinde bulunan nalbantçıya götürdü.

Akarbaşı'ndan başlayıp Haşimiye'ye kadar bütün esnafın gelip takıldığı Köroğlu Kahvesi, şehrin nabzının tutulduğu yer konumundaydı. Yalnız esnafın takıldığı bir kahve olmayıp, şehrin hanlarında konaklayan yabancıların, Gümrük Hanı esnafıyla iş yapan Halepli tüccarların, seyyahların gelip takıldığı bir mekândı. Mirra ve nargilenin içildiği, derin sohbetlerin yapıldığı, şehirde yaşanan bütün olayların tartışıldığı bir kahveydi. Çevre camilerinde sabah namazını kılan ve erken saatlerde Velibey, Şaban ve Sultan hamamından çıkan erkeklerin ilk soluğunu aldığı yerdi. Bazen buraya gelen yabancılar, anlattıklarıyla sohbetlere renk katarken, bazen de burada konuşulanlar onları büyülüyordu.

Köroğlu kahvesinin damına komşu dükkânın içinden geçen merdivenle çıktılar. Kahvenin damında dört çapraz kürsü ve bir sehpa hazırlanmıştı. Toprak dam sulanarak temizlenmiş, sehpanın üzerine küçük bir saksıda reyhan konulmuştu. Karşı hanın damında ise Deveci Mehmet kürsü atmış oturuyordu. Nafiz, Deveci ile göz göze geldiğinde sırtını ona dönerek kürsüde oturdu.

Hakkında tutuklama kararı çıktığından beri Kel Müslüm, aylardır kardeşinin evinde mahzende saklanıyordu. Mahzenin rutubeti onun kemiklerine kadar işlemişti. Ehli keyif bir yapısı vardı. Zengin çocuğuydu, hayatı hep gezmek tozmakla geçmişti. Dağ yatılarının, sıra gecelerinin müdavimiydi. Nafiz ile dostluğu uzun yıllara dayanıyordu. Onunla birlikte kavga etmiş, at koşturmuş, kadeh tokuşturmuştu. Halep ve Şam'da saz evlerine az takılmamışlardı? Nafiz ile kendisinin en büyük arzusu Beyrut'a gitmekti. Fakat bir

türlü gidecek fırsatı bulamamışlardı. Yatı gecelerinde Beyrut kerhanelerinin şöhretini duymuştu. Gidenler, orada din ayrımı olmadığını, Yahudi, Hıristiyan, Müslüman herkesin yolunun buradan geçtiğini söylüyorlardı. Aslında firari dolaştığı bu dönemde Beyrut'a geçebilse iyi olacaktı ama her taraf kaynıyordu. Aşiret talancıları, eşkıyalar, yol kesip adam öldürüyorlardı. En sakın yine kendi memleketimiz diye geçirdi içinden.

Nafiz, Ahmet Şevket'e aşırı saygı gösteriyordu. Bazen ona özendiği bile oluyordu. Çok sakın bir hayatı vardı Şevket'in. Biraz da kendine benzetiyordu onun hayatını. Şevket de bir Ermeni kızı sevmiş, ailesi aristokrat olduğundan fakir olan Ermeni kızı almasına dini neden göstererek rıza göstermemişlerdi. Oysa kız tarafı zengin olmuş olsaydı, değil engel olmak, evlenmeleri için belki ellerinden gelen her şeyi yapacaklardı. Ahmet Şevket ailesinin bu ikiyüzlülüğünü görmüş, onların kendisine münasip buldukları hiçbir kızı kabul etmemiş, aşkını kalbine gömmüştü.

Yazdığı gazellerinde hep bu aşk acısının izlerini görmek mümkündü. Nafiz, onun yanında olduğu zaman hep aşk ve şiir konuşurdu. Kel Müslüm'ün yanında ise yapacakları zamparalıkları konuşuyorlardı. Kel Müslüm evliydi ama onun eve bağlılık gibi bir mecburiyeti yoktu. Çok sevdiği bir kızı vardı. Onu da erkek gibi yetiştirmişti. Nafiz bu iki dostunu karşılaştırıp kendisinin bunlardan hangisine daha yakın etkisi vardı. Ama bir türlü bir yerlere kendini oturtamadı. Çünkü bir yanıla Kel Müslüm gibi zevk ve eğlence içinde yaşamak, diğer yanıla Ahmet Şevket gibi itidalli bir hayatı olsun istiyordu. Nafiz'in derin düşüncelere daldığını gören Ahmet Şevket:

— Hayrola, nedir bu derin düşünceler. Seni hiç bu kadar düşünceli görmemişim. Yoksa Samira ile aran bozuk mu?

Nafiz, Samira adını duyar duymaz sarsıldı adeta. Herkese güç yetiren bu adam nedense gönlüne güç yetiremiyordu. Ahmet Şevket'in sorusuyla kendine geldi:

— Gâvurun kızıyla aram iyi ama onun durumundan endişe ediyorum. Korkuyorum babası duyunca ona zarar verir. Geçen gün az kalsın yakalanıyorduk. Mahalleli fark etmiş yakında dedikodusu yayılır.

— Meraklanma asıl kendine dikkat et. Bu Yahudilere güven olmaz!

— Ben de seninle bunu konuşmak için görüşmek istiyordum. Kısmet bugüne imiş bana bir yol göster!

— Senin işin benimkiden daha zor. Biliyorsun Yahudilikte anne önemlidir biz de baba! Onlar için bir insan ancak Yahudi bir anneden doğduğu zaman gerçek bir Yahudi sayılır. Bu anlamda kızı sana vermezler. Ölümüne dahi olsa vermezler!

— Ben de kaçırırım!

— İşte orada dur! Aşiret kızlarını kaçırmak, bir Yahudi kızını kaçırmaktan daha kolaydır. Hem nereye kaçıracaksın? Her tarafta adamları var bunların, nereye gitsen bulurlar seni. Filistin, Beyrut, Şam, Halep her yandalar. Rahat bırakmazlar...

— Yüreğimi koyduğum bu işten beni ölüm bile döndüremez!

— Aklını başına al, bu yürekle bu bilek sende oldukça ölüm yoldaşın olur! Gençliğini heder etme! Yazık annenin tek çocuğusun! Gözü kapıda bekleyen bir annen var. Hiç olmazsa ona acı!

— Zaten belimi büken annem yoksa ben çoktan bu işi hal-letmiştim!

Karşılıklı konuşmalar sürerken, çaycı çaylarını getirip önlerine bıraktı. Kirli sakalı, pala bıyıkları ağzının içine sarkan Kel Müslüm dudaklarını bıyıklarına değdirerek konuşulanları dinliyor bir yandan da çayını içiyordu. Nafiz'in bu gönül işine çözüm ararken kendisinin de durumunun ondan pek kalır yanı olmadığını biliyordu. Ortada oldukça sıkıntılı bir durum vardı. Bu anlamda Ahmet Şevket gibi akli başında tahsilli birinin tavsiyeleri yabana atılamazdı. Kel Müslüm her ikisini de tanıyordu. Nafiz'in Yahudi kızına olan aşırı tutkusunu

çok iyi biliyordu. Ne zaman içse adeta bülbül kesilir türkü ve gazel söylerdi. Normal zamanlarında aşırı kuşkulu davranır, ağzını bıçak açmazdı.

Birçok meselenin konuşulduğu bu uzun sohbetten her üçü de mutlu olmuştu. Özellikle Nafiz'in Harran'da katıldığı talan, Ahmet Şevket'i hem korkutmuş hem de sevindirmişti. Nafiz'e nasihatte bulunduktan sonra gün batımına doğru izin isteyip kalktı. Nafiz ile Kel baş başa kalmışlardı.

VİSCHER'İ ZİYARET

Ahmet Şevket, İsviçre Hastanesi sorumlusu Dr. Andreas Vischer'in ülkesine döneceği haberini almıştı. Vischer gitmeden önce ziyaret etmeyi düşünüyordu. Zira değişik zamanlarda bir arada bulunmuş entelektüel sohbetler yapmışlardı. Vischer'in evini şehir surlarının dışındaydı. Şehri bütün çıplaklığıyla gören tepede Avrupa mimari tarzına uygun kesme taşlardan iki katlı olarak yapılmıştı. 1908 yılında yaptırılan bu ev şehrin aristokratlarına ilham olmuş onlar da aynı mimari şekilde evler yapmışlardı.

Şehirdeki misyon temsilcileri, yabancı sermaye sahipleri Müslümanlar için adeta bir model oluşturuyordu. Ticaretle ilgilenen Gayrimüslimler yurt dışına açıldıklarından dünyayı tanıyorlardı. Din kardeşliği dolayısıyla önemli merkezlerde adamları olduğundan elleri kolları her yere ulaşıyordu. Şehre getirilen birçok yeniliği Müslüman halk bunlar aracılığıyla keşfediyordu. Avrupalıların imparatorluk toprağında okul, fabrika, hastane açmaları, özellikle azınlıkların çocuklarının eğitilmesine yönelik çalışmalarında bulunmaları, kız çocuklarının okumalarına öncelik vermeleri Müslümanların da bu konulara eğilmesini teşvik ediyordu. Misyon hastanelerinin iyi iş yapması propaganda anlamında halk üzerinde tesir oluşturması İstanbul hükümetini harekete geçirmiş ardından Millet Hastanesi yapılmıştı. Yine yıllar önce sürgün olarak gelen İhsan Şerif'in kız okulu açmak için ağaları ve şehrin aristokratlarını harekete geçirmesinde Misyonların faaliyetinin etkisi göz ardı edilemezdi.

Azınlıklar üzerinde büyük tesiri olan Misyonların, Müslümanları etkilememesi mümkün değildi. Şehrin aristokratlarının özellikle Andreas Vischer, Jacob Künzler, Brono ve Franz Acart Kardeşler, Leslei gibi doktor, öğretmen, iş adamlarıyla yakın dostluk kurmaları Müslümanlar üzerindeki yabancı tesirin bir göstergesiydi. Avrupalı seyyah ve casuslar son yüz, yüz elli yıldır imparatorluk toprağını karış karış dolaşarak bilgi ve doküman toplamaları Batının, Doğu hakkındaki bilgilerini daha da pekiştirmiş. Başta ajanlar olmak üzere özellikle seyyah ve misyonerlerin yazdıkları kitaplar hem onların coğrafyayı tanımalarına hem de sosyo-kültürel kodları çözmelerine yardımcı olmuştur. Misyonlar aracılığıyla gerçekte azınlıklarla birlikte Müslüman halkı da değiştirip dönüştürüyorlardı. Bunu bazen Avrupa'da eğitim görmüş aydınlar, bazen de kendi Misyonları aracılığıyla yapıyorlardı. Tanzimat Fermanı'nın ilanı 1908 devrimi bunun en bariz göstergesiydi. Bütün bunları gerçekleştirirken içinden çıkamadıkları veya kendilerinin aşamadıkları bir şey vardı o da mezhepler arası çatışma. Kendi aralarında yaşadıkları bu çatışma dışa yansımaya da içten içe büyük bir kavgaya dönüşüyordu. Bir günde toplu şekilde mezhep değiştiren Ermeni cemaatleri dahi oluyordu. Doğu vilayetlerinde Katolik, Protestan Misyonlarının her birinin arkasında bir Avrupa devleti bulunuyordu. Kimi Protestan, kimi Katolik mezheplerine bağlı kurulan bu okul ve hastaneler, eğitim ve sağlık alanında çok iyi hizmetler veriyordu. Bunların parasal kaynağı ise Avrupa'dan toplanan bağışlarla sağlanıyordu.

Ahmet Şevket, Vischer'in evine giderken yol boyunca imparatorluk üzerinde dolaşan kara bulutları ve Misyon hastanelerini düşündü. Bu karabulutların Tevfik Fikret'in deyişiyle Sis'in ülke üzerinde dolaşmasının müsebbipleri içerde Jön Türkler, dışarıda ise işte Andreas Vischer gibi misyonerler ve ajanlardı diye geçirdi içinden...

Balkan Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte içten içe kaynayan imparatorluk toprağında büyük bir infial meydana gelmişti. Müslüman halkın içerdeki Gayrimüslimlere olan husumeti haklı olarak artmıştı.

İçerdeki azınlıklar ise, Avrupa ülkelerinin Osmanlıyı yenmesine içten içe seviniyor, bazen duygularına hakim olmayarak ileri geri konuşuyorlardı. Ahmet Şevket bunu, bizzat Ermeniler ile Basmahane işletmecisi Alman Franz Ecart'ın yaptıkları tartışmalarda tanık olmuştu. Eckart'ın, itilaf devletlerinin Türkiye'yi parçalamak istediğini, Ermenilerin ise bunları destekleyerek Türklerin nefretini kazandığını söylemesi, bu konuda azınlıkları uyarması şehirde görev yapan bir başka Misyoner Francis Leslie'yi rahatsız etmişti. Eckart ise, Türklere yalnızca Almanların yardım edebileceğini ve kurtuluşun Türk- Alman ittifakında olacağını söylüyordu.

Bunun bizzat tanığı olan Ahmet Şevket gerçekte ne Ermeniler ve itilaf devletlerinin Misyon temsilcilerinin ne de Almanların Türkler ile olan ilişkilerinin samimi olduğuna inanıyordu. Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine halk, uzak olmasına rağmen bu savaşa birlikte şehirdeki misyonerler ve azınlıklardan rahatsızlık duyuyordu. Balkan Savaşı'na gönderilmek üzere erkekler silâh altına alınıyor, kadınlar askerlerin geçecekleri güzergâh üzerinde savaşa katılacak askerlere çikınlar dolusu yiyecek ve elbise veriyorlardı. Ermeniler ise bu yoksul ama azimli askerin kabileler halinde savaşa gitmeleriyle alay ediyor açıktan açığa "Gidin nasıl olsa dönmeyeceksiniz!" diyorlardı. Ermeniler arasında yayılan milliyetçi fikirler Alman, İsviçre, Amerikan misyoner hastaneleri, seyyah kisvesiyle şehirde dolaşan yabancılar Ahmet Şevket'in dikkatini çekiyor, bir şey yapamamak içini sızlatıyordu.

Şehirdeki ortam dışarıdan oldukça sakin görünmesine rağmen, gerçekte içten içe kaynıyor, kurbanını yutacak durgun suyu andırıyordu. Şehrin nabzını tutan ve uzun süredir grip çıkanları dikkatinden kaçırmayan Ahmet Şevket, son olarak esnaf arasında yayılan Halep'ten sistemli bir şekilde Ermenilerin şehre silah soktuğu dedikodusunu duymuş; "Yakında dananın kuyruğu kopacak" diyerek endişesini dile getirmişti. Halep'ten gelen militan Ermenilerin hayra alamet olmadığını, patlak veren Balkan Savaşı'nın onları daha da güçlendirdiğini düşünüyordu. Silahların Ermeniler vasıtasıyla şehre

sokulması Misyoner hastanesi tabipleri ile aralarındaki sıkı fıkı ilişkiler yakında görülecek bir hesaplaşmanın habercisi gibiydi.

Ahmet Şevket, yüzyıllarca bir arada yaşamış halkların, iktidarın zayıflamasıyla birlikte yeni arayışlara girmesini kabullenmiyordu. Eskiden birlikte sıra gezdiği Ermeni dostlarını, ticari ortaklıkları ve komşuluklarını düşündü. Sonra hala içinden çıkarıp atamadığı, şirirlerinin tek esin kaynağı olan Roza aklına geldi. Komşu kızı Roza ile birlikte büyümüş, birlikte çarşıya gitmiş, çok iyi komşulukları olmuştu. Hafta sonları Ermeni komşularını bağlarına davet ettikleri olurdu. Çocukken Ermeni çocukları ile Müslüman çocukları arasında bir fark görmeyen Ahmet Şevket, büyüyüp delikanlı olduğunda, anne ve babasının telkinleri ve çevreden duyduklarıyla din ve kimlik olarak kesin ayrılıklarını öğrenmişti. Ama gönlünü kaptırdığı Roza'yı nedense kesin çizgilerle ayıramıyor, yüreğine güç yetiremiyordu.

Farklı dinlere mensup olmaları evlenmelerine veya birbirilerini sevmelerine engel değildi fakat ailenin ve çevrenin baskısı büyük bir engel oluşturmuştu. Şehre çok katı gelenekler hâkim olması yetmiyormuş gibi bir de saplanıp kaldığı kapalılık ufkunu daraltıyordu. Bunu aradan geçen onca zamandan sonra ancak anlayabilmişti. Şehrin Müslüman ailelerinin bile kendi aralarında kesin çizgilerle ayrıldığını, kızlarını herkesin birbirine vermediği soya-sopa büyük önem verildiğini bizzat yaşayarak öğrenmişti. Aristokrat geçinen birçok ailenin kızları kendi aileleriyle eşdeğer başka bir aile bulamadığından evde kalıyor, halk arasında 'kerikız" diye adlandırılıyordu. Bunun iki sebebi vardı. Birincisi soy-sopa dayanırken ikincisi ise zengin ailelerin toprağının bölünmemesi için kızlarını başkalarıyla evlendirmemeleriydi. Bu ailelerin kızları katı bir gelenek yüzünden evlilik müessesesinden mahrum bırakılıyordu. Ahmet Şevket mutaassıp ve tutucu olan bu aristokrat ailelerin kızlarıyla gençliğinde gönül ilişkisi olmuştu. Sevmenin suç ve ayıp sayıldığı törede sevgililerin birbiriyle buluşmaları akraba çevrelerinde ve hep üçüncü kişilerin evinde gerçekleşiyordu. Fıtratın dışına çıkmanın ne denli kötü bir şey olduğunu bizzat yaşanan gizli ilişkiler ve aşklarda görmüştü.

Geçen zaman yalnızca dinin ve kimliğin değil, bir de aşiretlerin belirleyici olduğunu göstermişti Şevket'e. Ama Roza'ya olan aşkıyla aşkın bütün yasak ve belirleyici unsurların üzerinde bir olgu olduğunu anlamıştı. Roza'nın inancı kendisini rahatsız etmiyordu. Şu andaki bilgi ve birikimini gençliğinde ulaştırmış olsaydı hiç kuşkusuz bütün direktmelere rağmen evlenirdi onunla. Şair Nabi'nin gazellerinden hikmeti, Mevlana'dan insan sevgisini öğrenmiş ama ne yazık ki, sevgili elinden gittikten sonra ancak bunları düşünebilmişti... Sonra Roza'nın gelin gittiği günü hatırladı. Gözleri buğulandı. İnsanın sevdiği, gözünün önünde bir başkasına gelin gitmesi ölümden daha acıydı. Ölmek acıları dindirmek, yaşamak ise acıları çoğaltmak... O günden sonra kendini iç dünyasına vermiş, hayatını okumak ve yazmakla geçirmişti.

Yarım saati aşan bir süredir yolda olmasına rağmen sürenin nasıl geçtiğini anlayamamıştı. Bu buhranlı ortam kendisini düşünceden düşünceye sevk etmişti. İnsan kendini ülkesinin yaşadığı sıkıntı ve bunalımdan ayrı tutamıyordu. Zihninden geçirdiği her türlü düşünce aslında ülkesinin yaşadığı sorunların bir izdüşümüydü. Aslında Roza ile olan aşkıyla ülke sorunun çok derin ilişkileri olduğunu düşündü. Yüzünde bir tebessüm belirdi. Kendi kendine sormadan edemedi; Roza'ya olan aşkı evlilikle sonuçlanmış olsaydı acaba yine Türk-Ermeni rahatsızlığı devam eder miydi? En sağlam antlaşmalar evlilik üzerine kurulan antlaşmalardır. Başta peygamberimiz olmak üzere birçok Padişah Gayrimüslim kadınlarla evlenerek adeta bir gelenek oluşturmuşlardı. Biz şehirde bunu becerebilseydik bu ayrılıkçı hareketler yine oluşur muydu acaba? Aşiretlerin birbirlerini ölümüne desteklemeleri bazen kan bedeli yerine kadınları vermeleri bunun kanıtı değil miydi?

İmparatorluğu parçalayan Milliyetçi fikirlere ittihatçılar da sarılarak kendilerini öldüren kılıcı, doktor neşteri sanıp İmparatorluğu kurtarma sevdası adı altında yaptıkları ameliyatlara imparatorluğun parçalanmasını hızlandırmışlardı. Bu karmaşık ortamda ayağı yere basan fikirler Abdülhamit'ten çıkmış, İmparatorluğun en uzak kö-

şesine kadar İttihad-ı İslam fikri aşılarmıştı. İlan edilen Tanzimat ve onun getirdikleri yeniliklerin arkasında güçlü destek olmasına rağmen doğu vilayetlerinde ilgi görmemişti. Ümmetçilik ve cihat ruhu Osmanlı coğrafyasının her tarafında fazlasıyla yankı bulmuş olmasına rağmen neden acaba milliyetçilik öne çıkartılarak imparatorluk parçalanmanın eşliğine getirilmişti?

Ahmet Şevket Abdülhamit'in istibdadından herkes gibi muzdaripti ama İmparatorluğun da ancak onun ortaya sürdüğü fikirlerle kurtulabileceğini Arabı, Kürdü, Türkü, Lazı, Çerkezi ile bütün ırk ve kavimleri bir arada tutabilecek tek dinamiğin İttihad-ı İslam olduğunun farkındaydı. Abdülhamit de çözülme döneminde bu dinamiği görebilen ender kişilerdendi. Ama ne yazık ki, ittihatçılar onun bu öngörüsünü görememiş çözülmeyi hızlandırabilecek yollara saparak ülkeyi daha da kötüye götürmüşlerdi. Padişahı tahttan indirmiş istedikleri gibi at koşturuyorlardı. Yeni hükümetin kapitülasyonları kaldırması misyonerleri tedirgin ederken Müslüman ahali arasında büyük bir sevinç yaratmıştı. Azınlıklar ve misyonerler daha bu şoku atlatmadan cihat haberinin yayılması onları büsbütün korkuya sevk etmişti. Sanki gizli bir el ülkeyi karıştırıyordu. Ermeniler millet-i sadıkadan millet-i ihanete geçmişlerdi.

Ahmet Şevket geçmişte su kemeri olarak kullanılan fakat şimdi köprü vazifesi gören tarihi Justinyen köprüsünden geçerken Karakoyun deresinin suyunun azaldığını, kışın taşan bu derenin yazın bu sıcakında azalıp durgunlaştığını fark etti. Urfa gibi çöl ikliminin hâkim olduğu bir şehirde yazın suyu da ancak bu kadar olur diye geçirdi içinden. Köprüyü geçip, yokuşu tırmandı.

Şehir surlarının dışında yer alan ve Karakoyun deresiyle bir bıçak gibi şehirden kesilerek ayrılan bu tepede Vischer'in evi şehre tepeden bakıyordu. Surların dışında henüz yeni yapılmış bu binalar gerek mimari özellikleri gerekse Misyonlarıyla şehirden ayrılıyordu. Bahçe ve bağların içinde yer alan ve şehri sur dışında tepeden seyreden Dr. Vicsher'in evine halk sıkılarak geliyordu. Bu sıkıntı mimarının Avrupai tarzda yapılmasından daha çok Hıristiyan bir doktora ait

olmasından kaynaklanıyordu. Hastalandıklarında başvurdukları bu binalar ancak bıçak kemiğe dayandığında gidilen bir yerdi. Bu Misyon hastanesine tedavi olmak için gelen halkın büyük çoğunluğunun tedirginlik hissettiğine Ahmet Şevket bizzat kulak misafiri olmuştu. Duyduğuna göre gâvur doktorun kendilerine yanlış bir ilaç vererek öldürebileceği korkusu taşıyorlarmış. Bir defasında bu durumu gündeme getiren Dr. Vischer, Ahmet Şevket'e: "İlk Müslüman hastalarım büyük bir cesaret göstererek muayene olan Kürtler ve Araplar" demiş, O da: "Bunun cesaret ve korkaklıkla alakası yok! Bu Müslümanların izzetiyle ilgilidir. Şehirli olmanın getirdiği ahlaki bir durumdur" diye karşılık vermişti. Millet hastanesinin yapılmasında bile bu duyarlılık hakimdi...

Yokuşun çıkışında tek tük ağaç göze çarpiyordu. Yokuşun bitiminde ise Misyon hastanelerinin etkisini kırmak için Ethem Paşa tarafından yaptırılan Millet Hastanesi'nin görkemli sütunlarıyla karşılaştı. Önceleri Misyon hastanelerine Müslüman halkın pek teveccühü yoktu. Mecbur kalmadıkça kimse gitmiyordu. Yazılan reçeteler üzerinde İncil'den ayetler ve doktorların Hıristiyanlık propagandasının etkisi vardı. Daha çok şehirdeki Gayrimüslimler gidiyordu bu hastanelere. Daha sonraları Müslümanların da yoğun ilgisi karşısında padişahın destekleriyle Millet Hastanesi yapılmış Müslümanların da gidebileceği bir hastaneleri olmuştu. Şehrin aristokrat ve yerlilerinin sıcak bakmadığı ama kırsaldan gelen yoksul Kürtler ve Arapların ücretsiz tedavi olduğu için tercih ettiği bu hastanelerin göz ardı edilmeyecek kazançları, kültürel ve siyasi etkinlikleri vardı.

Son zamanlardaki kıpırdanışlar onu tedirgin etmişti. Dr. Vischer, Basel'de iyi bir eğitim almış zengin ve köklü bir aileden geliyordu. Misyon hastaneleriyle yerli halkın ilişkisi doktor hasta ilişkisinden ileri gitmiyordu. Ama şehrin okumuş ve bürokratlarının bunlarla görüştüğü oluyordu. Ahmet Şevket bu yabancıların şehir üzerine titremelerini gördükçe şehrini ve halkını daha çok sahiplenmek duygusuna kapılıyordu. Vischer gibi Basel'de çok rahat bir yaşamı olan adamın Urfa gibi mahrumiyetin had safhada olduğu bir taşra

kentine gelip çalışması, ayrıca henüz buraya gelmeden Basel’de “Urfa Tıbbi Hayır Kurumu” adlı bir dernek kurmasını oldukça anlamlı buluyordu. Jung gibi ünlü bir psikologun arkadaşı olan Vischer’in, bu çalışma azmi ve özverisi kendisini derinden düşündürüyordu. Bu insanlar bir yanıyla burada kendi dindaşları için çalışırken, diğer yanıyla ülkeleri adına siyasi ve kültür ajanlığı yapıyorlardı.

Ahmet Şevket Bey, kafasında Misyon hastanesi ve ona karşı kurulan millet hastanesi karşılaştırması yaparken, Millet Hastanesi’nin önünde gelip durdu. Alıcı gözle bu görkemli binayı incelemeye başladı. Bina, iki katlı kesme beyaz taştan, geleneksel mimariye uygun şekilde yapılmıştı. Ön giriş kapısı sütunlarla desteklenmiş, bina yatay bir u şeklinde, birçok muayenehaneden meydana gelmişti. Geniş bir bahçesi vardı.

Millet hastanesinin yüz -yüz elli metre kadar solunda İsviçre Hastanesi, onun hemen altında Mahmut Nedim Efendi Konağını gördü. Mahmut Nedim Konağı doğu-batı sentezinden meydana gelmiş mimari bir yapıydı. Bahçesinde nar ağaçları, siyah ve beyaz dut ve incir ağaçları mevcuttu. Büyük bir enikli kapısı, avlusunda havuz ve kuyu bulunuyordu. Mahmut Nedim Efendi batı kültürü etkisinde kalmış iyi bir ittihatchiydi. Konağı yaptırırken içinde tiyatro sahnesi yapmayı ihmal etmemiş halk arasında duyulunca sahneyi yapmadan bırakmıştı. Şehri tepeden seyreden bu İsviçre Hastanesi, Mahmut Nedim Konağı ve daha ileride kapısı Bediüzzaman Mezarlığı’na bakan Millet Hastanesi üç görkemli yapı olarak şehri gözetliyor gibiydi. Daha ileride ise Eski Süryani şehitliği bulunuyordu. Bu şehitliğin yamacında ise Ermeni Şiko’nun ağılı vardı. Bu üç yapıdan biri Türk biri İsviçre diğeri Ermeni bir zenginin kullandığı mekânlardı. Ahmet Şevket ümmetçi fikirler taşımaya rağmen bu üç unsurun bir arada bulunmasından rahatsızlık duymuyordu. İçinden keşke bunlar hep böyle kalabilse diye geçirdi. Ne yazık ki, bu buhranlı yıllar, bu yapıları birbirine düşman edecektir.

Ahmet Şevket, Vischer’in kapisına nasıl geldiğini kendisi de bilmiyordu. O denli derin düşüncelere dalmıştı ki, o kadar yolu

nasıl aşır, nasıl buraya geldiğini anlayamamıştı anlayamamıştı. Bugünlerde hep düşünceli olduğunu dalgın dalgın dolaştığını birçok kişi yüzüne söylemişti. Vatan kurtaran kahraman mıyım yoksa büyük olaylar altında ezilen bir sinek miyim ben de bilmiyorum diye geçirdi içinden.

Misyon hastanesinin kapısını hafifçe tıkırdattı. Büyük Enikli kapıyı bir Arap uşağı açtı. Misafir bekledikleri her halinden belli olan uşak, Ahmet Şevket'i içeri aldı. Ahmet Şevket, avluya girdiğinde yeni yapılan binanın bu denli bakımlı ve yemyeşil ağaçların ekildiğini görünce şaşırıldı. Hastanenin büyük bir titizlik içinde yönetildiğini avluda çalışan bahçıvan ve kendisine yol gösteren Arap uşağının davranışından anlamıştı. Yerel mimariyle örtüşen hastanenin alt ve üstte olmak üzere birçok odası mevcuttu. Girişin sağ tarafından merdivenle üst kata çıkılıyordu. Üst kattaki evin avluya bakan cephelelerinde sütun kemerli pencereler apayrı bir hava katmıştı. Dışa bakan cephesi ise köşeli pencerelerden oluşuyordu. Dışa bakan duvarların oldukça yüksek ve dar pencerelerle dışa açılması evin surlarla çevriliymiş görüntüsü uyandırıyor. Ahmet Şevket yukarı çıktığında Vischer kendisini kapıda bekliyordu.

Ahmet Şevket'in buraya ikinci gelişi idi. Daha önce Anzılha'da Vischer'le tanışmış birlikte oturup çay içip sohbet etmişlerdi. Vischer bürokrasi dışında müzmin bekâr bir hayat yaşayan Ahmet Şevket'in bilgi ve görgüsü karşısında dostluk kurabilecek nadir insanlardan biri olduğunu anlamıştı. Ahmet Şevket içeri girdiğinde köşede bir piyano, pencerenin hemen yanında iki sandalye, karşı tarafında ise bir çalışma masası duruyordu. Duvarda asılı duran Hz. İsa'nın resmi gözüne ilişmişti. Çalışma masasının üzerinde bir daktilo ve yazılı evraklar duruyordu. Ahmet Şevket pencere kenarında duran sandalyeye otururken Vischer, çalışma masasının koltuğuna geçti. Eliyle masanın üzerindeki evrakları bir tarafa iterek yerine oturdu. karşılıklı duran koltuklara otururken Ahmet Şevket, elini cebindeki tütün tabakasına atıp geri çekti. Vischer:

— İçebilirsiniz!

— Rahatsız olmayınız!

— Ne münasebet misafirimizsiniz!

Vischer giderayak Ahmet Şevket ile görüşmekten memnundu. Kendisi yakında şehirden ayrılacaktı ama gözü hep arkada kalacaktı. Ahmet Şevket ile bu sohbetinde belki gelecek hakkında fikir edinebilirdi. Aynı şekilde Ahmet Şevket de bu ziyareti kendisi açısından önemli buluyordu. Azınlıklarla devamlı iç içe olan ve Avrupa ile sık sık mektuplaşan, Avrupa'dan gelen dergi ve gazeteleri takip eden Vischer'den öğreneceği çok şey olduğunu düşünüyordu.

Ahmet Şevket tabakasını çıkarıp sigarasını sararken Vischer, onu gözleriyle izliyordu. Son zamanlarda halkın içten içe kaynamaları özellikle de kapitülasyonların kaldırılışı üzerine Müslüman ahalinin büyük bir sevinç göstermesini anlamak istiyordu. Onun korkusu ahalinin Gayrimüslimlere karşı hasmane bir tavır içine girmesiydi. Girip çıktığı her yerde halkın öfkeli olduğunu, Ermenilerin işgale uğrayan imparatorluğun durumundan memnuniyetlerini dile getirdiklerini ve bu durumun Müslümanların öfkelerini büyüttüğünü biliyordu. Vischer aslında bütün bunların arkasında başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerinin olduğunu farkındaydı. Hatta kendilerinin bu işin bir parçası olduğu su götürmez bir gerçektir.

Halkın Avrupa'ya öfkesinin azınlıklara yansması demek büyük olayların çıkması demektir. Bunu işaretlerini almaktaydı. Balkan Savaşı, Avrupa topraklarında Türklere yapılan kıyımlar halkın öfkesine öfke katıyordu. Balkanlarda savaşmak için yollara dökülmüş olan askerleri görmüştü. Bütün yoksulluk ve fakirliğine rağmen halk elindekileri vermiş, askerleri büyük bir törenle yolcu etmişlerdi. Gelişen olaylar onu her gün biraz daha tedirgin ettiğinden gelecek günlerin neler getireceğini kestiremiyordu. Şehirdeki birikimli, aydın ve bürokratlarla ilişkisini daha sıklaştırmıştı. Bunu hem olayların gidişatını kavramak hem de görünen felaketi önlemek için bir şeyler yapmak istiyordu. Akli başında herkes bu korkuyu taşıyordu. Kendisi olsun Ahmet Şevket olsun hep aynı endişe içindeydiler. Bulanık bir su

vardı ve bu bulanık suda avlanmak isteyen birçok kesim peste^(*) bekliyordu. Vischer ile Ahmet Şevket gelecek felaketleri önceden görebilmiş kişiler olarak birbirinin fikirlerine başvuruyorlardı fakat bu sancılı dönemde herkesin birbirinin samimiyetinden kuşkusunu vardı. Ahmet Şevket bütün iyi niyetine rağmen Vischer'in de neticede görevlendirilmiş bir ajan olduğuna inanıyor, görüşmelerini itina ile yapıyordu.

Ahmet Şevket, Vischer'in söze İstanbul'u merkez alarak başlamasından anlamıştı kendisinden faydalanmak istediğini. Vischer, söze İstanbul ile başlamasının muhatabını rahatsız etmeyeceğini düşünüyordu. Merkez çevreyi belirlediğinden buradaki gidişatı çözebilirdi. Ahmet Şevket'in gözlerinin içine bakarak:

— İstanbul'u nasıl görüyorsun, buraya yansması nasıl olur sizce?

Ahmet Şevket sigarasını sarıp yaktıktan sonra Vischer'in gözünün içine bakarak tane tane:

— İstanbul bitti artık ülkenin kaderi ittihatçıların elinde. Padişah artık bir görüntüden ibaret! İki başlılık sizi aldatmasın! İmparatorluğu bu duruma düşürenler de İttihatçılar şu anda kurtuluş için çare arayanlar da. Günah çıkarıyorlar!

— Halk bunlara kurtarıcı gözüyle bakıyor.

— Halkın da kafası karışık ne yapacaklar bilmiyorlar. Yalnız bu bunalımdan çıkmak için canlarını ve mallarını ortaya koymuşlar. Halkı şartlar nereye sürüklerse oraya gider her şeye rağmen halka güveniyorum.

— İttihatçılara güvenmiyor musun?

— Adamlar bizi Almanların kucığına oturttu. İngilizler işgalle gelirken Almanlar ittihatçıların davetiyesi ile geldiler! Daha açık ifadeyle konuşursam benim için Alman Hastanesi sorumlusu Jakob Künzler ile İsviçre Hastanesi sorumlusu Andreas Vischer arasında

* Peste beklemek: Fırsat kollamak

bir fark yoktur. İkisi de aynı medeniyet çocukları... Vischer, Ahmet Şevket'in şafaktan sözlerine bozuldu ama muhatabının konuyu eğip bükmeden söylemesine sevinmişti. "Ne demek istediğinizi anlamadım" dedi.

Ahmet Şevket:

— Demek istediğim, İmparatorluğun yıkılmasını hızlandıranlar ile işgal edenler arasında derin bir ilişki var. 1908 Devrimini top atışları eşliğinde Müslümanlar ile Hıristiyanlar birlikte kutladılar. Hatta Jön Türklerin yaptıklarını en çok azınlıklar kutladı. Bilirsiniz kitabınız İncil'de bir bab vardır : " Cehenneme giden yollar iyi niyet taşlarıyla örülüdür" diye. İttihatçılar da tıpkı bunun gibi ülkeyi cehenneme götürdüler. Şu andaki çırpınışları bir günah çıkarmadan başka bir şey değil. Sizin şehirdeki kıpırdanmalardan endişe duyduğunuzu biliyorum. Ama bu endişelerin bu topraklarda doğmasının sebebi yine sizin ait olduğunuz medeniyet! Milliyetçiliği her yere ihraç ettiniz. Bununla Arapları bize karşı ayaklandırdınız, Kürtleri ve Ermenileri hareketlendirdiniz, Rumeli ve Trakya'da soykırım yaptınız... Şimdi silah tersine dönüyor. İcat ettiğiniz bu silah dindaşlarınıza yönelince korkuya kapılıyorsunuz. Bu silah şimdi değil, gelecekte sizi daha derinden vuracaktır. Umarım hepimizin korkusu boşa çıkar! Halk su gibidir kaynadığı zaman mutlaka taşar. Şu anda seni de beni de endişelendiren işte bu kaynamadır...

— Şehirdeki binlerce yıllık kaynaşma birkaç günde nasıl çözülmeye başladı, anlamıyorum? Beni korkutan da bu! Tabi bir de bölgenin sorumluluğuna İttihat Terakki'den Ahmet ve Halil Bey'in getirilmiş olması...

— Sana bir şey söyleyeyim mi Bay Vischer, korkunun ecele faydası yoktur. Abdülhamit'i tahttan indirmek için çalışan İttihatçıların ardında ki güçler kimse şu anda Ermenilerle Müslümanları bir birine düşman eden güç de aynı güçtür!

— İttihat Terakki büyük güçlerin oyuncağı!

— Doğru! İttihat Terakki imparatorluğun krize girdiği bu süreçte maceraperest bir yol izliyor. Ben bunu kötü niyetlerine değil, daha çok bilgisizliklerine bağlıyorum. İttihat Terakki kurulurken entelektüel yönü ağır basan birikimli insanlardan oluşuyordu. Daha sonra kahve ve mahalle kabadayılarını da içlerine alarak tetikçilik yapmaya başladı. Anlayacağınız akıllarını ellerine teslim etmişler!

Sohbetin derinleştiği bir anda avluda yanık bir sesle uzun hava okuyan Arap uşağının sesi duyuldu. Arap uşağı okuduğu uzun hava siyasi sohbet yapan bu iki adamı derin sukuta sevk etmişti.

“Kır atı bağladım Zincirli Han’a

Kırk yılda bir yiğit gelmez meydana!

Doğuran anaya rahmet okuna!

Vurma Yakub, vurma! Yaram derindir

Yarem sağalırsa Allah kerimdir!”

Ahmet Şevket duygulanarak dinlediği uzun hava gözlerini yaşartmıştı. Arap uşağı o denli güzel okumuştur ki, dinleyenin duygulanmaması mümkün değildi. Kendini tutamayıp: “Çok güzel çok güzel!” dedi. Vischer’de kendini tutamayarak “Harika!” diye ekledi.

— Biliyor musun Bay Vischer, bu okuyuş Arap aksanıydı. Bunu bir Türk ile bir Kürt farklı farklı okur. Tabi bana göre en güzel Urfa ağzı ile okunanıdır.

— ‘Nasıl yani?

Nasıl olacak Urfa ağzı melezdır. Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Süryani, İbrani dillerinin harmanlandığı bir ses vardır. Bu yüzden zengin ve bol çağrışımlı bir sestir. Sesler karından, boğazdan, gırtlaktan, ağızdan dudaktan çıkar. Ses vücudun bütün organlarıyla söylenir adeta. Ayrıca melez olduğu için de çok güzeldir!

— Biz henüz o ayrıma varmış değiliz!

— Zamanla siz de fark edeceksin bu melez yapıyı. Bu bir kültürdür ve bin yılların birikimi sonucu oluşmuştur.

Vischer uzun havanın sözlerini çok iyi anlamasa da sesin güzelliğine çarpılmıştı. Sohbet ister istemez türküler üzerine gelişmişti. Vischer:

— Türküleriniz çok güzel ama çok da hüznü. Hep melankloni bir hava hâkim. Aşk ve acı insanısınız sanki. Acıyı bu denli içselleştirip güzelleştiren başka bir toplum görmedim.

— Kaderci bir toplumuz. Bu yüzden her bela ve musibete her güzel ve iyi şeylerin Allah'tan geldiğine inanırız. Bu yüzden acılarımızı bile en güzel şekilde sahiplenir ondan zevk almaya çalışırız.

Ahmet Şevket'in bu arada gözü piyanoya takıldı. Ortamı değiştirmek ve daha fazla siyasi konulara girmemek için musiki üzerine yoğunlaşmak istedi. Karşısında duran adamın pek de güvenilir bir dost olmadığını sohbetten daha çok kendisini sığaya çeker bir hali olduğunu hissetmişti. Türküler bu sert ortamı yumuşatabilirdi. Ayrıca Vischer'in musikiye olan ilgisinin köklü bir altyapısı olduğunu, kısa sürede Urfa türkülerini ezberlediğini duymuştu. Özellikle Ermeni ve Süryanilerin sıra gecelerine katılıyor türkülere eşlik ediyordu. Ahmet Şevket içinden 'Biz Urfalılar geleni kendimize benzetiriz" diye geçirdi. Vischer'in müzikle içli dışlı olması onun ülkesinde aldığı musiki kültürüyle de alakası vardı. Urfa'ya piyanoyu ilk getiren oydu. Ahmet Şevket müziği bir de piyanodan dinlemek istiyordu:

— Piyanonuzun üstü örtülü kaldıkça bozulabilir. Bir parça dinletirsiniz herhalde?

— Bağlama dinleyen kulaklara piyano pek güzel gelmez. Ayrıca sizin de söylediğiniz gibi sıcaktan ayarı kaçmış. İzin dönüşümde söz size dinleteceğim.

Bu sırada hizmetçi içeri girip kahve ikramında bulundu. Vischer, oturduğu yerden kalkıp yan taraftaki raftan Fransızca yayınlanmış bir dergi alıp Ahmet Şevket'e uzattı.

— Fransızca biliyorsunuz, okursunuz!

Ahmet Şevket Fransızca dergiyi alıp karıştırırken:

— Teşekkür ederim!

— Bir şey değil. Kismet olursa dönüşte sana roman getiririm.
Batı kültürünü daha iyi tanımış olursunuz!

— Sağ olun!

Vischer bu arada Ahmet Şevket'i kafasında bir yerlerle oturmaya çalışıyordu ama başaramıyordu. "O tanıdığı diğer Türk dostları gibi değildi. Olaylara farklı geniş bir açıdan bakıyordu. Dini bütün biriydi ama müzikle iştigal ediyor batı kaynaklı kitaplar okuyor, padişahı hem seviyor hem eleştiriyor, ittihatçıların yanlış politikalarına karşı çıkıyordu. Toplumunu aşmış biri ama taşrada kaybolup yitmiş" diye düşündü.

FİRARI

Kubbeli Mescit'in önünden Basmahane'ye doğru Nafiz ile Kel Müslüm sohbet ederek yürüyorlardı. Kendilerini yüz metre ileriden Katırcı takip ediyordu. Ulu Caminin Bizans yapısı büyük kesme taşlardan yapılmış arka kapısından içeri girdiler. Ortadaki güneş saati öğlen namazını göstermesine rağmen caminin avlusunda tek kişi görünmüyordu. Mescidin kapısı açık, içerde sıcaktan bunalmış birkaç kişi uyuyordu. Nafiz ile Kel Müslüm'ün namaz kıldığı yoktu. Camiye bazen Cuma namazı bazen de cenaze namazı için geldikleri olurdu. Ulu Cami imamının çok güzel vaaz verdiğini işitmişlerdi ama onların sakin kafa ile oturup vaaz dinleyecek zamanları olmamıştı. Nafiz hep can korkusu ile tedirgin yaşarken Kel Müslüm içmek ve eğlenmek peşindeydi. Kel Müslüm'ün ağabeyi Yahya ise oldukça dindar biriydi. Ev ile cami arasında yaşayan takvalı, oldukça yiğit biriydi. Bu iki kardeşi karşılaştıranlar, bunların kardeş olduklarına inanamazdı. Kel Müslüm adı üstünde kel, sert bakışlı, gözleri oldukça iri, göz göze geldiği kişiler üzerinde korku uyandırıyor. Yahya Efendi ise gayet sakin görümlü, yakışıklı, nur yüzlü biriydi. Aynı anne karnında yatmış bu iki kardeşin bu denli farklı olması Allah'ın hikmetinden başka bir şey olamazdı.

Ulu Cami'nin karanlık kapı tarafını daha çok buluşma yeri olarak kullanıyorlardı. Takip edildiklerinde ise Ulu caminin diğer iki kapısını kullanarak izlerini kaybettiriyorlardı. Nafiz sabahleyin Yahudi bir

kuyumcudan haraç olarak aldığı altının bir kısmını tanıdığı birkaç fakire vermek, geri kalanını ise Halep'te eğlenmeye ayırmıştı. Eğlence ortamlarının aranılan adamı Kel Müslüm'ü ise hakkında tutuklama emri bulunduğundan Halep'e gitmeye razı edememişti.

Son birkaç gündür Nafiz'i kırmayarak dışarı çıkmıştı. Şu anda Nafiz ile birlikte olmasına rağmen yakalanmaktan korkuyordu. Çünkü zengin ve şımarık büyütülmüş özgürlüğüne düşkün bir yapısı vardı. İlk karısı genç yaşta veremden ölürken hiç umursamamış, kırkı çıkmadan ikinci evlilik yapmıştı. Gecesi gündüzü eğlenceyle sıra geceleri, bağ evleri ve mağara yatlarında geçiyordu. Sokağın bir ucunda Katırcı diğer ucunda Kel Müslüm'ün Amcasıoğlu duruyordu. Her an bir ihbar ya da aramada yakalanmasın diye. Kel Müslüm, Nafiz sayesinde çarşıda dolaştığından kimse onu kolay kolay ihbar edemiyordu. Kel Müslüm'ün bürokraside bağlantıları, Nafiz'in de halk üzerinde etkisi vardı. Bu yüzden bu iki şer adama kimse yanaşmıyordu.

Nafiz'i harcamak isteyen olsa olsa haraç aldığı zengin şehir ve aşiret ağaları olabilirdi. Yahudi, Ermeni ve Süryaniler ise azınlık ruhuyla pek ses çıkaramıyorlardı. Ahmet Şevket, Nafiz'i bu karmaşık ortamda fazla ortalıkta dolaşmaması için uyarılmış, şehre muhbir ve keskin nişancı Ermenilerin geldiğini söylemişti. Bu yüzden her iki arkadaş daha da temkinli davranıyorlardı. Güneş saatinin yanına geldiklerinde Nafiz:

— Son kez soruyorum gelmiyor musun?

— Kararsızım!

— Korkma, sana bir şey olmaz ben arkandayım!

— Senin hakkında da bir sürü şikâyet var. Beni tutuklayanlar seni de tutuklar. Ayrıca şehre iki subay gelmiş kimseye göz açtırmıyorlar. Dikkatli olmamız lazım. Tavsiyem sen de gitme. Hem Halep oldukça karışık!

— Ben kafama koymuşum! Gideceğim!

Nafiz'in kararlılığı karşısında Kel Müslüm halen tereddüt içindeydi. Bu sırada nereden geldikleri belli olmayan bir manga asker

her ikisinin etrafını sarmış, Nafiz ve Kel Müslüm ne yapacaklarını şaşırılmış bir vaziyette oldukları yerde çakılı kalmışlardı. Askerlerin başındaki subay: "Eller yukarı!" diyerek silahlarını onlara doğrultmuştu. Her ikisi de tek cümle etmeden ellerini havaya kaldırdılar. Manganın başındaki subay yanlarına yaklaşmış her ikisinin belindeki silahları alıp yanındaki askerlere verdi. Nazif ile Kel Müslüm'ün arkadan ellerini kelepçeleterek önlerine kattı.

Ulu Caminin Yıldız Meydanına açılan ön kapısından çıkarak Bediüzzaman Karakolu'na yöneldiler. Kendinden oldukça emin olan Nafiz, gayet rahat davranarak yanından gelip geçene hiç bir şey olmamış gibi selam veriyordu. Subay'ın bir iki uyarısına rağmen istifini hiç bozmadı. Bu arada yolun karşı tarafında kendini belli etmeden onları takip eden Katırcı'ya gözü ilişti.

Katırcı Nafiz'in yüzüne bakarak işaretini aldı ve oradan ayrıldı. Katırcı ile Nafiz'in arasında ani durumlarda birtakım işaretlerle anlaşılıyorlardı. Kel Müslüm, Nafiz'in katırcı ile olan işaretleşmesini çakmıştı. Nafiz yakalandığını gören Katırcı müdahale etse bile başarılı olamayacağını anladığından ani olarak ortaya çıkan bu duruma müdahale edemeyeceğini biliyordu. Nafiz ise onunla göz göze geldiğinde onu hapishaneye girmeden kurtarma yoluna gideceğini işaretini almıştı. Bu yüzden oldukça rahattı.

Katırcı, Nafiz'den ayrılır ayrılmaz, Zincirlikapı'daki Han'a gitmiş Nafiz'in atını da arkasına katarak Bediüzzaman Mezarlığına doğru atını dörtünal sürmüştü. Nafiz ile Kel Müslüm'ün karakolda en az birkaç saat sorguda tutulacağını düşünerek karakola yirmi otuz metre uzaklıkta beklemeye başlamıştı. Bu arada Arap Mahallesi'ne haber salmış Nafiz'i karakoldan kaçırmak için iki adam daha ayarlamıştı. Nafiz karakoldan çıkar çıkmaz baskın yapacak yedekte tuttuğu atıyla kaçmasını sağlayacaktı. Katırcı mezarlığın içinde beklerken soğukkanlılığını kaybetmemeye çalışıyordu. Bediüzzaman mezarlığı derin bir sessizlik içindeydi. Beyaz kesme taştan yapılmış mezar taşlarında yüzyılların ağrıları yazılıydı. Hayatın ve ölümün kendine mahsus ritüelleri olan bu şehir de mezar taşlarındaki ağrıların her biri bir hayatın özeti gibiydi. Sırtını dayadığı mezar taşındaki ağrı

Katırcı'yı derinden sarsmıştı. Her gün ölümle kol kola gezen buna rağmen Nafiz'in adamı olmaktan kurtulamayan biri olarak, "yarın mezar taşımda adam gibi bir namım olacak mı?" diye sordu kendi kendine... "Ölüm ayakucu kadar yakın, hayat sırtımı dayadığım bu dikme taştaki ağıt kadar kısa bir hikâye" diye mırıldandı. Korku ve kuşku olan Katırcı, hiçbir zaman ölümü bu denli içselleştirmemiş hatta düşünme gereği bile hissetmemişti. Ölüm kendisine uzak bir şeydi. Şehrin en yiğit kişisini ölümün soğuk nefesinden koruyan ve kollayan kendisiydi, fakat ölüm gerçeğini hiç mi hiç düşünmek istemiyordu. "Ölüm üzerine düşünmek, insanın elini kolunu bağlıyor. Ölüm korkusunu aşmak, ölümü hayatından kovmakla mümkün." diye düşündü. Ona göre ölüm kafasının alamayacağı bir muammaydı. Birazdan yapacağı baskın kendisini ölüm ile hayat arasında bir yerde tutuyordu. Eğer ölümü düşünmüş olsaydı değil karakola baskın yapmak, Nafiz ile birlikte görünmekten bile imtina ederdi. Ama o can dostu Nafiz'i hem seviyor hem de kıskanıyordu. Onun haklı şöhreti içinde anlam veremediği duyguları depreştiriyordu. Nafiz'i hapse düşmekten kurtarmak demek kendisi için büyük bir paye olacaktı.

İki kişinin mezarlığa girdiğini görünce hemen o tarafa yöneldi. Gelenlerin haber saldıği adamlar olduğunu görünce üzerindeki tedirginliği attı. Adamlar Katırcıya yaklaşıp:

- Selamün aleyküm!
- Aleyküm selam!
- Biz hazırız!
- Mezarlığa girdiğinizi gören oldu mu?
- Hayır, yan taraftan geldik!

— İyi biriniz karakolun önünde gözcülük etsin diğeriniz, Nafiz'in atını hazır tutsun. Karakoldan Nafiz çıktığında Arapoğlu ısıklık çalsın. Sen de Nafiz'in atını Nafiz'e taraf sür. O gidip onu bulur. Ben de mezar taşlarının arasından sağa sola ateş edeceğim. Sen de havaya ateş aç. Büyük bir baskınmış havası vereceğiz. Kesinlikle kimse yaralanmayacak ve ölmeyecek!

— Tamam!

Katırcı talimatı verdikten sora tekrar karakolu görebileceği bir mezar taşını siper edindi. Elindeki martini ve silahını kontrol etti. Arapoğlu yanında getirdiği iri kıyımlı adam ile birlikte mezarlıktan çıkıp gittiler. Katırcı yeleğinin cebinden tabakasını çıkarıp tütün sardı. Ciğerlerinin en son hücrelerine varana kadar derin bir nefes çekti. Yüzündeki kırışıklıklar daha bir belirginleşmişti. Otuz yaşındaydı ama yüz çizgileri onu on yaş daha yaşlı gösteriyordu. Sıcaktan kavrulmuş esmer teni daha bir siyahlaşmıştı. Durduğu mezarın dikme taşıyla boy ölçüşmüş taştan en az yirmi santim uzun olduğunu fark etmişti. Her mezar taşı ait olduğu ölünün kimliğini ele veriyordu sanki. Yanında durduğu mezarın sıradan bir vatandaşa ait olduğunu dikmelerinden anlamıştı. Burada yatan ölünün yaşamı da mezar taşı gibi sade olmalıydı. Kavuklu dikme, sarıklı dikme, yeniçeri başlıklı dikme, fesli dikme her biri ait olduğu ölünün yaşamının işaret taşları gibiydi. “Bir mezar ne kadar süslü ise, hayatı o denli şatafatlıdır” diye geçirdi içinden. Sonra “benim de gömülecek bir mezarım dikilecek bir taşım olur elbet. Nasıl olsa yaşarken bu mezar taşı gibi dik, ölürken bastığım bu toprak gibi yumuşayıp dağılıyoruz” dedi.

Bir ıslık sesiyle düşüncelerinden sıyrılıp martinini daha bir sıkı kavradı. Karakolun arka tarafında mezarlıktan yana duruyordu. Mezar taşını siper edinerek beklemeye başladı. Önde iki jandarma ortada Nafiz ile Kel Müslüm yürüyordu. En arkada da iki jandarma ve bir Subay onları izliyordu. İkinci ıslık sesiyle birlikte katırcı havaya ateş açarak cevap verdi. Ardından arka arkaya silahını ateşledi. Arapoğlu da durmadan havaya ateş etmeye başladı. Jandarmalar ve Subay kendilerini yere atıp sürünerek mevzi almaya çalışırken eli kelepçeli olan Nafiz’in yanına süvarisiz atı gelmişti bile. Nafiz çevik bir hareketle ata sıçrayıp mahmuzladı. Ardından birkaç el silah sesi daha duyuldu. Kel Müslüm olduğu yerde çakılı kalmıştı. Nafiz’in ardından birkaç el ateş ettilerse de isabet etmedi. Nafiz Samsat kapıyı geçmiş Akabe’ye doğru yol almıştı...

Jandarmalar, ateş kesildikten birkaç dakika sonra mevzilendikleri yerden kalkmıştı. Üzerlerindeki korku ve endişeyi atlattıktan sonra

orta yerde dona kalmış Kel Müslüm'ün yanına yaklaşan Subay, jandarmalara: "Bunu alıp hapishaneye götürün. İki kişi benimle gelsin" dedi. Yanına aldığı iki jandarmayla birlikte Nafiz'in peşine düşmüştü...

GERMÜŞTE ÇATIŞMALAR

Ahmet Şevket, Mutasarrıf Nusret Bey'in makamında otururken Germüş köyünde olaylar çıkmış verilen bilgilere göre Urfa Siverek yolunda çalışan amele taburundaki bir kısım Ermeni erler, ellerindeki kazma ve kürekle başlarındaki Müslüman komutan ve erlere saldırmış, bir kısmını öldürerek firar etmişler... Ahmet Şevket çıkan olaylardan dolayı üzülmüş: "Beklenen felaket gerçekleşti" diye mırıldanmıştı. Daha önce birçok kez Germüş köyüne misafir olmuş, Ermeni dostlarının düğününe katılmıştı. "Germüşte çıkan olaylar inşallah şehre sıçramaz" deyince Mutasarrıf, "Biz bunu zaten bekliyorduk!" diye kısa bir cevap vermiş olay mahalline gitmek için hazırlanmıştı. Ahmet Şevket durumun vahim olduğunu mutasarrıfın davranışlarından anlamış bu kritik durumda mutasarrıfı daha fazla meşgul etmemek için izin istemişti.

Mutasarrıfın yanından ayrıldıktan sonra uzun süredir gitmediği Kumlu Kahveye doğru yöneldi. Yol boyunca Gerüş'teki ayaklanmayı düşündü. Kafasında yine içinden çıkamadığı sorular vardı. Şehre bir buçuk saat uzaklıkta taş mimariden yapılmış çevresi yemyeşil ve içinden sular akan Germüş köyünde olayların patlak vermesi düşündürücüydü. Bu Ermeni köyünün hemen yanında kesme taşlardan büyük bir kilise bulunuyordu. Yerli mimarinin bütün unsurlarını taşıyan Ermenilerin yaşadığı bu köy, oldukça verimli arazilere sahipti. Her türlü sebze ve meyvenin yetiştiği şehirle güçlü

bağları bulunan bu köyü, güzelliğinden ve zenginliğinden dolayı bütün çevre köyler kıskanıyordu. Buradaki Ermenilerin şehirle yakın ilişkileri olmasından dolayı ne tamamen köylü ne tamamen şehirli idiler. Bir ayakları şehirde diğer ayakları köyde olan Germüslüler, diğer köylülerin aksine şehirde etkili ve yetkililere çok rahat ulaşabiliyorlardı. Ermeni ve Yahudiler genellikle geçimlerini ticaret ve zanaatla yapmalarına rağmen Urfa'da tarım ve ziraat ile de uğraşıyorlardı. Bunlar yüzyıllarca kendi hallerinde topraklarıyla meşgul olan köylülerdi. Dışarıdan gelen Ermenilerin kışkırtmasıyla din ve milliyet konularında sorun yaşıyorlardı.

Şehrin üzerinde kara bulutların dolaştığı bu günlerde, içerden ve dışardan baskılar arttırılıyor, Avrupa Ülkeleri bütün hesaplarını azınlıklar üzerine kuruyordu. Ahmet Şevket'in bütün korkusu, atılan bu adımların işgale doğru ilerlemesiydi. İçerdeki azınlıklar bundan güç alıyor, Ermenilerin tümü değilse de büyük kısmı Avrupa ülkelerinin dümen suyuna giriyordu. 1895 Ayaklanmasını yaşamış biri olarak yeniden böyle bir olayın tekrarlanmasını kabullenemiyor, toplum açısından büyük kırımlara neden olacağını düşünüyordu. Dışardan gelenler, giderler ama biz yine birbirimizin yüzüne bakarız diyordu.

Ahmet Şevket Mutasarrıflıktan ayrıldıktan sonra Kumlu Kahve'ye inerken yolda insanların yüzüne bakarak içlerinden geçeni okumaya çalışıyordu. İnsanların yüzünde derin bir hüznün saklıydı ama bu hüznün, henüz daha etrafta duyulmamış olan Germüş olaylarından kaynaklanmıyordu. Daha çok bir tedirginlikten kaynaklanıyordu. İnsanların yüzüne korkulu bekleyiş hâkimdi. Ermenilerin böylesi bir olaya tevessül etmelerini kışkırtma olarak niteliyordu. "İmparatorluğun ölüsü bile korkutur insanı. Ne diye kafa tutuyorlar anlamıyorum!" diye geçirdi içinden. Aklına Tefik Fikret'in Sis şiiri geldi.

*"Sarmış ufuklarını senin gene inatçı bir duman,
Beyaz bir karanlık ki, gittikçe artan
Ağırlığının altında herşey silinmiş gibi,
Bütün tablolar tozlu bir yoğunlukla örtülü;*

*Tozlu ve heybetli bir yoğunluk ki, bakanlar
Onun derinliğine iyice sokulamaz, korkar!
Ama bu derin karanlık örtü sana çok lââyık;
Lâyık bu örtünüş sana, ey zulümlér sâhası!
Ey zulümler sâhası... Evet, ey parlak alan,
Ey fâcialarla donanan ışıklı ve ihtişamlı sâha!
Ey parlaklığın ve ihtişâmın beşiği ve mezarı olan,
Doğu'nun öteden beri imrenilen eski kiralıçesi!
Ey kanlı sevişmeleri titremeden, tiksirmeden
Sefahate susamış bağrında yaşatan."*

Ülke gerçekten bir sis içindeydi, ama bu sisin dağılması için de koca İmparatorluğun dinamikleri vardı. Yaşadığı ve tanık olduğu her şey tahmin ettiği gibi geliyordu. "Keşke olaylar tahmin ettiğim gibi çıkmasa" diye gayri ihtiyarı sesli bir şekilde söylendi. Kendi kendine konuştuğunun farkına varınca şöyle bir çevresine bakındı. Kimse duymadığı için sevinmişti. Yoksa kendi kendine konuştuğu için deli diyebilirdi. Ya da sıcaklar bu adamın kafasına vurmuş olmalı diye düşünürlerdi...

Eskiden su kemeri olarak kullanılan şimdi ise köprü vazifesi gören Justiyen'den geçerek Su Meydanı'na çıkmıştı. Dipsiz Minare'nin yanındaki daracık sokağa saparken caminin kapı boşluğu üzerine yapılan küt minareye dikkat kesildi. Kapı üzerine oturtulmuş minarenin kötü bir görünümü vardı. Farklı bir tarzda denemek adına yapılmış olan bu minare boşlukta duruyor hissi uyandırıyor insanda. Oysa mabetler insan ruhunda boşluk yaratmak için değil, güçlü duygular, güzel ve estetik hazlar uyandırmak için inşa edilirdi. Ülkenin içine düştüğü boşluk ile caminin boşluğu arasında derin bir ilişki vardı. Şehrin sürüklendiği felaketlerden bunları ayırmak mümkün değildi. Sonra bu caminin Ermeni mahallesinde ilk yapılan cami olduğunu aklına geldi. Caminin içinde yarattığı boşluğu gâvur mahallesinde olmasına bağladı.

Caminin yanındaki sokaktan Kara Meydanı'na indi. Öğlenin keskin güneş ışınlarını daracık sokağın kıyısındaki evlerin yüksek

dış duvarları kesiyordu. Güneş ışınlarının dikine düştüğü bu saatte insanların geçtiği dar ve uzun taşlarla örülü bu sokaklar güneşin tesirini kırıyor, insanları gölgeliyordu. Bir deve yükünün zar-zor geçtiği sokaklar yılan gibi kıvrıla kıvrıla meydanlara bağlanıyordu. Hüseyin Paşa camiiinin arasından geçerek Yıldız Meydanı'na geldi. Eski Paşa hamamının önünde kadınlar yedi-sekiz yaşlarında erkek ve kız çocukları sırtlarında bohça ile hamama giriyorlardı. Ahmet Şevket'in birden çocukluğu gözünde canlandı. Ulu Cami'nin doğusunda üç basamakla inilen şehrin en büyük yeraltı hamamı yanındaki yapıların yanında eğreti gibi duruyordu. Hamamın batısında kunduracı pazarı, diğer yanları ise sokaklarla çevriliydi. Bacası ve külhanı olmasa hamama benzer bir yanı yoktu. Kuzey batısındaki basamakla inilen bir kapısı vardı. Hamama girişte mangallar ve mangalların üzerinde kurutulan havlular, yıkanacak olanların soyunup giyindiği iki katlı soğukluk bölümü vardı. Ortasında fiskiyeli mermer bir havuz ve dört yanı localarla çevriliydi. Hamam bir anda gözünde canlanmış yüzünde muzip bir gülümseme belirmiştir.

Annesi tıpkı bu çocukların sırtında taşıdığına benzer bohçalara giyecekleri temiz elbiseleri, havlu ve peştamalları katlayarak koyar, erkeklerin hamamdan çıktığı saate yakın hamama gönderirdi. Hamamdan sorumlu kayme adına göre onların localarını ayırırdı. Kadın hamamlarında hamamın suyu devamlı akıtılmaz, iki vardiya halinde verilirdi. Birinci su, ikinci su diye adlandırılırdı. Bu daha çok kadınların suyu israf etmesinden kaynaklanıyordu. Dokuz, on yaşına bastığında kendisini birinci suda değil, ikici suda içeri alıyorlardı. İkinci suda hamam daha tenhalaşmış olduğundan fazla dikkat çekmiyordu. Ahmet Şevket'in en çok düşündüren ve güldüren ise çırılçıplak dolaşan yaşlı kadınların ortası göbekli hamamtasını önlerine kapatıp, arkalarını boş bırakmalarıydı.

Ayrıca bu yaşlı kadınların önlerini veya arkalarını örtmelerine pek anlam veremiyordu. Çünkü genç kızlar ve kadınlar hamam içinde o denli rahat davranıyorlardı ki, eteklerini açıkta ot dedikleri bir ilaçla temizliyorlardı. Küçük çocukların ilgiyle izlediği bu ot alma

seansı bugün dahi onu güldürüyordu. Çocukken görülen nesnelere ve olayların zihinde silinmeyen izler bıraktığını şimdi daha iyi anlıyordu. Şevket'in kadın hamamlarında unutamadığı anılardan biri özellikle Cincıklı hamamındaki havuzda yüzerken kaymelerin onları tasla kovalamaları ve hamamın bugün dahi hatırladığında mide bulandırıcı kokusu...

Her aklına geldiğinde kadın hamamlarındaki o pis kokuyu burnunda hissediyordu. Bu koku kadınlara mahsus hallerin kokusu muydu yoksa ot dedikleri ilaç kokusu muydu, bir türlü anlam veremiyordu. Yahudi kadınlarının belli günlerde geldiği Cincıklı hamamında annesinin Yahudi kadınların tenlerinin kokusundan bahsettiğini hatırlıyordu. Kokunun bu denli zihnini meşgul etmesini içinde bulunduğu kültürle ilişkilendiriyordu. Kokular davranışlarımızı belirleyen öğelerdi. Çocuğun annesinin kokusuna alışması, hayvanların dişisi veya erkeğini kokusundan tanınması, kokunun cinsel dürtüleri kaldırması, kimlikleri belirlemesi gibi bir sürü şeyde kendini göstermesi göz ardı edilemezdi. Ahmet Şevket zihninden bu tür düşünceler geçirmesinden dolayı kendini ayıpladı. İçinden insan istese de istemese de duygularına ve zihnine güç yetiremiyor dedi.

Nesneler zihnimizde çağrışımlar oluşturuyordu. Bunda benim suçum yok diye düşündü. Mevlevihane Cami haziresinde Mevlana başlıklı mezar taşları ve türbe dikkatini çekti. İçinden Fatiha okuyarak ruhlarına bağışladı. Mevlevihane caminin hemen yanındaki Danakovan hamamı önünden sola saptı. Çifte Han'a uzanan yolun sağındaki sokağa saptı. Kürkcü Pazarındaki esnafa selam vererek Kumlu Kahve'ye geldi. Kahvenin önünde birkaç ağaç, ortasında bir havuz bulunuyordu. Kahvenin ilerisinde tabakçılar, tabakhane içinden akıp giden ve içine basamakla inilen çayda derilerini temizliyorlardı. Havuzun başında iki üç kişi oturmuş sohbet ediyorlardı. Daha çok tabakhane esnafının takıldığı bu kahveye Harran ve civar köylerden gelen belli kişiler oluyordu.

Ahmet Şevket buraya pek fazla gelmezdi. Daha çok Kürkçü Halil Hafız'ı görmek için gelirdi. Bir nevi ikisinin buluşma mekânıydı. Kürkçü Halil Hafız kendi halinde bir esnaf olmasına rağmen, Kuran-ı Kerim'i ezberlemiş, Kadiri Halifesi Dede Osman Avnî'ye intisap etmiş derin tasavvuf kültürü almış, ehli takva biriydi. Arapçayı çok güzel konuşur, Arapça ve Farsça gazel ve methiyeler okurdu. Henüz kırılmış sakalı, derin çizgilerin oluşturduğu nurani bir yüze sahipti. Uzun boylu, iri kemikli, devamlı giyindiği siyah abasıyla aşiret reislerini andırıyordu. Başındaki sarığıyla dünyevi makamlardan arınmış bir dervişe benziyordu. Geniş omuzları, sağlıklı vücuduyla heybetli bir görüntüsü vardı. Normal kalıplardaki ayakkabılar ayağına olmadığı için, özel yaptırıyordu. Esnaf kültürüyle büyümüş, ama ilim meclislerinde bulunmuş olan Kürkçü Halil Hafız, sohbet ehli, sözü dinlenen, güzel gazel okuyan biriydi. Ahmet Şevket her karşılaştığında ona Hayyam'dan rubailer okuyor o da Nabi'den beyitlerle cevap veriyordu. Hayyam'ın irfani yönüyle Nabi'nin hikemi yönünü adeta yarıştıyorlardı.

Hayyam'ın rubailerini okumasını kınayanlara, "Siz onu tanı-mıyorsunuz, o gerçek bir hakikat aşığıdır. Onun sözlerinin zahirine takılıp kalıyorsunuz, Bâtını anlamda onun rubailerini Nabi hazretleri gibi hikmet kokar" diyordu. Şair Nabi'yi herkes ermiş olarak bili-yordu. Bu yüzden onun adı anıldığında mutlaka "hazret" kelimesini ekliyorlardı. Hayyam'ı ise sapkın bildiklerinden Nabi ile bir arada zikredilmesine karşı çıkıyorlardı.

Ahmet Şevket şehirdeki mistik havanın gerisinde tarikatların etkinliği yatıyordu. Şehrin aristokratları Mevlevilik, esnaf arasında ise Kadrilik, Rufailik ve Nakşibendilik oldukça yaygındı. Başta Kadrilik ve Rufailik olmak üzere bütün bu tarikatlarda Melamilik'in izleri fazlaca görülüyordu. Ahmet Şevket tarikatların bu denli güçlü böylesine ruhban bir ruha sahip olmasının gerisinde uzun yıllar burada Hıristiyanlarla-Müslümanların birlikte yaşamasına bağlıyordu.

Şehrin kültür olarak İbrahim'i din olarak ruhani-mistik bir görünümü vardı. Bu iki görünüm hiçbir yerde örneği olmayan bir

davranış ortaya çıkarıyordu. Put kıran peygamberin getirdiği mesajın tersine insanlar içlerinde gizli putlar oluşturuyorlardı. Kimi şirke, kime de ruhbanlığa bulaşmış İslami bir anlayışı din sanıyordu. Ahmet Şevket'i en çok meşgul eden şey ise halkın Balıklıgöl'ü kutsayarak İbrahim Peygamberin getirdiği mesajın tersine hareket etmesiydi. Kürkçü Halil Hafız ile bu konuları çok rahat konuşabiliyordu fakat ulu orta bu konuları konuşmak mümkün değildi. Kürkçü Halil Hafız ilim meclislerinde Kadiri tekkelerinde bulunmuş dini bütün insandı. Çocukken babasıyla birlikte gittiği tekkelerde derin bir tasavvuf kültürü edinmiş zikir halkalarında okuduğu methiyelerle dinleyenleri mest etmişti. Kürkçü Halil Hafız'ın diğer bir özelliği de üç dilde mevlit okuyup gazel söylemesiydi.

Özellikle Türkçe, Kürtçe, Arapça naat ve ilahileri çok güzel okuyordu. Bunların dışında Ermenice ve Süryaniceyi derdini anlatacak kadar biliyordu. Din burada coğrafyanın ve kültürün etkisine girdiği gibi musiki de aynı şekilde dinin etkisine girmişti. Gazelhanlar kesinlikle oynak türküler okumaz derin anlamlar içeren gazeller, ilahiler söylerlerdi. Kürkçü Halil Hafız'ın tarikat ehli olması onu musiki ortamından ayırmamış hatta daha çok yakınlaştırmıştı.

Ahmet Şevket'le karşılıklı oturduklarında hep tasavvuf merkezli ve günlük olaylar üzerine sohbet ediyorlardı. Birbirlerini görmedikleri gün bir eksilik hissediyorlardı. İmparatorluğun gidişatı, şehirdeki gelişmeler onları rahatsız ediyordu. Kimsenin burnunun dahi kanamasını istemeyen hayatlarını bilgi ve sevgi üzerine oturtan bu iki dost, içlerindeki sıkıntıyı bir araya gelerek gidermeye çalışıyorlardı. Ahmet Şevket, biraz önce Mutasarrıf'ın yanında işittiklerinden dolayı canı sıkılmış bu kadim dostunu görme ihtiyacı hissetmişti. Zira ona göre duyduğu bu haber büyük olayların ilk habercisiydi.

Halil Hafız çayını yudumlarken Ahmet Şevket'in yüzünden sıkıntılı olduğunu anlamıştı. Uzun süredir konuyu Ahmet Şevket'in açmasını bekliyordu. Daha fazla dayanamayarak:

— Halini pekiyi görmüyorum dostum! Dünya için gam çekmek yakışmaz bir şaire!

Halil Hafız arkadaşına hep şair diye hitap ederdi. Ahmet Şevket ise onu hafız diye çağırırdı. Bu onların dostluklarının bir göstergesiydi. Özellikle esnaf arasında herkesin bir lakabı vardı bu lakaplar insanı rencide etmek için değil, daha çok o kişide bulunan güzel sıfatların dışta tezahüründen hareketle veriliyordu. Özellikle esnaf arasında meslekle alakalı lakaplar yaygındı. Bir insana lakabıyla hitap etmek onunla olan samimiyetin bir göstergesiydi. Ahmet Şevket, Hafız'ın neşenin yerinde olduğunu kendisine hitabından anlamıştı.

— Biz dünya için gam çekenlerden değiliz ahmak o dur ki, dünya için gam çeker! İnsanların derdiyle dertlenmediğimiz, onlara faydalı olamadığımız için sıkıntılıyız!

— Gayesi için çalışanlar, yaşadıkları olumsuzlukları sıkıntı olarak görmez. Çalışan için külfet nimettir!

Ahmet Şevket biraz önce aldığı bilgiyi bu yakın dostuyla paylaşmak için can atıyordu. Sözü fazla uzatmadan hemen konuya girdi:

— Hafız, bu sıkıntı bildiğin gibi değil! Biraz önce Mutasarrıf'ın yanındaydım. Germüş'te Ermeniler Müslümanları öldürmüş. Sıkıntılı olan toplumsal gidişat büyük olaylara gebe kalabilir!

— Sıkıntı dediğin kadar varmış! Allah cümlemizin yardımcısı olsun! Devlete millete zeval vermesin! Olay nasıl olmuş, anlatsana?

— Olayın mahiyetini bilmiyorum yalnızca Mutasarrıfa gelen haberde bir yüzbaşı ve Müslüman erat Ermeniler tarafından öldürülmüş o kadar!

— Vah vah yazık olmuş! Bu insanın kendi kendini vurması demek!

— Aynen dediğin gibi!

Ahmet Şevket'le Halil Hafız konuşurken kahvenin önünden Ermenilerin tedirgin bir biçimde ikişerli, üçerli geçtiklerini gördüler. Bu olayın şehirde yayıldığıнын bir göstergesiydi. Bu sırada kahveye on yedi on sekiz yaşlarında bir genç girmiş yan masada oturanların yanlarına ilişerek herkesin duymasını ister gibi seslice:

— Gercüş'te Ermeniler isyan etmiş. Görmüyor musunuz gâvur oğlu gâvurlar dükkânlarını kapatıp evlerine kaçıyorlar!

Ahmet Şevket:

— Görüyor musun Hafız gidişat oldukça vahim! Gayrimüslimlerin dükkânlarını bu saatte kapatmaları iyiye alamet değil! Olay bizim bildiğimizden de büyük olmalı!

Halil Hafız başıyla onu onaylayarak:

— Doğru!

Birlikte kahveden kalkarak Kazancı Pazarına doğru yürümeye başladılar. Ermenilerin kimi dükkânını kapatmış koşar adım yürürken kimi de dükkânlarını henüz kapatıyordu. Kazancı Pazarına girdiklerinde kazan seslerinin gürültüsünden birbirinin sözlerini anlamakta güçlük çekiyorlardı. Ahmet Şevket'in pazarda dikkatini çeken şey esnafın elindeki kazana şekil vermek için gömüldüğü dünya ise dış dünyadaki farklılıktı. Dünyalarının büyüklüğü ellerindeki kazanın çapı ile orantılıydı. En büyük hünerleri ellerindeki kazana damgalarını vurmak, düşüncelerindeki ve yüreklerindeki duyguyu resmetmekti. Dışarının kargaşası onların küçük dünyalarında herhangi bir değişiklik yapmamıştı. Yahudi Hanı'nın yanından geçerek kuyumcu pazarına doğru yürüyen bu iki dost, aslında yürümüyor, sokak ve pazarlardaki davranışları okumaya çalışıyorlardı. Kısa bir süre tek laf etmeden yürüyüp Kuyumcu Pazarına çıktılar. Kuyumcu Pazarının büyük çoğunluğu Yahudilerin elindeydi. Dükkânların önünden selamlaşarak geçerken Ahmet Şevket:

— Görüyor musun Hafız! Yahudiler hiç istiflerini bozmadan işlerine devam ediyorlar! Dikkat ettin mi vitrinlerine dizdikleri altın miktarında büyük bir azalma var! Belli ki onlarda gizli bir tedirginlik hissediyorlar!

Halil Hafız:

— İyi yakaladın Şair! Aslında çok sakın görünüşlerinin ardında çok güçlü bir tedirginlik yatıyor!

Bence tedirginlikleri mallarına zarar gelmesinden korktuklarından dolayıdır. Göreceksin bunlar en kötü olaylardan en büyük karı elde edeceklerdir!

— Doğru, olayı duymamaları mümkün değil. Mallarını sağlama aldıklarından belli ediyor!

Bu iki eski dost kuyumcu pazarından çıkıp göle doğru yürürken derin sohbetlerini sürdürüyorlardı.

EN UZUN GECE

Şehir akşam ezanının okunmasıyla birlikte derin bir sessizlik ve karanlığa bürünmüştü. Tarihinde kim bilir ne çok tedirgin gece geçirmiş ne çok korkulu bekleyiş yaşamıştı. Bu gece de o gecelerden bir geceydi sanki. Akşam karanlığının çökmesiyle birlikte her akşam evlerine dönen insanlar sanki bu akşam sığınmak için evlerine hücum ediyorlardı. Akşam ezanında evi camiye komşu olanlar namazını camide kılmış, uzak düşenler ise gelmeye cesaret edememişti. Ahmet Şevket de herkes gibi erken evine dönmüş, oturduğu divanda derin düşüncelere dalmıştı. Uzun süredir yaptığı gözlemler, konuştuğu kişiler ve takip ettiği dergi ve gazeteler kendisini endişelendiriyordu. Bilmek vicdan sahibi olmaktı. Kendini bir şehrin vicdanı olarak görüyor, sorunları düşünmekten ve konuşmaktan korkmuyordu. Şehirde yaşananlar uzun ve sancılı bir geçmişe dayanıyordu. Çünkü her yaşanan bir olayın, uzun ve sancılı bir geçmişi olurdu. Olaylar gelmezden önce hafif uyarılar gönderir muhatabı uyarıyı doğru ve yerinde algılasa, olay yaşanmadan savuşturulur eğer önlem alınmazsa uyarılar büyük felaketselere dönüşürdü. Ahmet Şevket şehrin dinamiklerini bildiği ve duyarlı çevrelerle ilişki içinde olduğu için bu felaketsel çok önceden sezmişti. Hatta olacak olayların ulusalın ötesinde uluslararası bir boyutu olduğuna inanıyordu. Avrupa'daki gelişen olaylar imparatorluğun bütününe etkilemiş, merkez taşra ayrımı yapmamıştı. Merkezin yereldekileri etkileyeceği sosyal bir

gerçekti ve yerelde yaşananların da merkezdekileri etkileyeceği mutlak bir gerçek olarak karşısında duruyordu. Yereldeki küçük bir hadise ulusal veya evrenselde büyük yankılar uyandırabiliyordu. Bu bir kişinin ayağa kalkmasıyla kitlelerin ayağa kalkması gibiydi. Küçük bir köyden büyük bir isyan çıkması kaçınılmazdı. Dağ fare doğurabilirdi. Kendisinin korku ve tedirginliği Germüş'te çıkan isyandan kaynaklanıyordu. Bu yüzden tedirginliği her gün biraz daha artıyordu...

Ahmet Şevket çalışma masasının başında kitap okuyor ama bir türlü aklını veremiyordu. Bu sıkıntılı anında kitaplara sığınarak adeta bir kaçış yaşıyordu. Çünkü okumak ona yazmaktan daha çok zevk veriyordu. Okuduğu bir yazı veya gazel üzerine saatlerce düşündüğü oluyordu. İlgisini en çok tarih ve edebiyat çekiyordu. İstanbul ve Halep'te yazıştığı arkadaşları vardı. Onlar sayesinde çıkan yeni kitaplara ulaşıyordu. Halep'teki arkadaşıyla Arap coğrafyasından, İstanbul'daki arkadaşıyla Türk ve ecnebi dünyasından haberler alıyordu. İstanbul'da yazıştıkları arasında İhsan Şerif de vardı. Onunla dostluğu sayesinde hem Fransız edebiyatını tanımış hem de Fransızca'yı öğrenmişti. Hugu'ya, Balzac'a büyük bir hayranlık duyuyordu. Balzac'ın Köylüler romanını Fransızcasından okumuş, onun büyüklüğünü daha iyi anlamıştı. Balzac sanki bu romanını bu şehri gözlemleyerek yazmıştı. Dünyanın her yerinde köylüler birbirine benziyordu. İngilizleri sevmediği gibi onların edebiyatına da pek ısınamamıştı. Yalnızca Shakespeare'ı ayrı tutuyordu. Hatta Shakespeare'in oyunlarında büyük bir bilgelik görüyordu. Doğu hikmet ve irfanı kadar olmasa da Avrupa edebiyatının en irfanlı yazarıydı. En çok sevdiği yazar Namık Kemal'di. Kitaplar olmazsa vakit geçmeyecekti sanki. Elindeki kitabı bırakırken, "Zaman çok çabuk geçiyor. Kitaplar ise zamanı çoğaltıyor, zenginleştiriyor, sıkıcı olmaktan kurtarıyor. Kitaplar olmazsa bu küçük şehirde yaşamak işkence olur!" diye mırıldandı. Ruhunu sıkıştıran duygulardan kurtulmak için bu defa şiirlerini yazdığı defteri alıp karalamaya başladı. Kendini şiire tam kaptırmışken dışarıdan gelen kurşun sesleri kulağını çınlatmaya başlamıştı. Silah seslerini duyar duymaz,

“Dananın kuyruğu koptu” diye geçirdi içinden. Olayların bu denli hızlı bir şekilde gelişmesinde bir bit yeniği arıyordu. Durduk yerde halkın gerilime kapılması mümkün değildi. Küçük fısıltılar insanların bilinçaltında büyük fırtınalara dönüşmüştü. Ermeni komitacıların şehre girişi, silah sevkiyatı, ardından iki ittihatçı subayın gelmesi, onlardan önce İttihatçı bir valinin tayin edilmesi ve bütün bunların zincirleme oluşturduğu ortam isyanı körüklemişti.

İttihat Terakki Almanlarla birlikte hareket edip koca İmparatorluğu savaşa soktuğu yetmiyormuş gibi bir de Anadolu'nun ve Afrika'nın en uzak yerindeki adamları yanlarına çekerek sözde ülkeyi kurtarmak adına zora sokuyordu. Almanlar İttihatçıları kandırırken İngilizlerin başını çektiği diğer ülkeler imparatorluk içindeki azınlıkları kışkırtıyordu. Aslında oynanan oyunlar Müslüman halk ile azınlıkları etkiliyordu. Ahmet Şevket 1908 Meşrutiyetin ilanını hatırladı. Hükümet konağı önünde kutlamalara katılan Yahudi, Ermeni, Süryani ve Müslümanların bir arada yaşadığı sevinci düşündü. Müslüman'ı Gayrimüslim'i ile büyük umutlar bağlanan 1908 devriminden sonra bunların yaşanması doğal mıydı? Kendilerine büyük haklar getirecek diye Tanzimat Fermanı'na en çok Gayrimüslimler sevinmişti ama Tanzimat'ın sonuçları bekledikleri gibi olmamış büyük bir hüsrana yaşamışlardı.

Zeytin'da Ermeni ayaklanması tehcirle sonuçlanmış şimdi de sıra Urfa'ya gelmişti. Ahmet Şevket olayların arkasında Misyon hastaneleri görevlileri, İttihatçı subaylar ve onlarla ilişki içindeki Almanların olduğunu hissediyordu. Özellikle Almanlar oldukça etkindi. İngiliz, Alman ve Amerikan casusları bölgede siyasi olarak varoluş savaşı veriyorlardı. Aralarındaki bu çekişmede ise zavallı imparatorluk tebaası eziliyordu... Oturduğu masadan kalkıp sıkıntılı bir şekilde odanın içinde dolaşmaya başladı. Kurşun sesleri yer yer top seslerine karışıyordu. Şehir bir iç hesaplaşma geçiriyordu. Bu uzun süren bir sıkıntının bir anda silah yoluyla patlamasıydı. Bir şehri karıştırmak ne kadar kolaydı... Binlerce yılda oluşturulan dostluk ve komşuluk bir anda bir öfkeye, bir boşluk dolayısıyla savaşa neden olabiliyordu. Ermeniler ile Müslümanların kurduğu ortaklıklar, sıra geceleri, düğün

ve sünnet törenleri, komşuluk ilişkileri bir yalan mıydı? Yalan mıydı bu iç içe geçmişlik? Şu anda yaşanan bir hakikat idi ve bütün o yaşanmışlıkları gerçek de olsa silip götürüyordu bir anda...

Dayanamayıp evin damına çıktı. Gökyüzü oldukça berrak ve yıldızlarla kaplıydı. Gecenin yıldız sağanağı altında kuşun sesleri ve dumanlar Ermeni mahallesinden yükseliyordu. Geçmişte böylesine bir acı yaşanmasına rağmen ondan ibret almayıp tekrar aynı şeyleri yaşamının anlamı neydi? İbni Haldun ne güzel demiş "Geçmiş ve gelecek su gibi birbirine benzer" Geçmiş tekrar yaşanıyor fakat kimse bunu fark etmiyordu...

Ilık bir rüzgâr esiyordu. Silahlardan fırlayan mermiler gökyüzünde sanki yıldızlara ulaşmak istiyor gibiydi. Bütün evlerin damlarında insanlar Ermeni Mahallesi'ne yönelmiş, yorumlar yapıyordu. Ama herkesin içinde bir korku, bir sıkıntı mevcuttu. Şevket, olduğu yere çöküp öylece sabaha kadar oturdu. Yarının bugünden daha vahim olacağını ürpererek hissetti.

Saba makamında sabah ezanı okunduğunda, gözyaşlarına boğuldu. Hayatının en uzun gecelerinden birini yaşamıştı. İlkinin Roza gelin gittiği akşam, ikincisi ise bu gece...

Damdan aşağı inip abdest aldı. İki rekât sünnet namazını evde kılıp, farzı camide eda etmek üzere evden çıktı. Her sabah tıka basa dolan caminin cemaatinin yarısından fazlası gelmemişti. Korktu. Demek olay, Müslümanların camiye girmesine engel olabilecek kadar büyüktü. Camiden çıkarken cemaat, Ermenilerin isyanından bahsediyorlardı. Ama hiç biri görgü tanığı değildi. Hepsi duyum üzerine yorumlar yapıyorlardı...

Ahmet Şevket, geceyi düşünerek geçirdi. Sıkıntılı bir geceydi. Sabahı evden dışarı çıkmadı, çünkü dışarıda yaşananları görmek istemiyordu. Tarihe tanıklık bir sorumluluk gerektirirdi. Ama kendileri gibi olanlar tarihin aktörleri değil, seyircileriydi, ama seyirci olmayı kendine yediremiyordu. Şehrin vicdanı olmak, gerektiğinde bedel ödemektir. Bunu göze alabilmeliydi. Belki insanlar, şu anda yaptığını anlamayabilirlerdi ama gelecekte, taşlar yerli yerine oturduğunda

anlaşılacağına inanıyordu. Savaş gören toplumlarda ahlaki çöküntü kaçınılmazdı. İmparatorluk son yüzyıldır hem bir çöküş yaşıyor hem de birçok cephede savaşıyordu. Bu yüzden şehirde gerçek bir idare yok gibiydi. Buluştuğu birkaç arkadaşı dışında yaptığı tek şey kitap okumaktı. Dışarıda yaşananlar onu toplumdan soğutmuş, yalnızlığını daha da büyütmişti. Bazen haftalarca eve kapanıp kitap okuduğu oluyordu. Gecedен beri uzandığı divandan kalkıp odanın içinde volta attı, sonra tekrar divana yerleşip oturdu. Vücudunun uyuştüğunu ayağa kalktığında ancak fark edebilmişti. Divanın yanındaki sehpa da duran kitabı eline alıp okumaya başladı.

Bu sırada çok içli bir sesle söylenen bir türküye kulak kesildi. Türkünün sözleri gözlerine yaşartmıştı. Ne zaman bir türkü dinlese gözleri doluyor, küllenmiş aşkı sanki yeniden alevleniyordu. Gençlik yıllarının deli-dolu günlerinde yaşadığı duyguları tekrar yaşıyordu sanki. İnsan yaşlansa bile yüreği yaşlanmıyormuş, diye gayri ihtiyarı mırıldandı. Roza, aklına her düştüğünde on sekizinde bir delikanlı gibi yüreği çırpınıyor, farklı duygulara kapılıyordu. Aşk, akli öldürürken, duyguyu güçlendiriyordu. Bugün bir başına ve kimsesiz bu koca evde yaşamasının müsebbibi aşk değil miydi? Hayatı boyunca Roza'yı unutmak yerine bu derin yalnızlığı içinde yaşıyordu. Evlenmiş olsaydı Roza'yı yine aynı güçlü duygularla sevecek miydi? Yokluğunu hissedecek miydi? Yoksa çoluk çocuğa karışıp, arkadaşları gibi tatlı bir hatıra olarak anacak mıydi?

BÜYÜK İSYAN

Şehir büyük bir iç savaş yaşıyordu. Minarelerde tekbir ve salâvat getiriliyor, Söзде Şeyhler fetva yayınlıyor, cahil halk yığınlarını isyanı bastırmak için cihada çağırıyordu. Çocuklarını imparatorluğun bütün cephelerinde şehit veren halk tahammülün son sınırına gelmiş, küçük bir isyandan büyük bir cihat yaratmıştı. Ayağa kalkan kitleler bendini yıkan seller gibi deli dolup akıp gider. Varacağı noktanın neresi olacağı önceden kestirilemezdi. Bu Bu isyan dört bir taraftan kuşatılan halka, kendi savunma imkânı vermiş, savaşa mecbur bırakmıştı. Karşılıklı cedelleşme nereye varır kimse kestiremezdi artık. Bu belki de son yüzyıldır Hasta Adam olarak Avrupa tarafından öldürülmeye çalışılan imparatorluğun içindeki mikrobu temizlime çabasıydı, belki de rahatlamak için kusmuşuydu...

Türklerin teslim ol çağrısına ateşle cevap veren Ermeniler, güçlerini Doğu Anadolu'ya kadar inen Ruslardan alıyorlardı. 93 Harbinde Rusların Doğu Anadolu'da Ermenileri de arkalarına alarak yaptığı büyük kıyımlar insanların hala hafızasındaydı. Rus işgaliyle malını mülkünü, toprağını bırakarak canını kurtarmak uğruna Urfa'ya gelmiş birçok muhacir aile vardı. Bunlar, Doğu'da Rusların ve Ermenilerin ne acımasız kıyımlarına, anne babalarının öldürülüşüne şahit olmuşlardı.

İsyanın başlamasının ardından Ermenilerin ileri gelenleriyle görüşülüp Büyük Kilisede halkın toplanması kararlaştırılmıştı. Kilisede

çan çalınarak Ermenilerin gelip teslim olması istenmiş, başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere kimseye dokunulmayacağı söylenmişti. Daha önceden hazırlıklı olan Ermeniler, evlerinin mahzenine yiyecek depolamış, birbiriyle rahat buluşabilmeleri için evden eve tüneller kazmışlardı. İsyanın bu denli zor bastırılmasının nedeni önceden yapılan bütün bu hazırlıklardan kaynaklanıyordu.

İsyanı bastırmak yerel güçlerle mümkün olmadığından Fahrettin Paşa isyanı bastırmak üzere görevlendirilmiş O da rediflere destek için Arap ve Kürt talancı aşiretlerini dâhil ederek şehre girmişti. Fahrettin Paşa gelmeden önce İttihat Terakki subaylarından Ahmet ve Halil subaylar, Ermenilerin silahlandığı istihbaratını almış, kendileri de şehir içinde ve dışında bir takım örgütlenmeler yapmışlardı. Olayların başlamasıyla birlikte evlerine yeraltı geçitleri yapan mühimmat depolayan Ermeniler, özellikle dışarıdan gelen devrimci Ermeni örgüt militanları teslim ol çağrısına ateşle karşılık vermiş, olayların büyümesine neden olmuşlardı.

Fahrettin Paşa isyanı sert bir şekilde bastırılması talimatını almış olduğundan inisiyatifini kullanmada hiçbir tereddüt göstermemişti. Fahrettin Paşa çıkan isyanın sert bir şekilde bastırılmadığı takdirde daha başka isyanlara kapı aralayacağını, imparatorluğun gücünün sarsılmasına neden olacağını çok iyi biliyordu.

Fahrettin Paşa isyanı bastırmak için hareket ettiğinde yanında Alman Topçu Yüzbaşısı Kont Eberhard Wolfskeel'i de almıştı. Wolfskeel, başında bulunduğu topu Ermeni mahallesine doğrultarak ilk ateş emrini vermişti. Beyaz kesme taştan yapılmış Ermeni mahallesindeki evlere bu top atışları ancak kısmi zarar veriyordu. Ardı ardına yapılan top atışları evlerin büyük bir kısmını yıkmış, büyük bir kısmında yangın çıkmasına neden olmuştu. Ermeniler büyük çoğunluğu misyon hastanelerine, Basmahane'ye sığınuyordu. Misyon hastanelerinin dokunulmazlığı olduğu için burada kendilerini güvendi hissediyorlardı. Ama ne yazık ki, bu misyon hastanelerinin belli bir kapasitesi vardı. Hastaneye sığınan kadın ve çocukların yanında erkeklerin olması hem düşündürücü hem

de hastane sorumluları hakkında şüphe uyandırıyor. Çünkü isyan devam ederken isyancıları saklamak büyük bir suçtu.

Top atışlarının ardından Ermeni Mahallesi kuşatılmış, bütün Ermenilerin Büyük Kilisede toplanması istenmişti. Top atışından ve mahallenin yıkımından sonra dahi evlere mevzilenmiş keskin nişancı Ermeni militanlar Müslüman avını halen sürdürüyordu. Fahrettin Paşa Ermeni mahallesindeki evlere tek tek girilip, suçlu ve saklanan isyancıların yakalanmasını emretmiş, ardından mahalleye uzun süredir kimse sokulmamıştı.

Yerli halkın büyük çoğunluğu gibi Ahmet Şevket de kaç gündür isyanı yalnızca izlemekle yetinmişti. Uzun yıllar bir arada yaşama tecrübesine sahip yerli halk, yaşanan olaylardan büyük bir üzüntü duyuyordu. Olayların bastırılmasında yerli halktan daha çok talancı aşiretlerin yer alması bunun bir göstergesiydi. Ahmet Şevket toplumsal gidişattan bu olayların çıkacağını tahmin ediyordu ama böylesine büyük bir olaya tanıklık edeceği hiç mi hiç aklına gelmiyordu. Binlerce yıllık bu şehrin, binlerce yılda oluşmuş bir arada yaşama tecrübesi vardı. Bu tecrübe bu sıkıntıyı mutlaka atlattırdı diye düşünmüştü. Ermeni mahallesine giriş yasaklandığından her yanı askerler tarafından sarılmıştı. Evler yıkılmış, kimisi top atışlarıyla büyük hasar görmüştü. Kimi evler de yanmıştı. Mahalle bir isyandan daha çok savaştan çıkmış gibiydi... Ahmet Şevket Büyük Kilise'nin önüne geldiğinde büyük bir kalabalık, ağlayan çocuk ve kadınları gördü. Ermeni erkeklerden birkaç kişi ve subaylar bulunuyordu. Kilisenin etrafındaki mezarlıklar dâhil kilisenin içi ve dışı Ermeni kadın ve çocuklarla doluydu. Ağıt ve figanlar insanın içini yakıyordu.

Roza gelin olduğu günden bu yana Ermeni mahallesine pek nadir giderdi. Bu mahalleye girmek ona çok ağır geliyordu. Çünkü Roza ile karşılaşmaktan korkuyordu. Roza'nın evliliğinden birkaç ay sonra Anzilha gölünde karşılaştığında heyecandan yüreği ağzına gelmişti. Göz göze geldiklerinde Roza gözünü kaçırmış, bakmaya bile cesaret edememişti. Roza'yı gördüğü anda sanki yüreğine bir hançer saplanmış gibi büyük bir acı hissetmişti. Sevgi işte bu acı olmalı diye geçirmişti içinden o zaman. Acıdan insan tat alır mı?

Ama o Roza'yı her gördüğünde büyük bir acı duyuyor, o acıya adeta sarhoş oluyordu. Utanmasa her gün gidip Roza'nın kapısı önünde bekler, onu bir defa görmek için canını bile verebilirdi. Aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen aşkı ilk günkü gibi canlıydı. Demek aşk eskimiyor diye geçirdi içinden. Gazellerde aşkı şaraba benzetmelerinin sebebi bu olmalıydı. Aşk tıpkı şarap gibi yıllandıkça tatlanıyor...

Eskiden Roza'yı görmediği gün büyük bir eksiklik hissederdi. Ne yapıp ne edip onunla buluşmak, göz göze gelmek isterdi. Elinde olmayan bir kuvvet onu hep Roza'ya sürüklüyordu. Roza evlendiğinde bütün umut ve hayalleri kırılmış, aşkını kalbine gömmüştü. Acılarıyla yaşıyordu. Roza'yı şimdi araması onunla tekrar kavuşma umuduyla değil, onun başına bir iş gelmişse yardımcı olmak içindi. Yoksa kendisiyle birlikte olgunlaşan bu gençlik aşkını fırsattan istifade edip mahalleyi talana katılan erkekler gibi yakaladığı kadını nikâh altına alma değildi. Belki Roza'yı bulsa dışarıdan bakanlar, onun bu eylemini farklı yorabilirdiler. Bir âşık olup sevdiğini alamayan bir arkadaşının: "Ben onu kızlığını alamadım ama dulluğunu mutlaka alacağım" sözünü hatırlamıştı. Kendisi, aşkın kızlık-dulluk noktasından daha öte bir şey olduğunu biliyor ve yaşıyordu.

Roza'nın çoluk çocuğa karıştığı yıllarda Būdük Meydanı'nda karşılaştığında onu yaşlı ve çökük olarak görmüştü. Benim Roza'm selvi boylu, genç ve güzel bir kızdı. Şimdi karşımda çoluk çocuğa karışmış bir kadın var. Ama ben onu yine de seviyorum. Hem de o ilk günkü gibi. Kapı aralığından ona mektup vermesi, onun mektuplarını yüzlerce kez okuyup kendinden geçmesini hatırladı. "Aşk çok tatlı bir duygu, aşk üzerine kurulu bir yaşam mutlu bir yaşamdır. Biz mutluluğu ilk başta kaybettik" diye mırıldandı. Kilisenin uzağında durup Ermeni kadınları arasında gözleri Roza'yı aradı. Acaba ona bir şey olmuş mudur diye bir korktu çöktü içine. Bu zor ve acılı günlerde onu mutlaka bulmalı ve yardım etmeliydi.

Aradan bu kadar yıl geçmesine rağmen neden hala onu arayıp bulma gereği hissediyordu. Aşkını kalbine gömmüş biri olarak bu aşkın bu yaştan sonra tekrar canlanmasına dayanabilir miydi,

bir anlam veremiyordu. Yalnızca içindeki sesi dinleyerek her gün buraya geliyor, onu bekliyordu. "Sonunda kavuşmak varsa eğer, beklenilmeye değeri" diye düşündü. Gecikmiş bir kavuşma da olsa, küllenmiş bir aşk da olsa yine de beklenmeye değeri. Kendisi bu düşünceler içinde iken guruplar halindeki Kürt ve Arap aşiretlerinin yanından geçmeleri ve kavga edercesine konuşmaları bu düşüncelerinden sıyrılmamasına neden oldu. Ahmet Şevket yanından kafiler halinde geçen aşiret mensuplarının ardından uzun bir süre bakakaldı. Yanlarında götürdükleri eşya ve kadınların feryat figanı kulaklarında yankılanıyordu. Yanından geçen Kürtler ve Araplar talandan bahsediyor ve bununla bir birlerine karşı üstünlüklerini anlatıyorlardı. Aslında bunlarında zavallı olduklarını, içinde buldukları tarihsel kırılmanın farkında olmadıklarını düşündü. Çoğu genç ve toy olan aşiret mensupları burada övünerek yaptıkları olayları yarın kahramanlık olarak görebilirler miydi acaba? Cehalet en korkunç silahtı nerede ne yapacağı belli olmayan bir vahşetti. Bunu en güzel örneği işte bu insanlar! Dinden ve kültürden nasibini almış insan medeni insandır, değil adam öldürmek, talan yapmak, insanı incitecek bir söz söylemekten bile imtina eder. İnsan yaptığı kötülükle övünüyorsa orada bir insanlık problemi var demektir. İşte bu talancı aşiretlerin eylemleri, onların Müslümanlığından değil, cehaletinden kaynaklanıyordu. Değil İslam'ın emirlerini yaşamak, sadece İslam'ın savaş hukukunu bu aşiretler bilmiş olsaydı bu vahşi eylemleri yapamazlardı...

Kürt ve Arap kabilelerinden bazıları başlarında Subaylar ve mahalleyi tanıyan birinin mihmandarlığında evlere baskın yapıyor, Ermeni militanlar aranıyordu. Büyük Kilise'de çan çalarak yapılan çağrıya rağmen teslim olmayan Ermeniler, evleri halen mevzi olarak kullanıyor, keskin nişancılar nokta vuruşu yapıyorlardı. Keskin nişancıların çoğu Halep'ten gizlice şehre giren Hınçak ve Taşnak Ermenilerinden oluşuyordu. Mahalle bir an önce isyancılardan temizlenmeliydi. Keskin nişancıların açtıkları ateşle ölen talancı aşiret mensuplarını, daha da hırçınlaşıyor, öfkeleri kabarıyordu. Çölde gazve yaparken meydan savaşına alışmış olan bu aşiretler, mevzilenmiş

militanların karşısında pasif kalıyor, sokak çatışmalarında kaybeden taraf oluyordu. Teslim olmak yerine insan avcılığı yapan Ermeniler, aslında kendi kendilerine zarar veriyorlardı. Kan kanı çekiyor, öfke öfkeyi büyütüyordu. Her iki taraf da baruta ateşle gidiyordu. Savaş sırasında insanların sağduyuyu kaybettiğini Ahmet Şevket şimdi daha iyi anlıyordu. Sağduyu kaybedilince her şey kaybediliyordu...

Ahmet Şevket görüyor düşünüyor, düşünüyor üzülüyordu. Bu sırada yanından ev baskınında iki kadını ve iki çocuğu önüne katmış ele geçirdiği iki tüfeği omzuna asmış, başındaki poşusundan Kürt olduğu belli olan aşiret mensubu geçiyordu. Ahmet Şevket'in kendisine korku ve hayretle baktığını görünce Kürtçe:

— Korkma öldürmeyeceğim bunları! Birini oğluma, diğerini kendime eş yapacağım!

Ahmet Şevket aynı lisanla:

— Kadınlar ne diyor bu işe?

— Kadınlar ne diyecek, ganimetim benim!

— Bu savaş değil ki?

— Olsun, onlar bizimkileri katledip buralara kadar sürürken daha fazlasını yaptılar

— Haklısın ama bizim onlardan bir farkımız olmalı!

— Farkımız işte budur işte! Onlar kadınlarımıza tecavüz etti ve öldürdü, biz ise eş olarak alıyoruz. Ne diye savunuyorsun bunları yoksa sen onlardan yana mısın?

— Ben haktan yanayım!

Ahmet Şevket daha fazla üstelemedi. Adamın söyledikleri ve olaya yaklaşım mantığı doğrudu. Bu bir iç hesaplaşma idi. Eteklerinde ne varsa her iki taraf da döküyordu. Her iki taraf derken sanki kendini başka bir yere oturtuyordu. Burada yaşanan olaylara yaklaşımında Roza'ya olan sevgisi mi etkili oluyordu yoksa? İçinde aidiyet duygusu yoktu sanki. Bu bilmenin getirdiği bir üst kimlik miydi, yoksa yaşadığı bu coğrafyanın çoğulcu yapısından kaynaklanan bir olgu muydu? Bunu şehrin refleksi fazlasıyla ele veriyordu.

Bir yanda talandan mal kaçırın, kırsaldan gelen tek kimlikli Arap ve Kürtler, diğer yandan şehir merkezinde bu kadar olay olurken bunlardan kaçan yerliler... Hatta bu arada kendisi gibi geçmişte belli bir hukukları olmuş Ermenileri kurtarmak için her türlü riski göze alarak onlara sahiplik eden şehirliler... Bunun bir anlamı bir açılımı olmalıydı? Gelecekte bunları insanlar nasıl yorumlayacaktı? İçinde bulunduğumuz psikolojiyi en basitinden biraz önce önüne iki kadını katmış giden adamın halet-i ruhiyesini nasıl anlayacaklardı? Olaylar kendi içinde değerlendirilmeliydi. Gelecekte söylenenler dışarıdan gazel okumak olacaktı...

Burada durup beklemekle Roza'yı bulamayacağını düşündü. Aramalıydı ama bu baskınlar sırasında pek doğru olmazdı. Büyük Kilise'nin önünde saatlerce bekledi. Kafile kafile gelen Ermeni kadın ve çocukları arasında Roza'yı aradı. Her geçen gün umudu kırılıyordu. Bu arada çatışmada ölenler şehrin surlarının dışındaki Karakoyun deresine gömülüyordu. Bu kargaşa içinde gidip cesetleri kontrol etmek mümkün değildi.

Ahmet Şevket beklemekle bulamayacağını anlayınca eve dönmüştü. Ermeni mahallesinden eve nasıl geldiğini kendisi dahi bilmiyordu. Yol boyunca bu işi bir başına halledemeyeceğini anlamıştı. İçinde büyük bir umutsuzluk vardı. Tanık olduğu olaylar onu yemeden içmeden kesmiş, büyük bir bunalıma sürüklemişti. Ülkelerin siyasi hesapları halkların sırtına bindiriliyor ve bedeli çok acı ödeniyordu. Bir arada yaşamış insanların birbirini boğazlaması dünyanın içindeki bunalımın fertler üzerindeki tezahüründen başka bir şey değildi. Her bunalım döneminin bir bedeli vardı bunu Türkler ve Ermeniler çok acı bir şekilde birlikte ödüyorlardı. Ama ne yazık ki, asıl bilinmesi gereken gerçeği gözden geçiriyorlardı. Dış müdahaleler iç savaş kadar kanlı olamazdı. Dış müdahalelerde düşman belli, iç savaşlarda ise düşmanın nereden geleceği belli değildi. Öyle ki bir iç savaşta insan komşusunu kesebiliyor, kadınlarına tecavüz edebiliyor... İç savaş bir nevi beyin tutulması, duygu kaybı, hafıza kaybı yaşatıyor... Kişinin intihar etmesine benziyor. İntihar eden adam canına kıyarken kendine haklı bir neden

buluyordur. İç savaşlarda birbirini öldürenlerin kendilerince haklı nedenleri bulunuyor olmalı...

Ne zamandan beri odanın içine kapandığını bilmiyordu. Eli yüzünde düşünüyor, düşündükçe delirecek gibi oluyordu. İnsan, ait olduğu toprakları ne kadar çok sevdiğini daha iyi anlıyordu. Anadolu'yu işgal başladığında, imparatorluk çöküşe geçtiğinde derin bir sızı yüreğinde hissetmişti. Vatan insanın bir parçasıdır. Kişiliği, kimliği, kalbidir. Eğer öyle olmamış olsaydı bu sıkıntıları çeker miydi? En çok da hiçbir şey yapamamanın getirdiği bir sıkıntıydı. Karmaşık bir ortamda doğru safları bulup doğru saflarda mücadele etmenin endişesini taşıyordu. Bu yüzden hep temkinli hareket ediyordu.

Günlerdir vakit namazları dışında evden dışarı çıkmamıştı. Şehirdeki günlük olayları cami cemaatinden alıyordu. Bu sabah namazında beş yüz kadar Ermeni'nin topluca Müslüman olduklarını, geri kalanının tehcir edilmesi kararı alındığını duymuş, üzülmüştü. Bir Müslüman olarak can korkusuyla insanların din değiştirmesini doğru bulmuyordu. Çünkü İslam dininin Müslüman veya Gayrimüslim olsun can, mal, namus ve din emniyetini koruduğunu biliyordu. Bilmek ile yaşamak ayrı ayrı şeylerdi. "Şehir bir sarsıntı geçiriyor" dedi kendi kendine, "hem de etkisi uzun yıllar sürecek bir sarsıntı..."

BASMAHANEYE SİĞINANLAR

Ahmet Şevket ikindi namazından sonra Ermeni kadın ve çocukların basmahaneye sığındığını haberini aldığı anda belki Roza'yı orada bulabilirim diye umutlanmıştı. Eski Arasa Hamamı'nın önünden Kubbe Mescit'e doğru çıktı. Cemaat ikindi namazından yeni çıkıyordu. Daracık sokağa ikindinin gölgesi düşmüş, siyah parke taşlarlar yüksek duvarların rengiyle özdeşleşmişti. Her zaman büyük bir sükûnetle geçtiği bu sokaklar şimdi içini daraltıyor, gözünü karartıyordu sanki. Ulu Cami'nin yanından geçerek Basmahane'ye geldi. Basmahane iki katlı büyük bir taş binaydı. Sokağa bakan dükkânlarda halı ve kilim satılıyordu. Her zaman açık olan dükkânların kapalı olduğunu gördü. Basmahanenin önünde büyük bir kalabalık dikkat çekiyordu. Halk arasında Masmahane olarak adlandırılan bu büyük taş bina Almanların kurduğu bir halı fabrikasıydı ve işletmecileri Brono ve Franz Ecart kardeşlerdi. Tıpkı Bayan Shattuck'un kurduğu halı fabrikası gibi çok iyi çalışıyordu. Burada üretilen mallar Avrupa'da hemen alıcı buluyordu. Özellikle Ermeni kadınlarının çalıştığı bu halı fabrikasının pazarı hazırды.

Bina iki katlı, alt katında dokuma tezgâhları ve çalışan işçiler bulunuyordu. Üst katında ise idare merkezi ve odalar mevcuttu. Geniş bir avlusu vardı. Avlu yüksek duvarlarla dışarıya kapalıydı. Biri kuzeyde diğeri batıda olmak üzere iki kapısı vardı ve bu kapılar dışarıya açılıyordu. Mahalle içinde yer alan bu binanın batısında

Ermeni Mahallesi, doğusunda Müslüman mahallesi bulunuyordu. Ahmet Şevket basmahaneyi işleten Ecart kardeşler ile tanıştıyordu. İki gün önce camide kendisine bu kardeşlerin başından geçen bir olay anlatılmıştı. Kendilerini Osmanlının müttefiki gören bu Alman kardeşler isyanın kendilerini etkilemeyeceğini düşünmüş olmalı ki, çarşıda oldukça rahat dolaşıyorlarmış. Gerek giyim-kuşamları gerekse görüntüleri ile yabancı oldukları her hallerinden belli olmasına rağmen aşiretlere kendilerinin Ermeni olmadıklarını anlatabilmek için büyük çaba sarf etmiş zar zor canlarını kurtarmışlar. Fabrikaya can havliyle kendilerini atan Ecart kardeşler, savaşın sağlıklı düşünme yetisini kaybettiğini ancak o zaman anlayabilmişler. Basmahane'ye ayak bastıklarından bu yana korkularından dışarı çıkamadıkları söyleniyormuş. Ahmet Şevket Ecart kardeşlerin başına gelenleri düşünürken yüzüne bir tebessüm yayılmıştı. İsyanın bir yanında Avrupa ve Rusya diğer yanında Almanlar ve ittihatçılar. Almanlar bundan karlı çıkacaklarını sanıyor olmalılar. Oysa bu ateş onları da yakabileceğini hiç mi hiç düşünmüyorlar.

Şehir bir cadı kazanına dönüşmüştü artık... İsyanın başlamasıyla birlikte çoğulculuğunu kaybetmiş, Müslüman ve Gâvur diye ikiye bölünmüştü. Şehrin çoğulculuğunu yansıtan Süryani, Yahudi, Ermeni, Yezidi, Arap, Kürt, Türk ayrımı bir anda yok olmuş yerini "Müslüman-Gâvur" diye kesin çizgilerle ayrılan iki tanıma bırakmıştı. Bu iki tanım İncil'deki "Bizden olmayan bizden değildir" noktasına götürmüş insanları. Kılıcın bir parçayı ikiye böldüğü gibi şehri ikiye bölmüştü bu ayırım. Artık Müslüman'ı Hıristiyan'ı herkes birbirinden korkuyordu. Süryani, Ermeni, Ortodoks, Protestan, Katolik olmanın bir önemi kalmıyordu. Sokak aralarında çatışmalar olurken kadınlar damlarda zılgıt çalıp erkeklere cesaret veriyorlardı. Savaş ortamlarında kan kanı çekiyor, milli duygular yükseliyor, sağlıklı düşünme yerini duyusallığa bırakıyordu. Kanın olduğu yerde kadının işi olmazdı fakat isyanın içinde kadınlar da kendilerine yer bulabilmiş hiç olmazsa zılgıtlarıyla erkeklerini desteklemişlerdi. Zılgıt kırsal kesimde aşiret ve kabilelerin savaş ve düğünlerde heyecanı yükseltmek için

çıkardıkları bir sestir. Kızilderililerin savaş çılgınlıklarını andıran zılgıt gerdeğe giren erkeğin ardından çalındığı gibi, gerdeği görmeden ölen gencinden arkasından çalınırdı... şehrin galeyana geldiğinin, aklın yerine duygunun en büyük göstergesiydi sokaklarda çınlayan bu zılgıt sesi... Kendi cinsinin tecavüz ve ölüme gittiği bir sırada zılgıt çalarak destek veren kadını kadından kurtarmak gerekir...

Ahmet Şevket Basmahane'nin önünde İttihat Terakki'den Halil ve Ahmet Beyler, Ecart Kardeşler ile Yakup Künzler'in bir grup oluşturduğunu ve aralarında konuştuklarını gördü. Topluluğun bulunduğu yere doğru yürüdü. Aldığı duyuma göre Basmahane'ye yaklaşık bin kişi sığınmıştı. Ahmet ve Halil Beyler içerde saklanan Ermeni militanların teslim edilmesini istiyorlardı. Aralarında çok hararetli konuşmalar geçiyordu. Papaz ve Misyon görevlisi Künzler, isyanın kaçınılmaz olduğunu görünce Ermenileri tedbir alması için uyarılmış, bu uyarıyı alan Ermeniler olaylar başlar başlamaz birkaç militan ve subayı kadın kıyafetleri içersinde Halep'e gitmesini sağlamışlar. Halep'e giden bu militanlar, büyük bir silah sevkiyatı gerçekleştirerek isyanın büyümesini sağlamışlardı. İttihatçı Halil Bey, Künzler'in bölgede sinsi planlar içinde olduğunu bildiğinden, sohbet sırasında ona hiç yüz vermemişti. Ermeniler aylar öncesinden yaptıkları hazırlıklara güvenmiş, teslim olmak yerine çatışmayı seçmişlerdi. Ahmet Şevket olaylarda en çok kadın ve çocukların zarar görmesine üzülürken, Ermenilerin kendi kadın ve çocuklarına üzülmediğini, halklarını isyana sürüklemekten çekinmemesini kendi halklarına yaptıkları ihanet olarak görüyordu. Roza'ya olan aşkı olmazsa dahi komşulukları dolayısıyla ekmek-tuz olmuşlar, birbirlerinin sofralarında oturmuşlardı. Şehirliilerin talan ve kıyımdan uzak durmalarının bir nedeni de geçmişte aralarında oluşan işte bu hukuktan kaynaklanıyordu. Birçok seçkin aile yetim ermeni çocuklarını sokakta kalmış kadınları evlerinde saklıyorlardı.

İsyanın patlak verdiği ilk günde iki yüze yakın Ermeni çarşı ve sokaklarda öldürülmüştü. Ok yaydan çıkmış, artık geri dönülmez bir yola girilmişti. Ahmet Şevket Basmahane önünde aralarında ateşli

konuşan Ahmet ve Halil Beylerin yanlarına gelerek selamlaştı. Daha sonra Künzler ve Ecart kardeşlere başını eğerek selam verip geçti. Kimsenin yanlarına yaklaşmaya cesaret edemediği Ahmet ve Halil Beyler, Ahmet Şevket'in gelip sohbetlerine katılmasından rahatsız oldular. Ahmet Şevket onların davranışlarından bu soğukluğu hemen hissetmişti. Kendinden emin bir şekilde Halil Bey'e:

— Komutanım sohbetinizi bölmüş olmayayım. Benim burayla kadar geliş sebebim tanıdığım ve dostluğum bulunan bir kadın için. Eğer Müsaade ederseniz içerdekilere sorabilir miyim?

Halil Bey, Ahmet Şevket'in izin isterken bile otoriter bir havaya bürünen sözlerini ve yüz ifadelerindeki sert, kendinden emin bakışları hemen fark etti.

— Bir Ermeni kadınla ne dostluğun olabilir?

— Komutanım bizim yıllar öncesine dayanan bir hukukumuz var. Birlikte aynı sofrada oturmuş aynı ekmekten kırmışız!

— Artık tuz-ekmek olmak diye bir şey kalmadı!

— Kalmadı komutanım, kalmadı...

Halil Bey, Ahmet Şevket'i başından savmak için:

— Kadının adını soyadını yazıp verin bulursak size haber salarız!

Ahmet Şevket cebinden küçük bir not defteri çıkarıp Roza'nın adını yazdıktan sonra Halil Bey'e uzattı. Halil Bey aldığı notu üniformasının göğüs cebine koydu. Künzler, Halil Bey'e uzatılan kâğıda dikkat kesilmiş, yazılan ismi merak etmişti. Dayanamayıp Ahmet Şevket'e:

— Kadının adını söyle belki ben de yardımcı olabilirim!

Ahmet Şevket:

— Roza Demirçiyan!

Künzler:

— İsim bana yabancı gelmedi.

— Mutlaka tanırırsınız.

Künzler ile Ahmet Şevket arasındaki bu diyalog Halil Bey'in pek huşuna gitmemişti. Künzler'in siyasi gücü büyüktü ve her zaman Halep konsolosluğuyla irtibat halindeydi. Halil Bey'in anlamadığı Ahmet Şevket'in durumuydu. Kendileri seçilerek buraya gelmişlerdi. Bunların kendileri gibi güçlü olması onları rahatsız ediyordu. Her şeyi asıp kesmekte bulan askeri bir kafaya sahiptiler.

Ahmet Şevket bu İttihatçı subayların imparatorluğu kurtarmak adına imparatorluğa zarar veren zavallılar olduğunu bildiğinden Halil Bey'in kendisine karşı olan soğukluğunu hoş karşılıyordu. Kendisi olayların akışını irfani olarak yorumlarken, Halil Bey gibi ittihatchıların askeri olarak dar bir açıdan baktıklarını biliyordu. Bir yanda Anadolu'dan Türk-İslam varlığını silmek isteyen Avrupa ve onların buradaki yardakçıları azınlıklar, diğer yandan Almanya ile içli-dışlı olmuş ittihatchı Türk subayları... Avrupalılar sinsi planları ile imparatorluğa zarar verirken, ittihatchıların belki iyi niyetle bu sert politikaları sonucu imparatorluğu yıkılışa sürüklüyorlardı. Olayları doğru yorumlamak; derinlemesine düşünceye ve analitik bir kafaya sahip olmaktan geçiyordu. Bu ise ancak kendini aşmış insanların işiydi. Halil Bey gibi rütbe ve şan peşinde koşan subayların eylemleri işgal ettikleri koltuk ve rütbe kadardı. Bu olaylar olmazdan önce bu iki ittihatchı subayla oturup konuşma gereksinimi hissetmişti. Ama ne yazık ki, bir türlü o ortamı yakalayamamıştı. Gerek Vischer gerek Künzler olsun onlarla çok iyi sohbet ortamı yakaladığından nerede durduklarını anlayabiliyordu.

Daracık sokaklardan geçerken kafasını hep Roza işgal ediyordu. Basmahaneye sığınanlar içinde Roza'nın olup olmadığı öğrenememişti. Her çaldığı kapıda umut ve umutsuzluğu birlikte yaşıyordu. Bir Müslüman olarak bir Ermeni kızının peşine düşmesi onun için sıkıntılı bir durumdu. Hele bir de üzerinde çalıştığı divanını bu Ermeni kızına ithaf etmesi başkaları tarafından kabul edilir bir şey değildi. Her satırını hemşerisi şair Nabi gibi hikmetle süslemiş, Fuzuli gibi aşk ve acıyla yoğurmuştu. Yaşanan bu isyan günlerinde aşk ve hasretin yanında birde ölüm korkusu sarmıştı içini. Ya Roza'ya bir

şey olmuşsa? Yazdığı divana isyan günlerinin gölgesi düşmüş, kırmızı güllerin yerini siyah güller almıştı. Karanlığın çöktüğü, minarelerden ezanların ezanları takip ettiği bu saatte o içinde oluşturduğu mısraları unutmamak ve kâğıda dökmek için mırıldana mırıldana yürüyordu. Onu bu haliyle gören olsa mutlaka deli olduğuna yorardı.

KAPI ARALIĞINDA AŞK

Nafiz Karakoldan kaçtıktan sonra Suruç üzerinden Harran'a geçmiş, Hamed el Reşo'nun evinde bir hafta saklanmıştı. Köy hayatına alışık olmayan Nafiz'e bu bir hafta bir yıl gibi gelmişti. Hamed el Reşo'ya köyde hapsolacağıma şehirde mahpus yatarım daha iyi demiş, ne olursa olsun özlediği Samira'yı görmek için yola çıkmıştı. Bir gün öncesinden Katırcı Mehmet'e haber ulaştırmış, o da Samira'ya Nafiz'in gece geleceğini bildirmişti.

Nafiz terden sırlısıklam olan atını Harrankapı girişinde Katırcı'ya teslim etmiş, Yahudi mahallesine dalmıştı. Yüreği yakalanmak korkusundan uzak, heyecanla çarpıyordu. Şu anda Samira ona Ferhat gibi koş şu dağları del dese koşup delebilir şu kadar adam katlet dese hiç tereddütsüz katledebilirdi. Hayatında yolun bu kadar uzadığını hiç hissetmemişti. Birçok tehlikeden kaçmış olan Nafiz iş sevgilisine geldiğinde bütün gücünü kaybettiğini, eşkıya ruhunun derviş postuna büründüğünü hissediyordu.

Samira ilk tanıştığı kadın değildi. Dost tuttuğu kadınlar, arada uğradığı dullar ve genel kadınlar vardı... Ama Samira'ya olan sevgisinin bambaşka olduğunu biliyordu. Kadına eskiler cins-i latife boşuna dememişler diye geçirdi içinden. Mahpus düştüğünde en çok kadınları arzuladığını, hatta çocukken kadınların birbiriyle kavga ederken hapisten çıkanlar üzerinden küfürleştiklerini unutmamıştı.

Yine o zamanlar kadınlar kavga ederken birbirilerine 'Mısır ordusu' üzerinden küfürleri vardı ki, halen bunu çözememişti. Hapiste çıkmanın cinsel açlığıyla azgınlaştığını biliyordu ama kadınların birbirine söverken Mısır ordusunu ortaya atmalarının bir anlamı olmalıydı. Mısır ile şehir arasında büyük bir mesafe vardı ve Mısır ordusunun şöhreti nasıl olmuştu da kadınların ağızlarına pelesenk olmuştu. Yine mahalle kadınlarının aralarında konuşmalarını can kulağıyla dinlediğini, kadınların gece erkekleriyle nasıl seviştiklerini birbirine ballandıra ballandıra anlattıklarını hatırladı. Bir defasında Leyla adında genç bir gelin komşu kadınlara erkeğiyle nasıl seviştiğini anlatırken boğazındaki diş izlerini, göğüslerindeki tırnak izlerini göstererek övünüyordu. Bir başka kadının da kocam bana hediye almadan koynuna girmem dediğini hatırlamış, yüzünde muzip bir tebessüm belirmişti. Sevgilisine giderken bunları düşünmek ona gülünç geliyordu fakat bunları bir türlü zihninden silemiyordu.

Türkü ve gazellerde dinlediği aşkın gerçekte şu anda yaşadığı duygular olduğunu şimdi daha iyi anlıyordu. Elinden silah düşmeyen Nafiz, Samira ile tanıştıktan sonra artık kalem tutmaya başlamış, bu yüzden gizli bir korkuya da kapılmıştı. Kalem tutan el silah tutmaz, silah tutan el kalem tutmazdı. Kendisi cebinde taşıdığı küçük not defterine bir hafta boyunca Samira'ya şiirler yazmıştı. İçinden aşk bu güzel duyguları yaşamak olmalı diye geçirdi. Hokka Meydanı'ndan sağdaki sokağa sapıp gecenin karanlığında sessizce ilerliyordu. Ilık esen yaz rüzgârı, Samira'ya olan sevgisiyle birleşip bedenine dokunuyordu. Daracık sokakta Samiraların evine yaklaştıkça heyecanı artıyor, heyecanı arttıkça yürüyüşü hızlanıyordu. Büyük enikli kapıya gelince sağı-solu kontrol edip hafif bir ısıklık çaldı. Gecenin sessizliği içinde ısıklık sesiyle rüzgâr sesi birbirine karıştı. Birkaç dakika geçti geçmedi Samira kapıyı aralayıp Nafiz'i içeri çağırdı. Nafiz tekrar sokağın iki ucuna göz atıp içeri daldı. Avluya açılan girişin orada Samira'yı kucaklayıp sayısız öpücüklere boğdu. Sonra iki avucuyla yüzünü ay ışığına doğru tutarak Samira'nın yarı gölgeli yüzüne, gözlerinin içine baktı. Yuvarlak siyah gözleri çakmak çakmaktı. Bakışları şehvet

dolu ve kıskırtıcıydı. Vücudu Nafiz'in kollarında titriyor, titredikçe Nafiz'in kanını kaynatıyordu. Samira her zaman sakin ve soğukkanlı bulunduğu Nafiz'i bu defa oldukça heyecanlı görmüştü. Saçlarını örten beyaz puşu içinde yüzü küçücük görünüyordu. Bıyıklarının iki ucunu yukarı doğru sivri bükmüş ta kulağına kadar uzatmıştı. Güneşte yanarak bakır rengine dönmüş buğday teni yüzünde korkusuzluğun verdiği bir güven saklıydı. Samira'yı güçlü kollarıyla sararken, düşmanın kemiklerini kıran bir savaşçı gibi hırçın ve bir o denli acımasızdı. Şehvet her ikisinin başını döndürmüştü, duygularını esir almıştı. Nafiz'in bu sert davranışları aşkın ve kadınsızlığın getirmiş olduğu açlığın bir sonucuydu. Samira birçok kez bu kapı aralığında Nafiz ile buluşup, ayaküstü sevişmişti ama bu defa sanki her ikisi de işi daha ileriye götürmek için can atıyordu. Uzayan her ayrılık aşklarını ve şehvetlerini körükleyen bir duyguya dönüşmüştü. Samira kendini teslim etmek etmemek arasında tereddütlü bir haleti ruhiye ile Nafiz'i kendinden uzaklaştırarak:

— Yavaş ol, çok sert ve asabi bir halin var. Ne bu heyecan, şimdi anneler duyacaklar!

— Beni öfkeli ve hırçın kılan sensin! Kalbimin yarısı sende kalmış sanki. Yokluğun beni öldürüyor adeta. Bu saatten sonra kimseden korkmuyorum artık! Duyarlarsa duysunlar, onlar beni ilgilendirmiyor, sen ilgilendiriyorsun beni! Seni ne kadar çok özlemişim biliyor musun?

— Ben de seni özledim! Sessiz ol, bizimkiler damda yatıyor, gürültüden uyanmasınlar. Kaç saattir gözüm yolda seni bekliyorum!

— Benim yolumun ne kadar uzadığını sen bilemezsin. İnsanın bekleyeni varsa kavuşmanın zevki o denli uzun ve heyecanlı oluyor. Yol çekilmez oldu bir türlü!

— Benim için de beklemek!

Uzun süredir kadınsızlığın getirdiği huzursuzluk ve kaçma duygusunun verdiği sığınma hissiyle Samira'nın eteklerini kaldırıp göğüslerine doğru sıyırdı. Bir yandan göğüslerini elleriyle avuçla-

yıp ağzına götürürken, diğer yandan onu kucaklayıp sırtını duvara dayadı. Samira her ne kadar uzaklaştırmak istedi ise de güç yetiremedi, kendini Nafiz'in kollarına bıraktı. Nafiz'in kucığında şehvetin verdiği rehavetle mest olan Samira'nın yüzünü, dudaklarını, gerdanını, göğüslerini öperek göbeğine kadar indi. Samira şehvetin vermiş olduğu sarhoşlukla kendinden geçmişti. Nafiz Samira'yı bu defa yere uzatarak üstüne çöktü ve vahşi bir hayvan gibi sevişirken çıkardığı sesler duyulmasın diye nefesini içine gömerek sevişti. Ne kadar seviştiler kendileri de bilmiyorlardı. Nafiz, Samira'nın üzerinde rahatladıktan sonra bir et yığını gibi hareketsiz kaldı. Bir müddet öylece birbirine sarılı kaldıktan sonra Samira, acı ve hazla karışık yaşadığı duygudan sıyrılıp Nafiz'i üzerinden attı. Nafiz ayağa kalkarak dizlerine kadar indirdiği pantolonunu yukarı çekip, kemerini bağladı. Yere düşen silahının suya değerek yaş olduğunu görünce elbisesine sürerek kurulayıp beline taktı. Samira oturduğu yerde elbiselerini düzeltirken:

— Çok büyük bir hata yaptık. Şimdi ne olacak?

— Korkma hiçbir şey olmaz. Seni alacağım!

— Babam ve cemaatimizin ileri gelenleri kesinlikle buna karşı çıkar. Şimdiye kadar böyle bir şey olmadı, olmasına imkân da vermezler!

— Baban bana karşı koyamaz!

— Sen tanıımıyorsun babamı dindardır ve kesinlikle karşı koyar!

— Sen bunları düşünme. Bir çözüm bulurum!

— Beni böyle bırakmazsın değil mi?

— Bunu düşünmen bile hata! Biz sevdiğimiz kadını canımız gibi koruruz, seni başkasına yar edecek göz var mı bende?

Bu söz üzerine Samira, yaşamış olduğu sevgiyle karışık pişmanlık duygusundan sıyrılıp, kendini Nafiz'in kucagina atarak sayısız öpücükler kondurdu yüzüne. Nafiz, eğilip dudağından öperken:

— Tekrar geleceğim böyle olmuyor!

— Bekleyeceğim!

Nafiz, yavaşça kapıdan çıktı. Hayatında unutamayacağı bir gece yaşadığını düşündü. Kendisi en rahat sevişmeleri hep genelevlerde ve dul kadınların evinde yapmıştı. Diğer zamanlar hep böyle ayaküstü sevişmeler ve öpüşmelerle geçmişti ömrü. Samira'ların sokağından çıkıp tekrar Hokka Meydanı'na geldi. Gece iyice kırılmıştı. Labirent misali daracık sokaklardan geçip Cincıklı Hamamının önüne çıktı. Hamam kapalıydı. Sokaklar in-sin^(*) ediyordu. Sokağın soluna sapıp hemen yandaki Hızanoğlu Camiinin önünde durdu. Caminin dış duvarları oldukça kısaydı. Caminin kapısı kapalı olduğundan duvarın köşesine tırmanarak içeri atladı. Kapının girişindeki çimeceğe girip kapıyı açık bıraktı. Musluğu açıp suyun gelip gelmediğini kontrol etti. Su geliyordu. Sevindi. Cenabet dolaşmanın büyük günah olduğunu, her adımına büyük günahlar yazıldığını mahalle hocasında okurken öğrenmişti. Hayatında hiç cenabet dolaşmamış, cenabet dolaşmayı en büyük günah görmüş ve uğursuzluk getireceğine inanmıştı. Gecenin bu saatinde eve gidip yıkanmaya utanıyordu. Gecenin ilerlemiş saatinde annesi niçin yıkandığını anlayabilirdi. Üstünü soyup çimeceğe girdi. Suyu özellikle yavaş yavaş dökerek ses çıkarmamaya özen gösteriyordu. Ama yine de sessiz ve karanlık bu gecede dökülen suyun sesi büyük bir yankı yapıyordu. Bu sırada camiye bitişik evin damında uyuyan adam su sesinden uyanmıştı. Yatağından kalkıp caminin avlusuna eğildi. Çimecekte çırılçıplak Nafiz'in yıkandığını gördü. Ay karanlığında yarı gölgeli bir süliet gibi çırılçıplak gördüğü adam onu korkutmuş, uyku mahmurluğuyla olduğu yere yığılmış, yığılmasıyla birlikte ağır bedeni damın kenarından caminin avluna büyük bir gürültüye yuvarlanmıştı. Adamın damdan düştüğünü soğukkanlılıkla izleyen Nafiz, hiçbir şey olmamış gibi aceleyle yıkanmasına devam etti. Adamın düşerken çıkardığı gürültüden dolayı uyanan karısı ve çocukları hemen caminin avlusuna eğilmiş, yerde yatan babalarının cesedini görmüşlerdi. Ay ışığının çimeceğin kapısından içeri vurduğu bu karanlık gecede

* **İN-SİN:** sessiz-sedasız, Urfa ağzına Sabiilerden geçmiş bir kelime. İn: mağara, Sin: ay demek. Sin tapmağı Urfa'da bir mağarada bulunmaktadır. Büyük ihtimalle bu kelime Sin Mabedi'nin sessizlik ve karanlığına istinaden Urfa ağzına geçmiştir.

yıkanan Nafiz, karanlıklar içinde hareket eden çırılçıplak bir gölge gibi görünüyordu. Kadın ve çocukların büyük bir korkuyla bağırıp ağlaşmaları karşısından Nafiz, aceleyle elbiselerini giyiniş çevik bir şekilde avludan dışarı atlayıp gözden kaybolmuştu. Saçları ıslak, elbiseleri vücudunun ıslaklığını emmiş bir vaziyette, arkasında feryat figan seslerini bırakarak evin yolunu tutmuştu.

Sabahleyin Köroğlu kahvesinde çayını yudumlayan Nafiz, yan masada konuşulanlara kulak kesilmişti. Aralarında sohbet eden iki esnaf,

— Duydun mu Hızanoğlu Camiinde bu sabah bir adam ölü bulunmuş?

— Neden ölmüş?

— Camiye him^(*) komşuymuş. Damda yatıyormuş, camiden su sesleri geldiğini işitince eğilip bakmış, ne görsün? Bir cin çimecekte yıkaniyormuş!

— Yıkaniyorsa ne olmuş?

— Ne olmuşu var mı? Adam uyku başında korkup bayılmış. Sonra yere yığılır yığılmaz yuvarlanıp caminin avlusuna düşmüş!

— Adamın cin gördüğünü kim görmüş?

— Gürültüden uyanan karısı ve çocukları gözleriyle görmüşler.

Nafiz konuşulanları dinlemiş gülmemek için kendini zor tutmuştu. "İyi ki cin görünmüş, bizi görmüş olsaydılar adam öldürmekten hapis yatacak!" diye söylendi. İnsanların bu denli korkak olmalarına ve hiç yoktan yere ölmelerine bir anlam veremiyordu. Bu adamın ölmesinin tek suçlusu kendisi miydi yoksa adamın korkaklığı mıydı? Garsonun önüne koyduğu çayı içerken böylesine korkak insanların yaşamlarının bir anlamı olmadığını düşünerek kendini teselli etti. Yaşamlarının önüne korkuyu koyarak yaşayanlar, gerçekte yaşamı bilmeyenlerdir. Korku yaşamı sınırlar, cesaret yaşama alanını genişletir diyerek çayını yudumladı.

*) **Him Komşu:** Eski Urfa evlerini birbirinden ayıran duvarın iki yanında oturan komşular.

KÜNZLER İLE

Ahmet Şevket kaç gündür aradığı halde Roza'yı bulamamış, morali bozuk bir şekilde eve kapanmıştı. Köşeli dört sütunun birleşerek oluşturduğu bu kemerli evde yıllarını geçirmişti. Bu evde doğmuş, bu evde büyümüş, bu evde Roza ile tanışmış, bu evde geçmişini bırakmıştı. Uzun bir dehlizden sonra avluya açılan bu evin kible tarafında dolaplı bir kuyu, ortasında nar ağacı, komşu ile aralarına örülen duvarda asma baştanbaşa duvarı sarmıştı. Kibleye bakan odanın altında kiler vardı. Avlu oldukça geniş, beyaz kesme taştan döşenmişti. Dehlizin sağında ahır, solunda tandırlık bulunuyordu. Dededen kalma bu evde üç kuşak geçirmişlerdi.

İnsan yaşadığı mekânın rengine, kokusuna hatta huyuna benzer. Bizler eşya ve nesnelere şekillendirdiğimiz gibi onlar da bizi şekillendiriyordu. Ahmet Şevket kişiliğinin ve duygularının oluşmasında bu evin etkisini hiçbir zaman göz ardı edemiyordu. Yaz geceleri damda türkü çağıran komşuların ya da hafta sonları sıra gecesi yapanların söyledikleri türkülerle büyümüş, istemediği halde bir müzik kulağı, bir müzik kültürü oluşmuştu. Kişilik olarak içine kapanık biri olmasına rağmen çocukluğunda komşuların bir araya gelerek kahvaltı yapmaları, komşu çocuklarıyla içli dışlı olmasını sağlamış, gerçekte içe kapanık olan kişiliği dışa dönük gelişmişti. Bu ve buna benzer daha birçok şeyle bu evi özdeşleştiriyordu.

Aklının erdiği ilk gençlik yıllarında sevmenin ayıp sayıldığı, âşıklara deli gözüyle bakıldığı şehirde uzun süre Roza'ya olan aşkını saklamış hatta kendi kendine itiraf etmeye bile korkmuştu. Sevmek ya da sevdiği bir kıızı kaçırmak ölüm demektir. Bir kızın adı aşığa çıktığında ailenin duyguları rencide olur, ayıplanırlardı. Bu yüzden kadın erkek ilişkileri çok hassas dengeler üzerine kuruluydu. Burada türkülerin çoğu gizli aşklara yazılıyordu. Türkülerde bir kadın, kız veya bir aile ismi geçmezdi. Eğer bir türkü içinde kadın veya kız ismi geçiyorsa o mutlaka ya bir saz kızına ya da genel bir kadına yazılmıştı. Burada insanlar aşklarından dolayı utanır öldürdüğü canlarla övünürlerdi. "Vurmasını bilmiyorsan ölmesini de bilmiyor musun" her bir erkek çocuğunun kulağında küpe gibiydi. Özellikle ağıtlar bir yiğidin ölmesi ya da bir kallesin birini öldürmesi üzerine yazılırdı. Kaçırıldığı kız yüzünden ölen veya öldürenler üzerine de türküler yazılırdı. Ahmet Şevket içinde büyüttüğü biricik aşkı Roza için birçok gazel söylemiş ama bir türlü yazamamıştı. Sevip de kendi türküsünü söyleyememek ne acı... Roza'ya olan aşkını türküleştirdiği zaman aşkının ölümsüzleşeceğini düşünüyordu. Türkülerde yaşayan aşklar destansı aşklardır diye biliyordu.

Üzerine yan gelip uzandığı kanepeden doğrulup elinde tuttuğu kitabı okumaya başladı. Ama nedense kendini bir türlü kitaba veremiyordu. Kafasını aşkın bu denli meşgul etmesini bir zayıflık olarak görüyordu. Yenildikçe büyüyordu aşk! Aşk büyüdükçe insan küçülüyordu... Kendini kitaba veremeyeceğini anlayınca Vischer'in kendisine hediye ettiği Fransızca dergiyi alıp karıştırmaya başlamıştı. Elinde tuttuğu edebiyat dergisi olmaktan daha çok siyasi bir dergi idi. Bir iki sahife daha çevrince 1895 Ermeni olaylarını fotoğraflarla anlatan bir yazı gözüne çarptı. Yazı Bayan Corrinna Shattuck tarafından olaylar sırasında kaleme alınmış bir mektuba yer vermişti. Büyük ihtimalle Vischer, bu mektubu o dergiye vermiş olmalıydı. Hatta bu dergiyi bile kasıtlı olarak kendisine verdiğine inanıyordu. Ahmet Şevket mektubu okumaya başlamıştı ki, kapı çalındı. Elindeki dergiyi oturduğu yere bırakırken bu ikinci vakti kim olabilir diye

geçirdi içinden. Oturduğu odandan avluya çıkıp kapıya yöneldi. Bu sırada kapı ikinci kez tekrar çalındı:

— Kim o?

— Aç, benim Jakob Künzler!

Büyük tahta kapıyı açıp Künzler'i içeri buyur etti. Avludan geçerek oturduğu odaya birlikte girdiler. Künzler'in Ahmet Şevket'i ziyareti pek iyiye alamet değildi. Künzler ile görüştüğü olurdu ama Vischer kadar sıcak bir dostlukları yoktu. Künzler'in çok daha siyasi olduğunu çoğu zaman tarafsızlığını yitirdiğini biliyordu. Aslında onunla kurduğu dostluk ortamın gerektirdiği bir ilişkiden ibaretti. Ahmet Şevket onun iyi bir papaz ve hasta bakıcılıktan öte bölgeyi çok iyi tanıyan bir ajan olduğunu biliyordu. Ermeni isyanının başladığı ve şiddetle devam ettiği bir sırada kendisini ziyaret etmesi düşündürücüydü...

Künzler'e tahtın hemen karşında duran sandalyeye oturması için yer gösterdi. Künzler gösterilen yere otururken Ahmet Şevket'in gözlerine baktı. Konuya nereden gireceğini kestiremiyordu. Birbirine endişeyle bakan iki yabancıydılar. Birbirlerini göz hapsinde tutarak bakış ve davranışlarından anlam çıkarmaya çabalıyorlardı. Her ikisi de birbirleri hakkında ön yargıları vardı ve edindikleri bu bilgilerden dolayı önyargılarını bir türlü aşamıyorlardı. Künzler uzun zamandır şehirde görev yapıyor, bütün bölgeyi avucunun içi gibi biliyordu. Halep konsolosluğuyla görüşmeleri ilgili merciler tarafından takiple izleniyordu. Ayrıca şehirdeki birçok kişiyle çok iyi diyaloglar kurmuştu. Ahmet Şevket ile birkaç kez aynı ortamda bulunmuş, konuşları belli konular etrafında dolaşıp durmuştu. Misyon hastanelerinin farkında olan Ahmet Şevket her ne kadar ilişki kuruyorsa da bunlara bir türlü içi ısınmıyordu. Künzler ve diğer Misyon temsilcileri halkla oldukça sıcak ilişkiler kurmasına rağmen geri planda onlara karşı büyük bir nefret besliyorlardı. Bunların sevdiği insanlar amaçları için kullandıkları insanlardı. Ahmet Şevket bunları dinlerinden dolayı değil, hainliklerinden dolayı sevmiyordu. Ayrıca Misyon temsilcilerinde gördüğü bir diğer özellik kendilerini doğulu insanlardan üstün görmeleriydi. Her ne kadar alçak gönüllü davranıyorlarsa da gerçekte

büyük bir enaniyet sezinleniyordu davranışlarında. Künzler, Ahmet Şevket'e tebessümle bakarak:

— Ziyaretimi pek merak ettiğinizi düşünüyorum

— Doğru, merak etmiyorum dersem yalan olur

— Öyle ise sizi fazla merakta bırakmadan konuya gireyim.

— Buyurun, sizi dinliyorum

— Ermeni mahallesinde süren olayları görüyorsunuz. Ermeniler büyük bir kıyımdan geçiriliyor!

— Onların elleri de taş toplamıyor sanırım!

— Ben şimdi onun tartışmasını yapmak için gelmedim. Tek bildiğim güç kimdeyse kuralı onların koyduğudur.

— Güç şimdi sizde. Biz ise sizin teşhisinizle Hasta Adamız!

— Hasta Adam son gücünü kullanıyor. Dolayısıyla bu güç ölümüne bir güç!

— Benden ne istiyorsunuz?

— Bu olaylarda en sağlıklı kimler düşünebilir, kimler bu insanlara nasıl yardımcı olunur diye görüşmeler yapıyorum. Bu anlamda daha önce görüştüğüm tanıdığım, bildiğim eşrafı ziyaret ediyorum. Bunu da insani duygularla yaptığımı belirtmek istiyorum. Çünkü Ermeni olaylarına karışanların büyük bir kısmı kırsaldan gelmiş Araplar ve Kürtler. Şehrin yerlisinden olaylara karışan pek az. Bu anlamda bu olayları ancak şehrin eşrafı ve aristokratları durdurabilir diye düşünüyorum. Gerek askerler gerekse aşiretler sağduyuyu kaybetmişler çünkü!

— Aşiretler için bir şey söyleyemem ama askerler sağduyuludur! Benden ne istiyorsunuz?

— Siz ve sizin gibilerin olayların sakinleşmesi için devreye girmesini istirham ediyorum.

— Sizin de gördüğünüz gibi olayların gidişatı sizi de bizi de aşan bir konuma gelmiştir. Yapabileceğim tek şey kadın ve çocukların kurtarılmasına bireysel olarak yardım etmek. Şu anda bu

söylediğimi yapmak bile çok zor! Ermenilere yardım etmek vatan hainliği ile eş tutuluyor.

— Söylediğin doğru ama buna rağmen yine de akil insanlar yok değil. Kadı Efendi her şeye rağmen Ermeniler tarafından namuslarına zeval gelmesin diye kendisine emanet edilen ermeni kadın ve kızları koruyor. Sıkıntılı günler geçirmesine rağmen geri adım atmıyor. Pekâlâ, siz de böyle bir davranış gösterebilirsiniz...

— Bu dediğiniz kolay bir iş değil. Zaten bizimkiler de kadın ve çocukları dokunmuyorlar. Olayların kızışmasını Ermeniler istiyor. Siz de duymuş olmalısınız iki gün önce Sıra Gecesi'nden çıkan yedi sekiz arkadaşı Ermeni komitacılar kaçırıp Kasaptaşı'nda kesmişler. Yine dün Cuma'ya giden Aloğlu Osman Bey'i keskin nişancı Ermeniler vurarak öldürmüş. Bildiğiniz gibi Aloğlu Osman Bey Ermeni mahallesine yakın Molla Ali Tetirbesi'nde oturuyordu. Ermeni kadınların namuslarına zeval gelmesin diye birçoğunu tecavüz ve ölümden kurtardı. Ermeni mahallesinden keskin nisancıların attığı kurşunla öldürüldü... Gölün içine düşen ceset saatlerce orada kalmış daha sonra uzun sopalarla ancak çekip çıkarabilmişler. Hem de birkaç kişi ölümü göze alarak cesedi sudan çıkarabilmiş. Ayrıca ahali Rızvaniye camisine cuma namazına dahi gidemiyor.

— Gerçekten üzücü olaylar bunlar. Keskin nişancılar dışarıdan gelen komitacılar!

— Üzücü hem de nasıl üzücü! Şimdi bu öfkeyle köpüren insanları kim, nasıl durduracak?

— Sağduyu sahibi insanların bir araya gelmesi lazım!

— Bay Künzler savaş ortamında sağduyu kalmıyor, siz daha iyi bilirsiniz. Hem bu sağduyunun kaybolmasında sizin de rolünüz yok değil!

— Biz topraklara hizmet için geldik!

— Geçin bunları Bay Künzler! Herkes birbirini çok iyi tanıyor.

Ahmet Şevket bu sözleriyle Künzler'i oldukça rahatsız ettiğinin farkındaydı. Ama olayların gidişatının farkında olduğunu bilmesini

istiyordu. Bu yüzden lafını esirgmeden kullanmıştı. Künzler'in ne düşündüğünü anlamak ve ortamı yumuşatmak için:

— Olaylar bir Müslüman olarak beni de fazlasıyla üzmüştür. Sizin sıkıntınızı anlıyorum, bu sıkıntılı durum hepimizi etkilemektedir. Ne de olsa halk size ve Vischer'e "İsviçreli Urfalılar" diye hitap ediyor. Sizin bu siyasi hemşeriliğinizi biz gerçek dostluk olarak görmek istiyoruz. Bu yüzden sizin duyduğunuz rahatsızlığı aynı şekilde bizde duyuyoruz. Aylar önceden şehrin bu yöne doğru hızlı bir şekilde sürüklendiğini görmüş biri olarak yaşananlardan üzüntü duyuyorum. Ama şuna kesinlikle inanıyorum ki, bunda sizin hesaplarınızın büyük payı var! Filler tepişince çimenler ezilirmiş, sizin büyük hesaplarınızın altında zavallı Ermeniler ezildi.

Ahmet Şevket, Künzler'in pür dikkat kendisini dinlediğini, gözlerini yere dikip konuşulanları tasdik edercesine ses çıkarmadan dinlediğini görünce:

— Konuşmaya daldık, affedersiniz ne içersiniz?

— Sağ olun hiçbir şey içmiyorum!

— Olmaz, hem çay içelim hem de ne yapabileceğimizi konuşalım!

Ahmet Şevket mutfakta gaz ocağının üzerine çayı koyup döndüğünde Künzler'in başı yerde gözleri hep aynı noktada, derin düşünceler içinde olduğunu gördü. Künzler'i hiç bu kadar düşünceli ve sıkıntılı görmemişti.

— Üzülmeyin Bay Künzler su akar yatağını bulur. Akacak kan damarda durmaz!

— Su yatağını buluncaya kadar nice canlar gitmiş olacak!

— Ne yapabiliriz? Kendimi hiç bu kadar aciz görmemiştim. Olayların arka planında kimler var kestiremiyoruz! Siz bizden iyi bilirsiniz belki!

Bu sözleri söylerken Künzler'in görevli olduğunu hatırlatmak istiyordu sanki. Künzler'in şehirde olan olayları gerekli yerlere ulaştırdığından emindi. Şu anda kendisini ve özellikle şehir eşrafını

ziyareti sıcağı sıcağına yaşanan olaylarda dindaşlarına yardımcı olmak içindi. Yoksa şimdiye kadar Ahmet Şevket'in kapısını çalmamıştı. Büyük ihtimalle şehir eşrafının birçoğunun ittihatçı çizgide olduğunu biliyordu ve sırf bu yüzden Ahmet Şevket gibi mütedeyyin insanlarla görüşmeyi daha akılcı buluyordu. Aslında kendisinin dokunulmazlığı ve arkasında büyük güçler vardı. Olaylar onların beklediği şekilde gerçekleşmemiş olmalıydı ki, bu yüzden tedirginlik yaşıyorlardı:

Ahmet Şevket mutfaka gidip çayları getirirken, Künzler, Ahmet Şevket'in oturduğu yerde bıraktığı Fransızca dergiye gözü ilişmişti. Uzanıp dergiyi aldı birkaç sahife karıştırdıktan sonra gözü bayan Shattuck'un mektubuna takıldı. Elinde çay tesisi ile içeri giren Ahmet Şevket, Künzler'in dergiyle ilgilendiğini görünce:

— Siz gelmezden önce karıştırıyordum. Bayan Corrinna Shattuck'un 1895 Urfa Ermeni olaylarını anlatan bir mektubunu yayınlamışlar!

— Ben de okumuştum Bay Vischer vermişti bana.

— Nasıl buldun?

— Henüz başlamıştım siz geldiniz

— Özetleyebilirim

— İyi olur!

— Olayların başlamasının ardından ilk günde altı yüz ile sekiz yüz arasında dükkân yerle bir edilmiş, iki yüz kadar ev yağmalanmış, otuz dokuz kişi de öldürülmüş. Burada yağma olayı üzerinde durulmalı bence. Kırsaldan gelen birçok kişi Ermeni esnafa ve tüccara borçluymuş. Şehrin yerlileri güçlü Ermeni sermayesi karşısında rahatsızlık duyuyorlarmış. Küçük bir olaydan büyük bir yağmanın çıkması oldukça anlamlı!

Ahmet Şevket, Künzler'in olayı olduğu gibi anlatmak yerine yorumlayarak anlatmasından rahatsız oldu. Hemen araya girerek:

— Bakınız Bay Künzler! Biz sözlü kültürden, siz ise yazılı kültürden geliyorsunuz. Daha doğrusu biz konuşuruz siz yazar-sınız. Avrupa kapılarına dayanan Cengiz Han'ın atından inmeye

bile tenezzül etmeden antlaşma yaptığı söylenir. 1895 olaylarını Bayan Shattuck yazma gereği hissetmiş ama bizler yazmamışız. Dolayısıyla Shattuck'un bu mektubunda taraf olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca küçük bir olaydan büyük bir yağma olayı çıkması elbette anlamlı. Oysa şehrin yapısını göz önünde bulundurmadan olayları değerlendiremezsiniz. Şehrin kırsalında talancı aşiretleri unutuyorsunuz. Bunlar kendi aralarında dahi gazve yapıp talanda bulunurlar. Hatta daha açık ifade edeyim bunlar arasında hırsızlık yiğitlik göstergesidir. Bir insanın namı ve şöhreti yaptığı talanla ölçülür. Aynı dine mensup olmalarına rağmen kendi aralarında talan yapıyorlarsa başka bir dine mensup olanları yağmalamasını siyasi-dini nedenlere dayandıramazsınız! Ayrıca siz olayları anlatmıyor yorumluyorsunuz.

— Bu talancı aşiretlerin bir anda şehre girmelerini nasıl görüyorsunuz?

— Burada yaşanan bir olay Halep'te yankısını bulur! Duyulmuş ve müdahale edilmiştir!

— Yorum yapmadan olayları Bayan Shattuck'tan okuduğum kadarıyla aktaracağım. Olayların ardından şehrin Hıristiyan bölgesinde evleri korumaları için sekiz yüz ile bin kadar asker konuşlandırılmış. Ermeni mahallesi fiilen kuşatma altındaymış. Kimse çarşıya ya da Müslüman mahallelerine gitmiyor, şehir dışına çıkmak kimsenin aklından geçmiyormuş. Şehir surlarının etrafına yerleştirilmiş muhafızlar on iki kilometrelik alanı korumakla görevliymiş.

— Peki, Müslümanlar Ermeni mahallesine girebiliyor muymuş?

— Onlarda giremiyorlarmış. Çünkü ortada iki tarafın birbirini suçlayıcı iddiaları varmış.

— Olayları kendi pencerenizden anlatmayın lütfen!

— Bayan Corrina Shattuck'tan okuduğumu söylüyorum!

— Aktardığınız şeyler neticede sizinle aynı dinde ve aynı fikirde bir Misyon kadınına ait!

— Siz bizlere hep kuşkuyla bakıyorsunuz?

— Siz de yaptığınız işte samimi değilsiniz. Siyasetinizi din-eğitim-sağlık ve hayır işleri adı altında yürütüyorsunuz!

— Tartışmalar bize bir şey kazandırmaz. Olayları sağlıklı değerlendirmek için sağlıklı bilgilere ulaşmak gerekir! Önce doğru bilgilere ulaşmalıyız!

— Neyse sizi dinliyorum

— Ermeniler mahallerinde kuşatma altında iken, olayların çözülmesini bekledikleri sırada hiçbir neden yokken insanları tutuklamaya başlamışlar. Hatta bazı kişiler gelip bu tutuklananları kurtarması için Bayan Shattuck'a başvurmuş ama onun da yapabileceği pek bir şey yokmuş. Daha sonra Hıristiyanların elindeki silahları toplamaya başlamışlar. Silahlarının alınmasına direnen Ermeniler olmuş. Kimse kılıcını, tüfeğini ya da tabancasını vermek istemiyormuş. Çünkü onlara çok ihtiyaç duyacaklarını düşünüyorlarmış.

— Peki, iyi niyetli iseler silahlarını, tabancalarını neden teslim etmekten kaçınıyorlar? Demek ki, uygulayacakları bir planları vardı!

— Keşke dediğin gibi olsa! Bayan Shattuck'un anlattığına göre talancı aşiretler geldiğinde canlarını ve mallarını koruyabilenler, silahlarını teslim etmeyenlermiş. Diğerlerini kuzu boğazlar gibi boğazlamışlar! Ayrıca o gün Ermeniler çarşıya gitmeme kararı aldıkları için şanslıymışlar, çünkü fazla can kaybı olmamış.

— Peki, Müslüman halkın hepsi mi bu olaylara karışmış?

— Hayır, şimdi de hepimizin bildiği gibi şehir halkı ile Ermeniler arasında herhangi bir husumet yokmuş. Yalnız birkaç kişi varmış Ermenilerin mal ve canına göz dikmiş. Talanda da bunlar kılavuzluk etmiş aşiretlere. Hatta bu olaylar sırasında birçok Ermeni kadının ırzını-namusunu korumak için evlerinde misafir edenler Urfalılar varmış.

— Benim üzerinde durmak istediğim nokta işte bu! İyisi-kötüsüyle olayları ortaya koymak!

— Sonra Ermenilerden silahları toplamış, dükkânlarını açmalarını istemişler. Olayın üzerinden iki hafta geçtiğinden kimse buna itiraz etmemiş. Askerlerin korumaları altında dükkânlarını açmışlar. Bu

arada Hıristiyanlara şehrin sükûnete kavuştuğunu bildiren, devlet görevlilerine yönelik abartılı ifadeleri içeren bir kâğıt imzalamaları istenmiş. Onlar da imzalamış. İmzalatılan bu mektup padişaha gönderilmiş. Şehirde her şeyin yolunda olduğu, çıkan olayların sorumlularının Ermeniler olduğu kabul edilmiş.

— Burada sorun yok demek?

— Gönderilen bu telgraf mektubun ücreti bile Ermenilerden tahsil edilmiş!

— Olabilir! Şehirde Ermenilerden başka cemaatler de var. Mesela Süryaniler, Yahudiler, hatta şeytana ve ateşe tapan Yezidiler bile var. Bunların başına niçin böyle bir şey gelmedi? Hem toplanan silahların bir savaşa yetecek kadar olduğunu gözden geçiriyorsunuz?

— Ermeniler burada en güçlü cemaat. Sanat ve zanaatta oldukça ileri olduğunu siz de biliyorsunuz. Ticaret onların elinde olması dolayısıyla özellikle köylülerin onlara yüklü miktarda borçları varmış. Güçlü Ermeni sermayesi karşısında şehrin eşrafı rekabet etmekten çekiniyormuş!

— Sermayenin el değiştirmesi için mi yapıldığını söylüyorsunuz?

— Hayır, yalnızca sermayenin el değiştirmesi değil, milliyetçilik akımının da etkisi var! Zaten normalleşmenin uzun sürmemesi bunu gösteriyor. Şehrin eşrafından bazılarının öncülüğü, askerlerin gözetimi ve köylerden gelen talancı aşiretlerin evlere baskınlar düzenlediğini siz de biliyorsunuz. Erkekleri öldürürken, kadınlara dokunmamışlar! Daha sonra askerler, kadınlarla çocukları evden çıkarıp guruplar halinde hanlara, camilere ve güvenilir Müslüman evlere teslim etmişler. Köylerden gelen talancı aşiretler, çölde yağma yapar gibi bütün evleri yağmalamışlar. Bu yağma sırasında evlerin kapılarını dahi söküp yanlarında götürdüklerini yazıyor Bayan Corrinna Shattuck.

Ahmet Şevket Künzler'i dinlerken hiçbir ayrıntıyı kaçırmıyordu. Künzler'in anlatırken ağzının köpürdüğünü, Müslümanlara karşı büyük bir nefretle dolu olduğunu sezinliyordu. Şehri saran sıkıntılı

bir durumda bunlardan bahsetmesi pek hoş değildi. Ama Ahmet Şevket bu vesileyle onların nerede durduklarını öğrenmiş oluyordu. Bıyığını hafifçe kaşıyarak:

— Bayan Corrina Shattuck'u çok iyi tanıyorum! Kendini dininin hizmetine adanmış gerçek bir İsevi. Sizin de iyi dostunuz!

Ahmet Şevket bunu söylerken onunda kendisi gibi düşündüğünü aynı safta yer aldığını ima etmek istiyordu. Künzler de Ahmet Şevket'in dostunuz kelimesiyle neyi kastettiğini çok iyi anlamış, günah çıkarırcasına yaptığı hizmetleri anlatmaya başlamıştı:

— Bildiğiniz gibi oldukça aktif ve çalışkan olan bu Bayan, yoksulluk ve sefaletin her yerde yaygın olduğu, herkesin yüzünde Şark Çıbanı çıktığı, özellikle çocukların trahom hastalığına yakalandığı ve kimilerinin kör olduğunu bir dönemde hizmet vermiş, körler okulu açmış!

Ahmet Şevket elini yüzüne götürerek sağ çenesinin altına doğru iz bırakmış Şark Çıbanını göstererek:

— Evet, bizim hangi şehre ait olduğumuzu belirten şark çıbanı damgasını benim yüzüme de vurmuştur. Ne meret şey olduğunu çok iyi bilirim. Lakin Bayan Corrina'nın körler okulu bu hastalığın ortalıktan kaldırmamış daha çok kör Hıristiyan çocuklarının eğitim ve öğretimine katkı sağlamıştır! Ayrıca burada Bayan Corrina'yı değil, isyanı konuşmak gerekir!

— Olayın tanıklarından Bayan Corrina'nın nerede durduğunu göstermek için anlattım. Bayan Corrina dul kadınların geçimlerini sağlayabileceği bir nakış imarethanesi bile kurmuş ve Urfalı kadınlar arasında bir model olmuş. Halen ondan saygıyla bahseden kadınlar var!

— Ermeni kadınlar için model olabilir ama Müslüman kadınlar için bilemem! Olayları kendi şartları içinde değerlendirelim. Olaylara herkesin bir bakışı vardır. Herkesin ayrı bir algılayışı. İsyanı da böyle değerlendirmek gerekir. Bayan Corrina'nın hizmetlerini ve 1895 isyanındaki duruşunu çok iyi hatırlıyorum. İsyan sırasında Halep'te olmama rağmen ününü duymuştum. Kendisiyle birçok

kez karşılaşmış, konuşmuşluğum olmuştur. Olaylar sırasında evine sığınan iki yüz elli kişiyi kurtardığını, bunlardan altmışının erkek, geri kalanının kadın ve çocuklar olduğu hep söylenir. Ermeniler onu saygıyla anarlar. Kadının bu denli rahat hareket etmesinin arkasında bizim hoş görünümüz vardır. İsterseniz tartışmak yerine mektubu dergiden okumak daha sağlık bence!

— İyi olur!

Ahmet Şevket çayından bir yudum alarak derginin sayfelerini karıştırıp Bayan Corrina Shuttuk'un mektubunu bulunca gözleriyle okudu. Uzun bir süre sessizlik oldu. Künzler'in anlattığına benzer satırları atlayarak başladı okumaya: "(...)Ordu görevlileri bana sürekli selamlarını gönderiyor, bu olaylar yüzünden rahatsız olmamamı söylüyorlardı. Muhafızlardan biri sokak kapısına dikilmiş, burası bir yabancıların evi, buraya giremezsiniz diye bağırtıyordu. Komşular duvarlardan atlıyor, muhafız onlara bağırtıyor, uşaklarımız da evlere girmelerini engellemeye çalışıyordu, ama nafile: Cumartesi akşamı tam iki yüz kırk kişi olduğunu gördüm. Her yere girmişlerdi: yatak odama, mutfığa, ahıra- benim korumam altında olabilecekleri her hangi bir yere. Zavallılar! Ne yapacağımı bilmiyordum. O gece hiç uyumadığımı söylemeye gerek yok. Bir plan yaptım, en güvendiğim kişileri plandan haberdar ettim, onlara ricalarda bulunup iknaya çalıştım. Saat dört buçukta bütün adamları mülkümünden çıkarıp gizlenebilecekleri başka bir yere götürdük, kapıyı kilitledik, anahtar bende duruyordu, bir sonraki yirmi dört saat için yetecek kadar su ve ekmek verdik yanlarına. Çok ağır bir sorumluluk altına girmiştim, ama onları evimde saklamak daha tehlikeli olurdu. Yürek parçalayıcı yakarışları karşısında kararlılığımı korumak öyle zor olmuştu ki!

Pazar günü öğleden sonra sokakları askeri müzik kapladı. Ordu ve devlet görevlilerinin, zengin ve yüksek mevki sahibi Müslümanların katıldığı bir geçit resmi olacaktı. Sokağı ve evleri kontrol ettikten sonra bizim avluya girmek istediler ve terasa çıkmam için haber gönderdiler. Bana hürmetlerini sunduktan sonra rahatsız olmamamı rica ettiler, benimle ilgili bir durum olmadığını söylediler, ben tam anlamıyla güvendedim. Fırsat bulur bulmaz gözden kayboldum. Pencereleden içeri bakıp içeride hiç erkek var mı diye sordular. Uşaklar ve muhafızlar

yalnızca kadınlarla çocukların bulunduğunu söyledi, yalan da değildi zaten, Altmış erkeği başka bir yere saklamakla ne iyi etmişim! Ateşe verilen evlerden yükselen yanmış pamuk, yün ve ot kokusu bütün gün duyuldu. Evler taştan yapılmış olduğu için yanmamıştı. Sonra cumartesi akşamı Gregoryen kilisesine sığınmış üç bin kişinin öldürüldüğü büyük soykırımın tarif edilmez kokusu sardı çevreyi. Kimileri içeri girmeye çalışan askerler ve güruh yüzünden ölmüştü. Kimileri de insanların, eşyaların alev alacak her şeyin üzerine dökülen yirmi otuz teneke gaz yüzünden çıkan yangınlarda can vermişti. Yaklaşık altmış kişi, çatıya çıkan dar, sarmal bir merdivenden kaçmış. Olup bitenleri de kaçan birinin ağzından dinledim.

Pazartesi bu işin bittiği ilan edildi. Askerler, Kürtlerle Arapları şehirden çıkarmıştı, her yerde güvenliğin sağlandığı açıklanıyordu. İnsanlar saklandıkları yerden yavaş yavaş çıkmaya başladı. Kuyulara, mahzenlere, kanallara, akla gelmeyecek yerlere gizlenmişlerdi. Salı günü bana gelenler arasında üç gündür ağzına lokma koymamış insanlar vardı. Canlı cenaze gibiydiler. Onları zar zor tanıdım. Bazıları kaybettikleri bazıları da yaralanan yakınları için üzüliyordu. Herkesin ailesinden birileri ölmüştü. Bu arada yetkililer cesetleri şehir dışında kazılan uzun çukurlara gömüyordu. Yaklaşık bin beş yüz kişi gömüldü. Evimizin hemen arkasındaki tepenin yamacında, Yahudiler günlerce kiliseden çuvallar içinde kemik, kül, vs. çıkardı. En son kuyuların temizlenmesine geçildi. Yaklaşık beş yüz ceset çıkarıldı. Bazı kuyular çok büyüktü. Bir tanesinden yirmi beş ceset çıkarıldığını biliyorum. Toplam kaybımız tahminen beş bin kişi. Protestan cemaatinden yüz on kişiyi kaybettik. Devlet hastanesindeki hekim üç yüz elli yaralı ile ilgileniyordu. Onların da çoğu öldü...

Burada yirmi iki yaralıya bakıyorduk. Odalarımız ve dershaneler yardıma muhtaç insanlarla doluydu. Erkek lisesinin bir odası bizi korumak üzere gönderilen otuz iki askere karargâh işlevi görüyordu. Bu askerler bir dediğimi iki etmiyor, kraliçeymişim gibi her istediğimi yerine getiriyordu. Her gün beni ziyaret edip taziyelerini sunan, yaralılar için bir ihtiyacım olup olmadığını soran Müslümanları kabul etmek zorundaydım. İstediklerimi çekinmeden söyledim, onlar da hatırı sayılır

yardımda bulundu. Bir tanesi bize buğday, un, bulgur vs. gönderdi. Çok zor bir durumdaydım. Ne yaptığımı bilmez bir haldeydim, sanki kötü bir rüya görüyordum; yakınlarını kaybeden insanlar için yapılabilecek her şeyi yapabileyim diye dua ediyordum. Papazımız ve cemaat önde gelenlerinden birçoğu ölmüştü, diğerleri de ortaya çıkmaya korkuyordu. Uşağım ve benimle birlikte olan bir yardımcım ilk olaydan sonra bana destek oldu. Neredeyse bir aydır yüz elli-iki yüz kadar insana bakıyoruz. İki haftadır yataktan çıkamıyorum, odamdayım. Birden vurdu hastalık, ama yavaş yavaş toparlanıyorum...

Sonumuz ne olacak bilemiyoruz. Her şey çok belirsiz, tek dayanağımız tanrı, insanlardan ümidi kestik artık. Kendilerine Hıristiyan sıfatını yakıştıran ülkelerin duyarsızlığını hiç anlamıyorum. En ufak yardım için neler vermezdik oysa"

Mektup bitince dergiyi kapatıp Künzler'in yüzüne baktı. Künzler seyrek hafif sakalı, önden dökülmüş kısa saçları, etli gözleriyle sert bir bakışı vardı. Kaşlarının arası açık, bıyıkları gür ve uçları aşağı doğru sarkıyordu. Bakışları her zaman gizli bir hesabının olduğunu söylüyor gibiydi. Ahmet Şevket ne zaman Künzler ile karşılaşsa bakışlarında hep bir kurnazlık, hep bir hainlik seziyordu. Ne kadar sıcak ilişkiler kurulursa kurulsun mutlaka bir yerlerde soğukluğu kendini dışa vuruyordu. Bunu Vischer'den Bayan Shuttuk'a, hatta şu anda karşında duran Künzler'e kadar bütün Avrupa kökenli insanlarda görmek mümkündü.

Künzler yaşanan olayları konuşmak ve sözü geçerli insanlardan müteşekkil bir grubun olaylara müdahil olması, Valilik ile görüşülmesi için buraya gelmişti. Yaşanan olayların sıcaklığı dolayısıyla ilk isyanı konuşmuşlardı. İçinden iyi de oldu diye geçirmişti. "İlk isyandan ibret alsaydılar Ermeniler bu duruma düşmezdi" diye söylendi. Sıkıntılı bir halde:

— Bu mektup her şeyi anlatıyor. Dün yaşananlar bugün yine tekrar ediliyor!

— Ne yazık ki, geçmişten ibret almıyoruz!

Künzler kısa bir süre için geldiği bu ziyaretin çok uzadığını, geçmiş olayları biraz daha konuşunca, bu defa olumsuz bir hava eseceğini hissediyordu. Sohbeti fazla uzatmak istemiyordu:

— Aslında kısa bir ziyaret tasarlamıştım ama sohbetin derinliği bu ziyaretimi uzattı. Müsaade ederseniz kalkacağım. Yalnız sizden istirhamım olayın vahametinin farkında olan kişilerle konuşup olayların durdurulması için çaba göstermeniz. Bu anlamda Vali Beylerle mi görüşürsünüz yoksa başka yetkililerle mi bilemiyorum. Şehirde birçok kişinin bunlardan rahatsızlık duyduğuna eminim!

— İstenmeyen bu olayların çıkmasından insanlarımız elbette rahatsızdır! Bir yerde bir şey kuvveden fiile geçiyorsa onun çok uzun bir geçmişi var demektir. Olayları bu birkaç günlük küçük vakalara bağlamak doğru değildir. Ermenilerle aramızda komşuluk hakkı var. Binlerce yıldır birlikte yaşıyoruz. Şundan kesinlikle emin olun ki, olayların sükûnet bulması için elimden gelen her şeyi yapmaya hazırım.

— Teşekkür ederim!

Ahmet Şevket, Künzler'i kapıya kadar geçirip gözden kaybolana kadar arkasından bakakalmıştı. Batılılar çok uyanık ve akılcı insanlar özellikle de Künzler! Gerçekte bir papaz olmasına karşın, kendini bir hastabakıcı olarak tanıtıyor o da yetmiyor imzasını doktor olarak atıyor, herkesi kandırıyordu. Bunların dostluğuna pek güven olmazdı. Almanların menfaatleri için bizi savaşa sürüklemesi gibi Künzler ve diğer Misyon çalışanları Ermenilerle Türkleri birbirine düşürmüşlerdi. Türklerin Almanlarla dostlukları da pek fazla sürmeyecek yakında dostlukları yıkılacaktır. Kapıyı örtüp içeri girdiğinde Künzler gözden kaybolmuş ama kafasından bir türlü silinmemişti.

ZILGİT

Ahmet Şevket elinde bahçeden kopardığı birkaç salkım üzüm ile incir çıkınına geldiği pınarın başına bırakmıştı. Sabah namazından sonra sabahın serinliğinde Beykapısı Mezarlığı'nın ilerisinde bulunan paşa bağlarında bir arkadaşına uğramış, öğlen sıcaklığında ancak kendini buraya atabilmişti. Yorgunluktan ayaklarının ağrıdığını hissediyordu. Ağustos sıcaklığının verdiği rahvet ve yorgunluktan kurtulmak için yolunun üzerindeki pınara atmıştı kendini.

Halk arasında Piyarbaşı olarak bilinen bu su kaynağı, güzergâh üzerindeki bütün camilerin içinden geçerek, Pınarbaşı'nda toplanır ve buradan Çakeri Cami'ye oradan da bağ ve bahçelere doğru akıyordu. Ahmet Şevket çocukluğunda bu pınara yaşlılarıyla birlikte bazen külotlu bazen çıırılçıplak giriyordu. Özellikle pınarın akıp giden kanaletleri içinde, deliklere saklanmış olan yengeçleri yakalamaktan büyük bir zevk alıyorlardı. Yengecin kısıkcancının kendilerine zarar vermemesi için ellerine muşamba geçirip sırtından tutarak ters çevirir, sonra bir taşla hayvanın sırt kabuğunu kırıp saatini çıkarıyorlardı. Çocukluklarının en zevkli oyunları ya Hasan Padişah Caminde suya girmek, ya da narlıkta, Alman Bağı'nda, ağaçlardan meyve koparmaktı.

Gençliğinin deli-dolu oyunlarını düşündü. Çıharki Mahalle^(*) ile yaptıkları sapan harbini, mahalle kavgalarını... Sapan harbi

---

*) Çıharki Mahalle: Şehir surlarının dışında kurulan mahalleye verilen isim. Dışarıdaki mahalle anlamına geliyor.

genellikle gençler arasında yapılır bir mahalleden diğer mahalleye kadar birbirilerini sapanla kovalarlardı. Tabi en şiddetli sapan harbi Ermeni Mahallesi ile Müslüman Mahallesi arasında yapılırdı. Bu bir oyun olduğu kadar geri planda Gâvur-Müslüman savaşı olarak daha bir heyecan verirdi sanki. Dün sapan harbi yapanlar, bugün silahlı harbe tutuşmuşlardı. Arap Mahallesi ile Kamberiye arasında yapılan sapan harbinde gençler kalabalık halinden karşı tarafı taş yağmuruna tutar, kafası kırılan, ayağından, kolundan yaralananlar olurdu. Bir defasında Harran Kapı mezarlığında yapılan sapan harbinde birçok mezar taşı zarar görmüş, birçok kişi ağır yaralanmıştı. Mahalle savaşları haricinde bir mahalleden bir kızın gelin olması o mahalleyi suskunluğa boğmaya yetiyordu. Gelinin götürmeye gelen taraf havasını basar, söylenen türkülerle hakaretlere varan sözler edilirdi. Gelin götürmeye gelen genç kızlar:

"Köşe köşeye benzer

Şişe şeşeye benzer

Bu mahalenin kızları

Ölmüş eşeğe benzer"

diye tempo tutarlardı. Bu defa o mahallenin kadın ve kızları karşı atağa geçer, onlara türkü ve manilerle karşılık verirlerdi... Mahalle bir aile gibiydi. Düğün ve ölümlere bütün mahalleli ortak olurdu...

Gençlikte insan korku nedir bilmiyordu. Şimdi bunları düşündükçe, yaptıkları kendisine cahil ve vahşice geliyordu. Kavga ve ölümü kanıksayan bir şehir... Öyle olmazsa küçük çocuklar yengeçleri zevk için öldürmez, gençler ölüme davetiye çıkaran sapan harbi yapmazdı. Şehrin de insan gibi genleri vardı ve bu genlerin kodlarını çözdükçe, ne denli acımasız ve vahşi olduğu anlaşılıyordu. Mazoşist bir yanı vardı şehrin. Ölmek ve öldürmekten, acı çekmekten zevk alıyordu sanki. Sevmenin ayıp sayıldığı,

öldürmek bilmiyorsun ölmekte mi bilmiyorsun zihniyetinin hakim olduğu bir yerdi.

Sonra aşiret kavgalarında kadınların kavga eden, birbirini öldürsiye döven erkekleri galeyana getirmek için çaldıkları zılgıtlara ne demeli? Zılgıt, savaş ve ölümlerde heyecan katıyordu hayata. Gelin giden kıza çalınan zılgıt ile gerdekten başarıyla çıkan erkeğe çalınan zılgıt aynıydı. Biri bekâretini koruduğu için övünçle sahipleniliyordu diğeri bir erkek olarak gerdeğe girip işi erken bitirdiği için... Bazı aşiretlerde gerdek gecesi başarısız olan erkekler kardeşleri veya amca çocukları tarafından dayak atıldığı oluyordu. Damadın gerdekten başarıyla çıkması övünç kaynağı olarak kadınlar tarafından çalınan zılgıtlarla konu-komşuya duyurulurken, erkek kardeşleri ve amca çocukları havaya birkaç el ateş açarak bu övünçlerini paylaşmış oluyordular.

Evlenmeden ölen gençlerin tabutları da kapıdan zılgıtlarla çıkıyordu. Evlenmeden öldüğü için öbür dünyaya hurilerin yanına gittiği varsayılıyordu. Yeni damat oluyormuş gibi kadınlar zılgıtlarla uğurluyorlardı. Zılgıt sevişirken heyecan, ölümlerinde yas, kavga ederken güç katıyordu insanın kanına. Kadınlar büyük aşiret kavgalarında ve savaşlarda erkeklerini zılgıtlarla savaşa gönderirken, sanki onlardan intikam alıyorlardı. Ölümüne gönderdikleri kocalarını zılgıtlarla yolculayan kadınlar, sanki yüzyılların getirmiş olduğu ezikliklerini zılgıtlarında biriktirerek en kritik, en ölümcül ve en kötü anlarda kusuyorlardı. Böylece erkeğin öfkesine yenilmesini zılgıtlarıyla daha da güçlendiriyor, ölmelerine ve öldürmelerine destek oluyordular.

Kadınlar dövülmelerinin, horlanmalarının, adam yerine konulmamanın intikamını sanki bu kritik anlarda çaldıkları zılgıtlarla alıyor, büyük aşiret kavgalarında zılgıtlarıyla varlıklarını ve güçlerini gösteriyorlardı. Gelenek ve görenekler belli ritüeller içinde gerçekleştirilirken gerisinde çok derin bir ıllık barındırıyordu. Aslında töre şehrin ruhunu sakladığı gendi. Bu genleri bilmeden şehri tanımak mümkün değildi. Seyyahların, ajanların, misyonerlerin daha açık ifadeyle siyâsilerin şehir konusunda yanılgıya düşmeleri, hassas konularda

yanlış karara varmalarının nedeni geleneklerde şifrelenmiş kodları çözememelerindendi. Yirmi yıl önceki isyanın arka planında da bu vardı şu anda süren isyanın büyümesinde de... Hatta yaşanan bu olayların şehrin hafızasına not düşeceğini, gelecekte bu yaşananların bir sarsıntıya yol açacağını ve toplumun hafızasında yer edineceğini kimse tahmin edemiyordu. Bütün bunları aklından geçiren Ahmet Şevket, birden bir arkadaşının yaşadıklarını hatırlamıştı. Amcasının ölümü üzerine kan parası yerine berdel olarak çocuğu yaşında oğlu bir kızı vermişler babasına. Babası kardeşkanına karşılık aldığı bu ikinci eşine yapmadığını bırakmamış. Yapılan zulme dayanamayan genç, babasına "Bu kadına yazık değil mi? Yetmez mi bu kadar yaptığın işkence" diye yakasını tutmuş. Babası sert bir şekilde "Bu her ne kadar eşim olsa da, onun babası benim kardeşimi öldürdü, düşmanımdır. Bu kadını gördüğümde kanı yerde kalan kardeşimin alamadığım intikam ateşi beni sarıyor. Biliyor musun ben onunla her yatağa girdiğimde daha bir intikam duygusu yaşıyorum. Sen bana nasıl karışma dersin!" demiş...

Töre ne kadar ilkel olsa da mantık aranmıyordu. Mesela cahiliye geleneğinden kalma bir davranış da üstüne kuma gelen büyük kadın, yeni gelen ikinci kadını gerdek odasında kocasına kendi eliyle hazırlar, süsledikten sonra odayı gerdeğe girecek kocasına bırakırken, üstüne kuma gelen geline iyi bir dayak atar, atılan bu dayakla hem yeni kumanın gözünün kurdu kırılır hem de ilk kadının üstüne kuma olarak gelmesinin intikamı almış olur. Bu hazırlık işleminde saç baş yolmaktan, büyük küfürlere kadar her şey mubahtır... Tarihin her döneminde şehirde kadın erkeğe, erkek de kadına büyük acılar çektirmiştir. Kurulduğu günden bu yana acıyla yoğrulmuş, acıyla oluşturmuş kültürünü sanki. Destansı aşklar ile destansı ölümler üzerine çoğaltmış kendini...

Ahmet Şevket uzun süredir Pınarın yan tarafındaki ağaca sırtını dayamış, yaşadığı şehir üzerine düşünmüştü. Düşündükçe de aklına farklı farklı şeyler gelmiş, hatıralar birbirini kovalamıştı. Aslında içinde bulunduğu halet-i ruhiye ve sıkıntılı durumla şehri bir yerlere

oturtmak istiyordu. Ama nedense şehri bir yere oturtmak ona kesin bir kimlik biçmek mümkün değildi. Melez şehirlerin kimlikleri olmaz. İnsanlarının kafaları, dinleri, mezhepleri, ırkları karışıktır. Saf olana rastlanmaz. Aidiyetleri yoktur, kimlikleri yoktur, kanun ve kuralları da yoktur. İnsanı güçlü kılan din, melez şehirlerde güçlü olmadığı gibi şirke bulaşmıştır adeta. İrk bozulmuş, kültür küllerinden medeniyet yaratan bir olgu olmaktan çıkıp, bozulmayı besleyen bir unsura dönüşmüştür. Şehrin melez ve bu kimliksiz yapısı kavşak noktasında olmasından dolayıdır. Gelen bir şey bırakmış giden başka bir şey... Kavşak noktasındaki şehirler yolgeçen hanı gibidir.

İnsanın doğup yaşadığı dahası anılarını çoğalttığı şehir ile ilişkisi, insan-gölge ilişkisi gibidir. Nereye giderse gitsin peşinden gelir şehir. Küsseniz, uzak diyarlara gitseniz, unutmaya çalışsanız bir an olsun sizi bırakmaz, arkanıza düşen gölgeye benzer. Hasret çekip kavuşmaya çalıştığınızda bakarsınız şehir önünüze düşmüş gölge gibidir. Sizden önce varmak ister. Ahmet Şevket ne çok istemişti bu şehirden çıkmayı. Ne çok kaçışlar yaşamıştı... Ama yinede kopamamıştı. Şehir ağladığı zaman ağlıyor, güldüğü zaman gülüyordu. Şu anda şehrin kendi kendini yerken çektiği acı ve hüznü kendisi de çekiyordu. Şehrin kimliksizliği, melezliği ile kendisi arasında da bir benzerlik söz konusuydu. Dedelerinin biri Arap öbürü Kürt, ninelerinin biri Kürt öbürü Türk'tü... Kendisi aidiyeti olmayan bir adamdı. Bütün bunların içinde kuşatıcı ve kucaklayıcı tek kimlik bulabiliyordu din!

Oturduğu yerden kalkıp tekrar elini yüzünü yıkadı. Pınarın başına bıraktığı çıkındaki üzümü ve inciri alıp tekrar ağacın altına oturdu. Çıkını bir sofraya gibi serip içinden bir salkım üzüm alıp ağzına götürürken, gözleri birilerini arıyordu. Öğlenin bu sıcaklığında benden başka hangi akıllı evden çıkar diye geçirdi içinden. İyi ki bu bağ ve bahçeler iyi ki bu sular varmış. Yoksa bu şehrin cehennem sıcaklığı çekilmezdi. Çöl sıcaklığı bu şehrin, bu bol suları ve kuyuları olmazsa burada hayat olmaz diye düşündü. Şehrin kuruluşu tılsımı sanki ateş ve su üstüne yapılmış, ateş ve su üstünde inşa edilmişti.

İbrahim Peygamber'den beri ateş ile sınanıp su ile ödüllendirilmişti. İbrahim'i ateşe atan Nemrut'a karşı, Tanrı ateşi suya dönüştürerek ödüllendiriyordu. Tarih boyunca hep bu ikilem içinde olagelmişti şehir. Ateş ve su! Dünyanın hiçbir yerinde ateş ve suyun bu denli iç içe olduğu başka bir yer yoktu. Çölün başlangıcı Harran'dan başlıyordu. Har adı üstüne Arapça ateş demekti. Adı ateş ile özdeş olan Harran'ın bile geçmişte Urfa gibi Balıklıgölü varmış. Surlarının dibinden bir ırmak akarmış. Ama Harran'ın çöl iklimi kurutmuş bu ırmak ve gölü... Ateş Harran'da suyu bastırmış ve Harran kaybetmiş kızgın çöle dönmüş... Urfa'da ise Su ateşi bastırmış, ateş kaybetmiş, su kazanmış... Harran'da ateş kutsanmış Urfa'da su...

Çöl ve sıcak iklimlerde su nimettir, rahmettir kutsanır. Bu şehirde de su kutsal. Kutsaldır çünkü yeryüzünde ateşi andıran bir sıcaklık, yeraltında çağlayarak akan görünmez serin ırmaklar vardır. Yeraltı nehirleri gizemlidir, kutsaldır, rahmet ve bereketlidir. Gizem insanoğlunun tanrısıdır. Şehirde suların kutsallıkla ilişkilendirilmesinin arka planında hep bu yeraltı nehirleri vardır. Hayat kaynağı olan sular... Eyyup Peygamber makamının hemen yanındaki şifalı kuyu, Ulu caminin içindeki kuyu, İbrahim Peygamberin doğduğu mağaranın içindeki su, Balıklıgöl ve Anzılha... İbrahim'in ve Züleyha'nın gölü/gözyaşları... Kutsal ve şifalı sular... Bütün sular gibi bir su! Bütün sular gibi birbirine benziyor. Ama nedense her kutsalın bir öyküsü her kutsalın bir efsanesi vardır.

Ahmet Şevket sırtını dayadığı ağacın altında suların kutsallığına dalmışken, aklına birden gerçekte şehrin kuruluş zihniyetinin de bu su güzergâhı üzerinde inşa edildiği fikri geldi. Urfa ortasından ve surlarının dışından iki ırmak geçen bir küçük Mavereünnehir... Şehrin ateşini söndüren de bu sular, aynı zamanda şehri ateşe dönüştüren de...

Öğlen sığağı olduğu için ortalıkta kimse yoktu. Tek tük kendirci mahallesine giden Yahudi esnaf göze çarpıyordu. Bir de eşek ya da atın üzerinde bahçelere doğru giden bağbancılar... Ahmet Şevket, Kürkçü Halil Hafız'la görüşmeyi düşünüyordu. Yol yorgunluğundan

çöküp kalmıştı Pınar başında. Yediği üzümle üzerindeki rehaveti atmıştı. Ne zamandan beri oturup, soluklandığını kendisi de bilmiyordu. 'Yola koyulmanın tam zamanı' dedi ve oturduğu yerden kalkıp yürüdü. Hindiye Tekkesi'nin önünden geçerken soluk taşında oturan bir hamala rastlamıştı. Selamlaşarak geçti yanından. Bir yılan gibi kıvrılarak uzun ince sokaklardan geçerek Dabbakhane Camisi'nin önüne çıkmıştı. Kelleci Çayı'nda kürkçü çırakları deri temizliyorlardı. Çevrede oynayan önlükleri yağ bağlamış kunduracı ve kürkçü çırakları birbirini kovalıyor, bağırıp çağırıyorlardı. Dabbakhane'den Kumlu Kahve'nin önüne geldiğinde kürsülerini atmış nargile fokurdayan, domino oynayanlara gözü takılmıştı. Kahvenin önüne iki üç sıra halinde dizilmiş tahtlara kurulmuş esnaf arasında gözü Kürkçü Halil Hafız'ı aradı. Göz göze geldiği bir esnafla selamlaşıp Kürkçü Halil Hafız'ı sordu. Biraz önce eve gittiğini söyledi adam.

Hakimdede'nin girişinde sokağın hemen başında oldukça büyük, saray güzelliğinde bir evin önüne geldiğinde durmuş, hac süslemeli kapıyı uzun uzun seyretmişti. Hayatında ilk defa böyle güzel süslemeli bir kapı görüyormuş gibi kapının önünde resimlere baktı. Kapının iki yan duvarları beyaz alçıyla sıvanmış, üstüne yeşil dallar, çiçekler ve selvi ağaçları yapılmıştı. Kapının üst kemeri zambak şeklinde bir kilit taşıyla bağlanmıştı. Kemerin üstüne Kâbe resmi, Kâbe resminin sağında Allah, solunda Muhammed yazılıydı. Her iki ismin üstüne ise çok güzel bir hat yazısıyla Bismillahirrahmanirrahim kondurulmuştu. Bismillah ayetinin hemen altında Fetih süresinin ilk ayeti yer alıyordu. Süslemeli kapı ev sahibinin hacca gittiğinin bir işaretiydi.

Enikli büyük kapı sac kaplamalı, kenarları iki santim genişliğinde kalın çemberlerle süslenmiş, sacın üstündeki çiviler hilal şeklinde çakılmıştı. Kapının iki tokmağından biri enikli kapının üstünde oldukça zarif bir hilal şeklinde eğilmiş, demir bir yaprağın üstüne monte edilmişti. Onun üstündeki kapı tokmağı ise demirden koca bir el şeklinde yapılmıştı. Zarif hilal şeklinde tokmak tıkladığı zaman gelen misafirin kadın, koca el şeklinde olan tokmağın çıkardığı ses

ise gelen misafirin erkek olduğunun işaretiydi. Ev sahibi kapının çalınış şeklinden gelin misafirin kadın mı yoksa erkek mi olduğunu anlıyordu. Ahmet Şevket koca tokmağı üç defa tıkırdattığında içerden Kürkçü Halil Hafız'ın sesi işitildi:

— Kim o!

— Aç! Benim Ahmet Şevket!

Ahmet Şevket, Kürkçü Halil Hafız'ın evine girdiğinde evin haremlik bölümünde büyük bir kalabalık olduğu gelen gürültüden anlaşılıyordu. Evin selamlık bölümüne birlikte geçtiler. Ortasına acem halısı, üstü işlemeli duvar yastıkları ve yer döşekleriyle serili oda, erkek misafirlerin ağırlandığı yerdi. Camhanedeki(*) camsire kumaştan ve hepsi aynı renkten oluşan yataklar göz dolduruyordu. Duvara asılmış büyük bir kandil ve fanus bulunuyordu.

Kürkçü Halil Hafız misafirine yer gösterip karşına oturmuştu. Gündüz vakti misafirin evine kadar gelmesi önemli olmalıydı. Söz başlamadan önceden odadan çıkıp evin haremlik bölümüne seslenerek su göndermelerini söyledi. Beklemeden tekrar misafirin yanına döndü. İçeri girdiğinde Ahmet Şevket'i oldukça düşünceli bulmuştu. Hem söze girmek hem de yakın dostunun halini anlamak için:

— Hayırdır Şair, ne bu düşünce?

— Kafamızı düşüncelerden uzaklaştıracak bir an bile yaşamadık ki! Düşüncenin olmadığı yerde insan da olmaz!

— Yine döktürüyorsun, belli ki dolmuşsun!

— Keşke biz de senin gibi Hafız-ı Kur'an olsaydık da hep ayetlerle iştigal etseydik. Ezberin bozulmasın diye her gün aynı şeyleri tekrarlarken, biz tekrara düşmeyelim diye hep farklı şeyler düşünüyoruz!

— Farklı vadilerde dolaşmak desene buna!

* Camhana: Urfa evlerinde kıymetli eşyanın sergilendiği, sandık, ayna ve yatakların konduğu duvar içine oyulan hücre (niş).

— Evet, Kuran'ın dediği gibi farklı vadilerde dolaşan mecnunlarız! Bu yüzden iflah olmayız. Bu yüzden dikiş tutturmayız bir şeyde!

— Estağfurullah Şair! Siz bu şehirde en istikrarlı kişilerdensiniz. Ben sevda için söyledim farklı vadileri. Aşk bir arayıştır gerçekte... Bulsaydınız, bir başka sevdaya tutulurdunuz...

— Aşk tektir, aşk bencildir, aşk kendinden başka şeyi düşünmenize imkân vermez.

— Doğru, aşkın safhaları vardır. Çoğunluk ilk safhaya takılı kalır aşamaz, diğer safhaları yaşamadığından, aşkın yalnız yaşadığı halden ibaret olduğunu düşünür. Aşkı aşanlar ise gaflet hali ile hakikat halinin ayırımına varır, gerçek aşkı bulur. Gaflet halindeki aşka takılanları ise Hallac gibi tebessüm ederek seyreder...

Bu sırada elinde sürahi ile içeri Kürkçü Halil Hafız'ın yedi-sekiz yaşındaki kızı girmişti. Kalaylı bakır su tasına ayran doldurup Ahmet Şevket'e ikram etti. Ahmet Şevket ayranı bir dikişte içip:

— Geçmişine rahmet, sağ ol kızım!

— Afiyet olsun!

Kız daha sonra babasına ikram edip sürahi ve tası yere bırakıp çıktı. Ahmet Şevket asıl konuyu açmak için:

— Hafız seni bu saatte rahatsız etmemin nedeni bildiğin gibi isyanda mağdur olan kadın ve çocuklar! Olayların gerek Müslümanlara gerek Ermenilere büyük acılar yaşattı. Olayların yatışması için ne yapabiliriz? Esnaf adına, Valimizle ve Ermeni cemaati ileri gelenleriyle görüşüp olayların yatışması mümkün olabilir mi? Dul ve yetim çocukların hali perişan. Büyük Kilisede, Basmahanede çok sefil bir durumdalar. Mütedeyyin insanların bunları korumaları için yardım istemelerini sağlamak gerekir. Bildiğin gibi bu dul ve yetimleri sahiplenen daha çok talancı aşiretler. Bunların yetiştireceği bu çocuklar gelecekte ne olur, düşünmek bile istemiyorum...

— Aşiretlerin kendi içinde bir hukuku var.

— Doğru ama aşiretleri Hamidiye Alayları bozdu. Önce devlete-millete hizmet eden aşiretler şimdi çeteleşti. Hem dışı karşı savaştı hem kendi içinde. Kıyım ve ihanet olmazsa olmazları oldu. Talancı aşiretleri görmüyor musun? Kan dökücülük onlarda. Karışıklık onlarda, eşkıyalık, hırsızlık gürültü patırtı onlarda. Aman vermeyen, insanlıktan yoksun, akli küçümseyen ama diğer taraftan korku nedir bilmeyen cesur ve yiğit insanlar... İnsan gönlünü okşayan büyük bir misafirperverlik, doğruluk... Köyleri, kentleri kâğıt üzerinde gösterebilirsin ama gerçekte ülkelerin sınırları gönüllerinin istediği kadar uzayabilir. Hatta bir gün önce geçtiğiniz bir köyden ikinci gün geçtiğinizde yıkıldığını görebilirsiniz. Bunlar üç şeyi çok iyi bilirler çobanlık, çiftçilik, savaşçılık!

— Yanılıyorsun Şair! Bunlar iki şey bilirler para kılıç! Bu kadın ve çocukları sahiplenenler talancı aşiretler değil. Onların eline düşen kurtulmuyor çünkü. Bunları sahiplenenler hak-hukuk bilen aşiretler. Ağaları, şeyhleri ve eşkıyaları ile belli bir hiyerarşiye sahip olanlar. Bunları birbirinden ayırmak gerekir.

— Bende o ayırımın altını özellikle çizdiğimi düşünüyorum. Medeni ile bedeviyi talancı ile yerleşik olanı ayırıyorum.

— İçeri girerken belki haremlik bölümünden gelen gürültüyü hissetmişsindir.

— Evet, ben de ne olduğunu doğrusu merak etmiştim!

— Ne olacak sahipsiz kalmış kadın ve çocukları evlatlık getirdim.

— Ben de Roza'yı arıyorum hiç olmazsa bu zor günlerde yardımım dokunsun, diyorum

— Onu bulman çok zor Şair. Onu bulamazsan bence başkalarına yardımcı ol!

— Elbette yardımcı olacağım. Bu arada valinin olaylar karşındaki tutumunu nasıl görüyorsunuz?

— Merkezi hükümetin gücünün zayıfladığı bir sırada kaba kuvvetin hâkim olduğu bu topraklarda, valinin yapacağı pek bir şey olamaz. Oyunun kurallarını başkalarının belirlediği bir süreçte saflar hiçbir zaman belirgin değildir. Görünürde kavgaya tutuşanlar geri planda aynı masada oturuyor olabilirler!

— Bence Ermeni örgütlerle İttihatçıların yaslandıkları fikirler aynı. Geri planda anlaşılmadıklarından İttihatçılarla-Ermeni militanlar karşı karşıya geldi. Doğu vilayetlerinden başlayan tehcir, Ermeni-Rus işbirliği dolayısıyla Kürtlerin göçü, şehirlerde büyük değişiklikler yaratacak. Balkanlardan sürülen Türkler, Selanik'te silinen Müslüman Türk izlerine karşılık yapılanlar... Geçenlerde Ermeni Vanes ile konuşurken bana: "Siz Türkler bizi buralardan sürmek istiyorsunuz. Merak etmeyin Zo gider Lo gelir" demişti.

— Ben Zo'ların gideceğini sanmıyorum!

— Zo'lar gidiyor ama çocuk ve kadınlarını Lo'lara bırakıyor

— Tehlikeli olan da bu!

— Şehir artık kusuyor!

— Kussa iyi bence intihar ediyor!

— Çünkü dayanamıyor şehir artık, Hamidiye Alayları ile aşiretlerin gücü altında ezildi. Ermeniler bir yandan, dış güçler öbür yandan bastırıyor. Şehirdeki İttihatçı çizgi ve gelişen süreç aşiretleri merkeze çekti. Şehir tek kimlikli olmaya zorlanıyor sanki...

— Bu şehir çok kimliliği kaybederse, tahammülü de kaybeder, çoğulculuğu da...

— Asıl önemlisi ruhunu kaybeder!

— Doğru şehri şehir yapan değerler kaybolur!

— Bu şehir bu ruhu binlerce yılda olgunlaştırdı ama birkaç yılda kaybediyor. Asıl üzüldüğüm şey budur!

— Kötü olan ne biliyor musun? Bu talancı ve bedevi aşiretlerin şehirleşmesi için bir asır geçmesi gerekir. Bir asır sonra da oluşan şehir kimliği artık bizim yaşadığımız şehre benzemez.

Kürkçü Halil Hafız ile Ahmet Şevket mevzudan mevzuya girerek içinde buldukları sıkıntılı durumu anlamaya çalışıyorlardı. Haremlik bölümünden ise ağlayan çocukların sesi sohbetlerini bölüyordu. Şehirde dün olduğu gibi bugünde İbrahim ve Nemrut mücadelesi sürüyordu. Ahmet Şevket ile Kürkçü Halil Hafız'ın durumu İbrahim Peygamberin ateşe atıldığı sürece benziyordu. Nemrut tarafından yakılan ateşi söndürmek için gagasında taşıdığı suyu ateşe bırakan kuşu andırıyorlardı bu halleriyle. Çırpınışları bir şeyi değiştirmedeğinin farkındaydılar ama en azından bu aşta bizim de tuzumuz olsun diye düşünüyorlardı...

KAÇIŞ

Şehrin kuzeybatı dağlarında yer alan Aziz Yakup Manastırı bin yılı aşkın bir süredir ayakta kalmış, birkaç sütunu ve kemeri ile eski ihtişamını ve güvenilirliğini tamamen yitirmişti. Manastırın altında yer alan mağaralar, krallık dönemi Urfa'nın aristokrat ve soylularının gömüldüğü mezarlardı. Dün İsa'ya inanların çile çektiği bu tepelerin üstü mabet altı ebedi dinlenme yeri idi. Kaç gündür canını kurtarmak için kaya mezarlığında saklanan Bogos ailesi, korku ve umut arasında bir yerde duruyordu. Bogos geçmişte hadım gezen keşiş ve rahiplerin inzivaya çekildiği en büyük Süryani azizlerinden birinin adıyla anılan manastırın harabeleri arasında Tanrıya güveniyor, fakat viraneye dönmüş kendi mabedini dahi korumaktan aciz bu Tanrı'nın, dahası yüzyıllarca önce şehri kutsayan ve koruyan İsa efendisinin kendi ümmetini korumak ve kollamakta aciz kaldığını düşünüyordu. Şehir artık karanlık geceler ve dumanlı dağlarındaki olaylarıyla kendinden bahsettiriyordu. Bogos ailesiyle birlikte saklandığı bu yerde korku içinde bazen Muhammed ile İsa'yı karşı karşıya getiriyor, bazen de ikisini karşı karşıya getirip savaştırmak yerine her ikisinin de cediti olan İbrahim'de uzlaşmak istiyordu. İbrahim bu zor zamanda tutunacakları tek dal olabilirdi. Yoksa kendilerini kıyımdan geçiren aşiretlerin ne İsa'yı dinledikleri ne Muhammed'i takip ettikleri vardı.

“Şehir kendini ne çok İbrahimle anıyor” diye mırıldandı Bogos. İbrahim Peygamberi içselleştiren şehir onun daha güçlü bir sembole dönüşmesi, kahramanlaşması, dahası efsaneleşmesi için güçlü bir düşman yaratmış. Bu güçlü düşman ile kahramanlığına kahramanlık, gücüne güç katmıştı sanki. Şehirde İbrahim kadar, hatta ondan daha güçlü bir Nemrut efsanesi de yaşamaktadır. Ayakta kalmış birkaç sütunu ve kemeriyle bu manastıra Nemrut’un tahtı adı verilmesinin bilinçaltında bu mekânın yüksek ve şehri her yerden gören bir özelliğe sahip olması yatıyor olmalıydı. Şehirde güç tapınılan bir öğeydi ve ataerkil yapının altında hep bu saklıydı. İlkel kavimlerde tapınılan erkek cinsel uzvuyla burada tapınılan erkek çocuğu figürü arasında bir fark yoktu. İlkel kavimlerde erkek cinsel organına yalnızca kadınlar tapınırdı burada erkekler, erkek çocuğuna karşı gizli bir tapınma sergiliyorlardı. İbrahim ile Nemrut kavgası burada zafer ve yenilgiyle sonuçlanmaz. Tıpkı şu süren bizim savaşımız gibi gerçekte kazanan taraf olmayacak! Şehrin bilinci iki güçlünün yenilmesine imkân tanımıyor. Bunu bir arada yaşayan güçlü aşiretlerin hiyerarşisinde görmek mümkündür. Hiçbir zaman güçlüler birbiriyle kavga etmez, aksine işbirliği yaparlar. Kızgın ve öfkeli olduklarında değneklerini saklarlar. Bunu da şehrin tecrübesinin ortaya çıkardığı atasözünde görmek mümkündür: Deli deliyi görünce değneğini saklar!

İbrahim zalim ve güçlü Nemrut ile mücadele etmiş ateşe atıldığı halde yenilmemiştir. Nemrut bile karşında dimdik sarsılmadan duran düşmanı İbrahim’e saygı duymuş ve bin deve adak adayarak büyüklüğünü kabul etmiştir. Nemrut gücünün karşında güç görünce o da güce tapınmıştır. Şehir binlerce yıllık tecrübesiyle gücü kutsar. İnsanlar tek başına bir anlam ifade etmediğinden bir arada yaşarlar. Varoluş sebepleri birbirine göbek bağıyla bağlı olmalarından kaynaklanır. İbrahim mücadele ettiği Nemrut’u öldürerek bu şehirden ayrılmaz, Nemrut ile anlaşarak ayrılır. Nemrut bu güçlü düşmanı karşısında ona yol gösterir. İki güçlünün yapacağı başka bir şey yoktur çünkü! İbrahim bu şehirden feodal bir ağa olarak çıkıp gider... Züleyha’nın İbrahim için kendini ateşe atmasının bir anlamı yoktur.

Dönüp bakmaz bile arkasına. İntihar etmiştir Züleyha İbrahim için, kurban olmuştur, bütün diğer kurbanlar gibi...

Kadının erkek için kurban olması ile ilkel dinlerde kadınların sunaklarda bekâretini kaybetmesi arasında güçlü bir bağ vardı sanki. Züleyha İbrahim için intihar ederek kendini kurban etmiştir ama İbrahim'in Züleyha hakkında konuştuğu tek kelime yoktur efsanelerde. İbrahim için Züleyha'nın bir anlam ifade edip etmediği de belli değildir. İbrahim şehirden bir kraliçe olan Sara ile çıkmıştır. Sara ile bu topraklarda gerdeğe girmiştir. İbrahim'in gerdeğinin bu topraklarda olmasının da güçlü bir arka planı vardır. Çünkü onun gerdeğe girdi yer de kutsaldır. Çünkü Sara'nın kanı akmıştır oraya... İbrahim'in erkekliği sinmiştir... Erkeklik yalnızca fiziki olarak güç göstermekten ibaret değil, aynı zamanda evlenip çoluk çocuk sahibi olmakla gösterilmektedir. Bu yüzden İbrahim çocuğu olmayınca cariyesiyle evlenmiş, çocuk sahibi olmuştur. Bu yüzden çocuk sahibi olabilmek için doğacak çocuğunu adak bile adamıştır... Şehir gövde gösterisini ölüm ve kavga ritüelleri üzerine kurmuştur binlerce yıl. Şimdi yalnızca bunu devam ettirmek kalıyordu geriye...

Gecenin karanlığında kaya mezarlığına sığınmış olan Bogos, bir yandan kafasından bu düşünceleri geçirirken diğer yandan korkuyla ailesine sarıldıkça güçlendiğini hissediyordu. İbrahim Nemrut mücadelesini düşünen adam, efsanenin büyüklüğüyle cesaretine cesaret katmak yerine bir sinek gibi küçülüp küçülüp kayboluyordu sanki... İbrahim de Nemrut da şimdi Müslümanlara daha yakın kendilerine daha uzaktı... Gecenin ıssızlığı içinde duyulan at kişnemeleri ve nal sesleri Bogos'un korkularını daha da arttırmıştı. Yandırdıkları kandili kısan Bogos, çocuklarına eliyle sus işareti yapıp eşine seslendi:

— Bu gelen büyük ihtimalle Nafiz olabilir. Bizi Halep'e ulaştırması için kendisine büyük paralar teklif ettim. Eğer gelen oysa büyük oğlanın adını çağırıp içeri girerim. Korkulacak bir şey yoktur. Yok, eğer başkası veya tehlikeli bir durum olursa küçük oğlanın adını seslenerek iki yüz metre ilerideki mağaraya yönelirim. Siz de fırsattan müsaade sessizce buradan kaçarsınız!

Eşi kafasını evet anlamında sallarken Bogos kaya mezarlığından çıkıp sesin geldiği yöne sessizce ve gizlenerek yürüdü. Gelenlere yaklaşarak tanımaya çalıştı. Gelen atlılardan öndekinin atının alnı beyaz akıtmalı olduğunu görünce Nafiz'in geldiğini anladı. Saklandığı kayanın ardından çıkarak:

— Nafiz Ağa buradayım!

Nafiz eli silahında biraz daha yaklaştı. Sekiz on adım gerisinde katırcı Mehmet duruyordu. Atının üzengisini geriye doğru çekerek üzerinden atladı. Bogos korku dolu ve yalvaran bir sesle:

— Bizi sağ selim Halep'e ulaştırıracaksın değil mi ağam?

— Bu nasıl soru Bogos! Biz de söz ağızdan çıkar götürürüz dediysek götürürüz!

Bogos'un sevinçten gözlerinin içi parladı, öpmek için Nafiz'in eline atıldı. Nafiz sert bir şekilde ellerini geriye çekerek:

— Estegfirullah, elimizi büyüklere öptürecek kadar ahlaksızlaşmadık daha!

— Kurbanın olayım Nafiz kardeş! Başta Allah, sonra dâhil olmuşuz çoluk çocuk!

— Kul'a güvenme Bogos! Ne demişler duvara yaslanma yıkılır, insana yaslanma ölür! Ölmezsek eğer yerine ulaştırırız. Ölürsek de kalanlar sağ olsun!

— Senin yapamayacağın iş yoktur Nafiz Ağa! Şöhretin Halep'ten Şam'a kadar ulaşmış. Yeter ki iste!

— Neyse fazla konuşma git çocukları getir!

Bogos koşar adımlarla eşinin ve çocuklarının saklandığı kaya mezarlığına giderken Nafiz birkaç metre ileride duran Katırcı'ya:

— Sen devamlı bizden iki yüz, üç yüz metre önde git, yolu kolaçan et! Tehlikeli bir durum olduğunda bir el ateş et. Halep sınırına geldiğinde bizi beklersin!

Katırcı Mehmet atını mahmuzlayıp gecenin karınlığında kayboldu. Bogos çocuklarıyla Nafiz'in yanına gelmişti. Eşinin elinde

küçük bir bohça vardı. Nafiz attan inerek çocukları ata bindirdi. Bogos'a dönerek:

— Bir kilometre ileride mağarada iki at bağlı. Oraya kadar çok hızlı yürümemiz gerekir. Ondan sonra da şehrin çıkışına kadar atla sizi götürüleceğim çünkü şafak sökmeden orada olmalıyız!

Çocuklar Nafiz'in ata binmiş; Nafiz, kadın ve Bogos hızlı adımlarla önden yürüyorlardı. Bogos yürürken kafasında bin bir türlü kuşku vardı. Geride bıraktı günlerde birçok dindaşının Müslümanlar tarafından boğazlandığını düşünüyordu. Nafiz'in bunu yapmayacağı ne malumdu. Hayatı kavga ve hapislerde geçen Nafiz için adam öldürmek bir sineği ezmekle aynı sayılırdı. Ama onun mertliği ve ezilmişlerden yana olması kendisine güven veriyordu. Hatta ölüm-kalım anında ona sığınmış olsa tek kuruş almadan kendisini savunacak yüreğe sahip olduğunu düşünüyordu. Canlarının karşılığında verdiği altının aslında hiçbir değeri yoktu.

Nafiz ise kendisine sığınan bu Ermeni'yi sağ-selim Halep'e götürmenin günah olup olmadığını düşünüyordu. Halkın cihattan bahsettiği şehrin savaş alanına dönüştüğü bir anda kendisinin bir Ermeni aileyi kurtarmasına nasıl bakılırdı acaba? Kendisinin dini bir endişesi yoktu. Tek endişesi şu anda aldığı bir çıkın altındı. Aslında parayı çok sevmiyordu harcamayı, onunla eğlenmeyi seviyordu. Bir çıkın altınla Halep'te hatta Beyrut'ta çok iyi eğlenebilirdi. Özellikle Beyrut'un şöhreti bir başkaydı. Türk subaylarının çoğu eğlenmek için soluğu Beyrut'ta alıyorlardı. Zamparalık parayla oluyordu. Dindarlık zırhına bürünmüş ama içten içe her baktığı kadına içi gidenlerin zamparalık yapmamasını cimriliklerine bağlıyordu. Zina bedava olsa bunlar benden önce zina eder diye geçirdi içinden.

Kendini yargılarken başkalarını yargılamaya kalkışmasını doğru bulmamıştı. Halep'e bunları geçirirken ben de oradan Şam'a giderim diye düşündü. Aklına Kel Müslüm geldi. Kel Müslüm çok iyi kadeh arkadaşıydı. Hayatı içmek ve zamparalık etmekten ibaretti. Nafiz gibi fakirlikten gelme biri değildi. Şehrin zengin bir ailesinden geliyordu ve eğlenmesini çok iyi biliyordu. Eğlenmek, içmek için ölüme bile giderdi... Yakın dostu Kel Müslüm'ü hapiste unutmuştu.

Dönüşte onu da kaçırmanın bir yolunu bulmalıyım diye düşündü. Çünkü onun yakalanmasında kendisinin payı büyüktü. Kendisinin zorlamasıyla evden çıkmış ve yakalanmıştı...

Mağaraya geldiklerinde Nafiz, içeri girip üstü eğerli iki at ile çıktı. Çocukları kendi atından indirip, kendi atına bindi. Çocukların biri annesinin atına diğeri de babasının atına binerek gecenin karanlığında yola koyuldular. Halep sınırına geldiklerinde şafak sökmek üzereydi. Atları terden sırlıklam olmuştu. Yol boyunca Bogos'un kafasından bin bir türlü düşünce geçmiş, yol uzadıkça uzamıştı. Halep sınırına girdiklerinde büyük bir rahatlama hissetmişti. Atından iner inmez Nafiz'in ayaklarına kapanmak istedi. Nafiz engelleyerek:

— Lütfen istirahat ederim. Fazla büyütme gereği yok!

Bogos, yerden doğrulup kalktı. Nafiz'i sarılarak öptü.

— Hayatımızı kurtardın Allah senden razı olsun!

Sonra tekrar atına binerek çocuklarıyla birlikte yol aldı. İleride kendilerini gözetleyen Devci Nafiz'in yanına gelerek:

— Niyetin nedir ağam?

— Niyetim Şam'a gitmek!

Cebinden çıkardığı çıkından bir miktar Katırcı'ya uzatarak:

— Al bunu harcarsın. Senin gelmeye niyetin yok herhalde?

— Hayır, evde bizi bekleyen var geri döneceğim!

— Sen ne zaman dönersin?

— Bir hafta kalırım her halde. Anneme selamlarımı götür. İhtiyacı varsa yardımcı ol!

— Başım-gözüm üstüne Ağam, merak etme!

Nafiz Halep'e doğru, Katırcı Urfa'ya doğru atlarını nalladı...

BULUŞMA

Basmahane'de kadın ve çocuklar dışında kimsenin olmadığı teminatı verildikten sonra Ahmet ve Halil Beyler oradan ayrılmıőtı. Olaydan bir gün sonra Künzler, Brono ve Franz Ecart kardeőlerle birlikte Basmahaneye girmiş, durum değerlendirmesi yapmışlardı. Basmahane'de çalıőmalar durmuş, dul ve yetimlerin kaldığı bir sığınağa dönuőmüőtü. Avlu dâhil bütün odalar ve atölye kısmı hınca hınç kadın ve çocuklarla doluydu. İçerde büyük bir gürültü vardı. Kadınların inilteleri ile çocukların ağlamaları birbirine karışıyordu. İnsanların yüzünde derin bir hüüzün, gözlerinde büyük bir korku ve umutsuzluk hâkimdi. Kaç gündür bir parça ekmekle günlerini geçiren bu kadınlar içeri giren her erkekten yardım ve merhamet bekliyordu. Künzler atölye kapısının ağzında durarak yüksek sesle sordu:

— İçinizde Roza Demirçiyen adında kimse var mı?

Büyük bir sessizlikten sonra atölyenin en arka sırasında halı tezgâhlarını siper edinen üstü başı yırtık, bir kadın kısık bir sesle:

— Benim!

— Buraya geliniz!

Kadın yanında yedi sekiz yaşlarında bir kız ve on yaşında bir çocukla oturan kadınların neredeyse üstlerine basarak kapıya kadar gelmişti. Künzler, roza ile birlikte atölyeden avluya çıkmış sessiz sedasız onu takip etmişti. Avlunun ortasına geldiklerinde Künzler:

— Ahmet Şevket adında bir Müslüman erkek sizi arıyor. Tanıyor musunuz?

— Tanıyorum!

— Görüşmek ister misiniz?

— Evet!

— O zaman benimle gelin sizi ona götürüyüm!

Künzler, Roza ve yanında çocukları ile Basmahane'den çıktılar. Künzler önde Roza ve iki çocuğu arkada Akarbaşına doğru yürüdüler. Yol boyunca sokakların kalabalık ve hareketli olduğu gözden kaçmıyordu. Roza iki çocuğunun elini tutmuş, utanmasa korkudan Künzler'in ellerine sımsıkı sarılacaktı. Üzerindeki elbiselerin yıpranmasından isyan mağduru bir Ermeni kadını olduğu anlaşılıyordu. Künzler ile birlikte yürümesi onu güvende tutuyordu. Şehirde Künzler'i herkes tanıyor ve bu yüzden o da oldukça rahat davranıyordu.

Sobacı pazarından geçerken dövülen teneke, yuvarlanan bidon seslerinden başka bir şey duyulmuyordu. Aslanlı Han'ın önünde ayakta duran birkaç hamal vardı. Başlarında puşu, üstlerinde uzun fistan, kirli sakallı bu adamlar, sırtlarını hanın kapısına dayamış iş bekliyorlardı. Fistanlarının bel kısmına bu yaz sıcakta o kadar kalın bez kemer sarmışlardı ki, açlıktan karınları yapışmış bu hamalları güçlü ve şişman gösteriyordu. Zayıflıktan yüzlerindeki âşık kemikleri dik bir çatal gibi görünmesine rağmen, taşıdıkları yükler güç ve kuvvetlerinin çok üstündeydi. Roza hanın önüne gelince hamalların kendisini göz hapsinde tuttuklarını görünce, Künzler'e biraz yaklaştı. Hamallar, Künzleri tanımadığı gibi onun Avrupalı olduğunu, arkasındaki kadının bir Ermeni olduğunu anlamışlardı. Sobacı esnafından biri Künzler'i tanımış, Roza'nın onun peşi sıra gittiğini görünce yüksek sesle:

— He babam he! Bizim Müslümanlar savaşsın, elin gâvuru karıları götürsün! Olacak şey mi?

Hamallar laf atan esnafla birlikte büyük bir kahkaha atınca Künzler, dönüp sert bir şekilde laf atan adama ters ters bakıp sonra

yoluna devam etti. Adam, Künzler'in bakışını ciddiye almadan pis pis sırtıyordu.

Yolun karşı tarafına geçerek sokak aralarından Ahmet Şevket'in evine geldiler. Kapıyı açan Ahmet Şevket, Roza'yı karşısında görünce heyecanlandı. Künzler yanında olmazsa onu kucaklayıp bağrına basacaktı. Roza gözleri yaşlı, sessiz sedasız bir şekilde içeri girmiş, korku ve heyecanı birlikte yaşamıştı. Yıllar önce sevdiği bu adamın evine ayağını basarken "yaşam, insanı kendisine esir etmekten başka hiçbir şey vermiyor" diye geçirdi içinden. Sonra "ben de teslim olmaktan başka bir şey yapmadım hayatta" diye mırıldanmış, Ahmet Şevket "bir şey mi dediniz?" diye sorunca " yok, kendi kendime konuşuyordum" diye cevap vermişti. Ahmet Şevket, Künzler ve Roza'ya yan taraftaki tahtta yer gösterirken, Roza'nın durumunun içler acısı olduğunu, bakışlarından ve davranışlarından garip bir duruşu olduğunu hissetmişti. Buğday tenli güzelim yüzünde parlayan o yeşil gözlerdeki parlaklık sanki kaybolmuştu. Genç kızlık döneminde sevdiği bu kadınla şimdiki arasında büyük bir uçurum vardı ama o yine de Roza'yı eskisi gibi seviyordu. Eskiden yalnızca sevdiği kadını şimdi ise hem sevdiği hem de acıdığı kadını... Roza ise derin düşünceler içinde gözleri sabit bir noktada hep donuk bir şekilde duruyordu. Karşılıklı oturdukları yerde uzun bir sessizlik olmuş, söze nereden başlayacaklarını bir türlü kestiremiyorlardı. Uzun süren sessizliği Künzler bozmuştu:

— Dün Ahmet ve Halil Beylere yazdığın notta adını görmüştüm Roza'nın. Basmahane de bine yakın kadın ve çocuk mahsur kalmış, Siz de Roza'yı sorunca bulup getirdim. Daha önceden tanışıyorsunuz herhalde?

Ahmet Şevket derin ve düşünceli bir şekilde:

— Evet, çok uzun bir geçmişimiz var Roza ile. Çocukluğumuz birlikte geçti diyebilirim. Bu olaylar olunca merak ettim, belki yardımım dokunur diye aradım. Nasip bugünmüş.

Künzler, Roza'nın yüzüne bakarak:

— Kadın ve çocukları sahiplenen birçok insan var. Siz ve Roza Hanım ne düşünür bilemiyorum. Dul ve yetim kadınlar Misyon hastanelerinde, Basmahane’de kilise ve bazı güvenilir Müslüman evlerinde toplanıyor. Bana kalırsa Basmahane’ye veya kiliseye dönmektense yanınızda kalması daha sağlıklı. Hem siz tanıdığı bildiği bir insansınız!

Roza ses çıkarmadan, başını kalırım anlamında eğdi. Ahmet Şevket, Roza’nın başıyla onaylamasına sevindi. Künzler oturduğu yerden ayağa kalkarak:

— Benim görevim buraya kadar!

Oturduğu yerden kalkıp kapıya doğru yürüdü. Ahmet Şevket ona yol göstermiş, yolcu ettikten sonra odaya dönmüştü. Roza halen gözleri yaşlı öylece duruyordu. Ahmet Şevket mutfığa gidip ekmek ve dün akşamdan kalmış bir tabak yemek getirdi. Çocuklar büyük bir iştahla hemen sofraya üşüştiler. Ahmet Şevket, Roza’ya:

— Açsınızdır, buyurun!

Roza sessizce sofraya oturmuş, oturmasıyla birlikte büyük bir iştahla yemek yemişti. Kaç gündür ağzına yemek koymamıştı. Çocukların sofradan kaçırır gibi yemek yemesi, gerçekte açlıklarının bir göstergesiydi. Ahmet Şevket, Roza ve çocukların büyük bir iştahla yemek yediklerini görünce onlara eşlik etmiş, sofradan yarım kalkmamaları için tok olmasına rağmen sofraya oturmuştu. Çocuklar karınlarını doyurduktan sonra avluya çıkmışlardı. Roza, sofrayı toplamaya çalışmak isteyince Ahmet Şevket engel oldu.

— Dur, ben kaldırım!

Roza kendini toparlayarak utangaç ve kısıp bir sesle:

— Hayır, siz durun ben kaldırım!

Ahmet Şevket evi gibi davranması için ses çıkarmadı. Roza sofrayı toplamış, mutfığa gitmişti. Ahmet Şevket’in yüreği bir kuş gibi çırpınıyordu. Roza içeri girdiğinde Ahmet Şevket’in gözleriyle kendisini süzdüğünü gördü. İksinin yüreğinde ılık bir sıcaklık sarmıştı. Ahmet Şevket sözcüklerini seçerek ve üzerine basarak konuştu:

— Söze nereden başlayacağımı bilemiyorum. Başından nasıl bir felaket geçti onu da sormayacağım. Çünkü aynı felaketi ben de içimde yaşıyorum. Öyle sanıyorum ki, eşini ve aileni kaybetmişsin!

Roza sessiz bir şekilde dinliyor, konuşulanları başıyla onaylıyordu. Ama başını kaldırıp ona bakacak cesareti kendinde bulamıyordu. Göz göze geldiğinde sanki bir felaket yaşayacak gibiydi. Ahmet Şevket, Roza'nın cevap vermediğini görünce konuşmasına devam etti:

— Kader bizi çok kötü şartlar içinde tekrar karşılaştırdı. Allah şahidim benim senden bir beklentim olmadığı gibi sana yardımcı olamamanın üzüntüsü içindeyim. Keşke kocan ve ailen de yanında olsaydı onları da ağırlayabilseydim!

— Kocamı ve babamı öldürdüler. Bu iki çocukla beni buraya getirdiler. Geçmiş günleri düşündüğümde sana olan sevgim, bize yaşatılanları düşündükçe de mensubu olduğun millete kinim artıyor. Biliyor musun insana sevdiğinin her şeyi güzel ve tatlı görünür. Bu daha birkaç gün öncesine kadar böyleydi. Ama şimdi bunun böyle olmadığını, aslında din ve millet farklılığı yüzünden evlenmeyişimizi şimdi daha iyi anlıyorum. Büyüklerimiz bu farklılıkları bildiği için evlenmemize karşı çıkmışlardı. Oysa biz henüz bunun farkında değildik o zamanlar! Ama şimdi yaşadıklarım bana bunu fark ettirdi. Beni yaşama bağlayan aşk değil bu çocuklarım. Gidecek bir yerim, sığınacak bir kimsek yok artık!

— Keşke geçmişte karşı çıkılmasaydı evliliğimize. Duvarlar örülmesiydi. Allah'ın izin verdiği bir evliliği kullar yasaklamasaydı... Dün gerçek bir dostluk kurmuş olsaydık, bugün bu olaylar yaşanmayacaktı. İkiyüzlü ilişkilerle şehir kendini çoğulcu göstermiş, bugünlere gelmiş. İnsanlar canlarını kurtarmak için din değiştiriyor. Aslında din değiştirmiyor maske takıyor, eski yüzünü daha sağlama almak için. Ölüm korkusuyla din değiştirenler, fırsat ellerine geçtiğinde ülkeyi de değiştirirler. Günü kurtarmak için geleceğe ipotek koyuyorlar. Bir şehrin yerlisinin gidecek yeri elbette olmaz. Senin yerin, ait olduğun yerliliğindir...

— Bizlere tehcir göründü artık!

— Bunu konuşmak için henüz erken. İstersen burada kalabilirsin. Evi sana bırakır çıkarım!

— Çıkmana gerek yok, seninle kalırım!

— Bunu ben kabul edemem. Zor durumdasın, dediğin gibi yaparsam, ahlaki olmaz. Ben sevdiğim bir insana yalnızca yardım etmek isterim!

— Ölümün kol gezdiği bu günlerde beni sahiplenmen en büyük iyiliktir. Asıl kötülük beni ortada sahibsiz bırakmandır!

— Senin için her şeyi yapmaya hazırım!

— Kimsem yok ya öldüler ya kayboldular! Benim burada bulunmam büyük bir şans. Fakat benim varlığım sana zarar verebilir!

— Senin varlığın bana zarar vermez. Yetim ve dulları sahiplenene Müslüman ailelere kimse ses çıkarmaz!

— Eğer onlardan biriysen ses çıkarmıyorlar. Yoksa hain ilan ederler seni!

— İmparatorluğun sahipleri yalnızca İttihatçılar değil! Hepimiz İmparatorluğun sahibiyiz. Bir partinin yanlış yapması ülkenin yanlış yapması anlamına gelmez! Benim için endişelenme!

— Senin için de endişeleniyorum kendim için de... Kader bizi bu şekilde mi karşılaştıracaktı? Bu halimle mi karşına çıkacaktım?

— Utanılacak bir halin yok!

— Bir yanda yüreği yanmış bir kadın, öbür yanda küllenmiş aşkı yeniden yakılmış bir sevgili!

— Seni hep ilk günkü gibi seviyorum. Zaman bedeni yaşlandırırsa da yüreği yaşlandırmaz!

— Acı gören yürek yaşlanmaz ama yaralanır. Kan hicran dolu yüreğim seni mutlu edemez!

— Önemli olan senin mutluluğun Roza! Ben hasretinle olgunlaştırdım sevdami. Bugün yüreğim bir kuş gibi çırpınıyor, kötülükler karşında öfkeleniyorsa bil ki, bu senin sevdanın yüreğime hükmetmesindedir!

— Sevda acısıyla yoğrulan yürek bir de ölüme tanıklık ederse, o yürekten artık bir hayır gelmez! Seninle bu şartlar altında buluşmaktansa ölümün huzur veren uykusunda sonsuza değin yatmak isterdim!

— Sevda ölümden büyük bir güçtür! Sevgiyi kaybeden kendini kaybeder. Yüreğin acısı ancak sevgiyle diner. Sevgiyi yüreğimde senin için çoğalttım, senin için harcayacağım!

— Yaralı bir yürekle genç sevgililer gibi konuşmayı kendime yakıştıramıyorum!

— Gönül yaşlanmaz! Bırak da susturulmuş gönüllerimiz hiç olmazsa bu acı günlerimizde konuşsun!

— Konuşacak bir şeyimiz yok acıdan ve ölümden başka. Senin gösterdiğin aşka sadakati ben gösteremedim! Sen aşkın büyüklüğüyle yücelirken ben küçülüyorum!

— Ah Roza! Yıllardır aşk sarhoşluğuyla gezerken bambaşka bir haldeydim. Şimdi seni karşımda görünce bir başka hale girdim! Normal şartlarda altında seninle karşılaşmadığım için üzülüyorum. Şimdi sana sarılıp kucaklamayı kalbime yapılmış ihanet gibi görüyorum. Çünkü kalbim mavi gözlerindeki büyülu ve anlamlı bakışa tutkundu, gözüne ve kaşına değil! Kiraz dudaklarının allığına değil, ondan çıkan sözcüklere düşküdü. Boyunun selvi uzunluğuna değil, yüreğinin yüceliğine vurgundu. Kalbim seni, senin ötendeki ruhunla seviyordu. Bu yüzden seninle göstermelik bir evlilik yapabilirim ama hakikatte hep sevgili olarak kalacağız...

— Acılarım büyüklüğüyle sevgimin yüceliği içimde çarpışıyor. Hangisinin esiri olacağım bilemiyorum!

— Aşk iki kişiyi esir alırsa o aşktan fayda gelmez. Aşkın esareti bende, güzelliği sende kalsın!

— Bu topraklar güzel şeylerin yaşamasına imkân vermez. Biz aşkın güzelliğinden çoktan vazgeçtik. Cefası zaten yaşam tarzımız. Azınlık ruhuyla büyümenin ne olduğunu sen bilemezsin. Sen, beni severken yüreğini dizginleme gereği hissetmedin hiçbir zaman. Ama ben, seni severken dizginlenmiş bir yürek, sınırları çizilmiş bir

hayal, kavram ve sözcükleri farklı bir dil ve inançla sevdim. Benim aşkım senin aşkına benzemez! Sen aşkın uğruna bekâr kalmayı göze alabildin ama ben alamadım. Ölümünden korktuğum için değil, azınlık ruhuyla hareket ettiğim için. Azınlık ruhunu sen bilmezsin. Azınlık ruhunda karşı taraftan bir kız almak onur meselesidir. Dinin ve ırkın katı kurallar buna asla izin vermez. Bizden birinin sizinle evlenmesi yamanmaktan başka bir şey değildir. Kızı alan kişinin gücünü pekiştirmekten ileri gitmez. Benim seninle evlenmem kendi cemaatim için zayıflık göstergesi, sizin için güç ve gösteriş! Başkasıyla evlenmem aşkımıza bir ihanet olduğu gibi, şimdi gelip sana sığınmam da kendi cemaatime ihanet! Keşke hiçbir aidiyet taşımasaydım, keşke bu denli vicdan azabı çekmeseydim! Ben kendim için değil, cemaatim için seni reddettim!

— Niçin vicdan azabı çekiyorsun ki? Cemaati olanın şahsiyeti olmaz! Şahsiyet sahibi insanlar özgür insanlardır. Sen cemaatin, ben ailem için seni ret ettim. Değişen ne var?

— Çok şey var! Senin ve benim halkım birbirini öldürüyor. Biz birbirimizi seviyoruz. Senin halkın benim gözüm önümde kocamı öldürüyor, tecavüze kalkıyor ben gelip sana sığınıyorum. Dünya da bundan daha yaman çelişki var mı?

— Yaşamın kendisi büyük bir çelişki değil mi? Bu çelişkiyi bir tek sen mi yaşıyorsun?

— Keşke bir tek ben yaşasaydım. İsyandan geri kalan kadınların çoğu bunu yaşıyor. Çocuklar yaşıyor, aileler yaşıyor...

— Müslümanlar yaşıyor! İşte bak benim yaşadığım da bir çelişki. Senin kocanı öldürenler, benim seni sahiplenmemi ihanet olarak görüyor. Dindaşlarım senin bana sığınmanı da ihanet kabul edecek! Kriz zamanlarında taraf olmadığın, aidiyet taşımadığın zaman hain ilan edilirsin. İnsanın aidiyet taşıması çok güzel bir şey... Ama güzel ve ortak şeylerde aidiyet olur, kötü ve çirkin şeylerde aidiyet taşımak insanın insanlığına zarar verir. Cahil bu halkı görüyorsun camide okunan bir tekbirle kıyama kalkabiliyor. Kimin okuduğuna bakmıyor bu tekbiri. Önemli olan minareden okunan tekbir değildir, kimin

okuduğudur... Bunu fark ettiğin zaman sürüden ayrılıyorsun. Asıl çelişki yaşayan benim!

Ahmet Şevket yüreğiyle konuşurken Roza yaşaran gözlerini silmeye çalışıyordu. Ahmet Şevket ise onun gözyaşlarını gördükçe içten içe eziliyordu. Cebinden bir mendil çıkarıp Roza'ya uzattı. Roza mendille gözyaşlarını silerken:

— Seni tanımasam bu topraklarda yaşamasam, bütün Müslümanların böyle olduğunu düşüneneğim. Ama bir yanda bizi katledenler, öbür yanda korumaya çalışanlar, sahiplenilenler var. Ama bu saatten sonra çok da iyi niyetli düşünmeyeceğim!

— Mazlumun dini olmaz Roza! İsteddiğini söyleyebilirsin!

— Yalnız sana bir şey soracağım beni çocuklarımla kabul edecek misin? İkincisi bana herhangi bir şey olursa bu çocuklarıma sahip çıkacak mısın?

— Ben, seni çocuklarımla kabul ediyorum. Bir anneyi çocuğundan ayırmak en büyük zulümdür. Senin çocukların bu saatten sonra artık benim çocuklarımdır. Bu konuda rahat olabilirsin!

Ahmet Şevket, Roza ile koyu bir sohbet ederken çocuklar avluda oynuyorlardı. Bu sırada kapı büyük bir şiddetle çalındı. Ahmet Şevket kalkıp kapıyı açtı. Kapıda iki asker:

— Ahmet Şevket siz misiniz?

— Evet benim!

— Sizi karakola kadar götürüleceğim!

— Sebep?

— Oraya gelince öğrenirsiniz?

— Bekleyin, geliyorum!

Ahmet Şevket kapıyı açık bırakarak içeri girdi. Roza korkuyla:

— Ne var, ne oldu?

— Korkmana gerek yok. Karakola kadar gideceğim. Siz buradan ayrılmayın. Mutfakta aşlık ve ekmek var. Birazdan gelirim.

Ahmet Şevket iki zabıt eşliğinde karakola girdiğinde karşısında Ahmet ve Halil Beyleri gördü. Halil Bey, Ahmet Şevket'e sandalyeyi işaret ederek:

— Buyurun!

Ahmet Şevket cevap vermeden işaret edilen yere oturdu. Kapının önünde iki asker duruyordu. Halil Bey ayakta masasına dayanmış bir vaziyette duruyordu.

— Hoş geldiniz Şevket Bey zahmet oldu sizi buraya kadar yorduk!

— Ne münasebet efendim. Biz çağrıldığımız yere üşenmeden gideriz. Çağrılmadığımız yerde de görünmeyiz!

— Biz, sizi daha sık görmek istiyoruz!

— Fırsatımız olursa inşallah daha sık görüşürüz!

Halil Bey yaşı otuz civarında, zayıf, uzun boylu, oldukça kumaz bir kişiliğe sahipti. Ahmet Şevket, Halil ve Ahmet Beyleri tanımadan önce onların İttihatçılığını duymuştu. Bu yüzden onlarla tanışma gereği hissetmemişti. Çünkü onlardan önce İttihatçı bir mutasarrıf atanmış, ardından bu iki subay, daha sonra da Fahrettin Paşa şehre gelerek ekip tamamlanmıştı. Onlarla geniş bir sohbet ortamı hiç olmamıştı. Halil ve Ahmet Beyler ise onun Abdülhamit hayranı bir şair olduğunu bildiklerinden bir düşman olarak algılıyorlardı. Her iki tarafta birbirine önyargılı bakıyordu. Onların bu bakışlarını iyi bilen Ahmet Şevket bu iki subayın kendisine soğuk yaklaşımlarını isyan sırasındaki ruh durumlarından dolayı mı, yoksa kişiliklerinden kaynaklanan bir durum mu olduğunu kestiremiyordu. Ahmet Şevket bunun biraz da kendisinin Künzler ile birlikte görünmesinden kaynaklanmış olabileceğini düşünüyordu. Aslında bu subayların kendileri de bu Misyon temsilcileriyle görüşüyordu. Şehrin iş adamları, bürokratları, ağaları ve yabancı Misyon temsilcileri içinde hiyerarşik bir ilişki vardı. Bu ilişki çıkara dayalı ve hassas bir dengeye dayanıyordu. İki ülke arasındaki ilişkide ne kadar samimiyet varsa, Misyon temsilcileri ile kendisi arasında ancak o kadar bir samimiyet olabilirdi...

Halil Bey yaslandığı masadan uzaklaşıp Ahmet Şevket'i yüz yüze görebileceği bir sandalyeye oturdu. Ahmet Şevket onun hareketlerini izlerken o da Ahmet Şevket'in gözlerinin içine bakıyor, ezmeye çalışıyordu.

— Niçin çağrıldığınızı merak ediyor olmalısınız?

— Doğrusunu istersen evet merak etmiyor değilim!

— Merak etmekte haklısınız! Aslında sizi ziyaret etmeyi düşünüyordum ama askerler aracılığıyla çağırmak zorunda kaldığımdan dolayı üzgünüm!

— Önemli değil efendim!

— Sözü fazla uzatmadan konuya girmek istiyorum. Geçen gün Bay Künzler ile dostluğunuzu ve sonrasında aradığınız bir Ermeni kadını bulup evinize kadar getirişini öğrenince bazı konuları sizinle paylaşma gereği hissettim!

— Buyurun sizi dinliyorum

— Künzler'in nasıl bir kimliğe sahip olduğunu biliyorsunuz herhalde?

— Elbette biliyorum!

— Şu anda Avrupa'daki bazı önemli merkezlere, elçiliklere raporlar gönderdiğini de biliyor musunuz?

— Davranışlarından hissediyorum!

— Onunla birlikte görünmeniz sakıncalı değil mi?

— Ben bir sakınca göremiyorum. Çünkü karşımdakiyle nereye kadar gidebileceğini bilen biriyim.

— Nereye gideceksiniz?

— Bir yere gittiğimiz yok. Vicsher, Künzler ile dostluğumuz sizin anladığınız mahiyette bir dostluk olamaz. Bana Fransızca dergi ve kitap verirler. Siz de bilirsiniz ki domuzdan post gavurdan dost olmaz! Özellikle de Misyonlarda görevli olanlarla... Bunlarla sadece karşılaştığımızda konuşur zaman zaman da bir araya gelir tartışırız. Tanımadığın düşman tehlikelidir... Benim onlarla kurduğum ilişkidir

şüpheleniyorsanız şunu açıklıkla biliniz ki, benim ilişkim entelektüel bir ilişkidir. Ben nerede nasıl duracağımı bilen bir insanım.

— Peki, o kadını özellikle niçin aradınız?

— O kadınla uzun bir geçmişim var... Birlikte büyüdük, çok güzel bir komşuluk ilişkimiz vardı. Olaylar başlayınca ona yardım edebilmek için arama gereği hissettim!

— Bir bağinin eşine yardım etmek sizce doğru mu?

— İslam Savaş hukukunda kadınlar, yaşlılar ve çocuklara dokunulmaz!

— Kimsenin kadınlara dokunduğu yok, isyancılara gereken dersi veriyoruz. Sizi de yanımızda görmek isteriz!

— İsyanı bastıranların henüz bana ihtiyacı yok! Ayrıca ben her zaman halkımın yanındayım. Düşmana karşı savaşıp şehit olmak en büyük arzum. Ama böylesine başıbozuk, karanlık bir isyanda akliselim davranmak zorunda hissediyorum kendimi.

Ahmet Şevket, Halil Bey ile konuşmalarından aslında kendisine gözdağı vermek istediklerini anlamıştı. Ahmet Şevket'in İttihat Terakki karşıtı duruşu herkes tarafından biliniyordu. Bu kritik süreçte onu karakolda misafir etmeleri aslında bir gözdağıydı. Ahmet Şevket bu uyarıyı fazlasıyla almış, kendisini töhmet altında bırakacak sorular somalarına üzülmişti. İzin isteyerek karakoldan ayrılıp eve dönmüş, kimseyi bulamamıştı. Kapı arkasına kadar açık bırakılmıştı. Hemen yan komşunun kapısını çaldı. Kapının arkasından bir kadın sesi duyuldu. Ahmet Şevket:

— Bacım bizim eve gelen oldu mu?

Kadın kapıyı çalan sesi tanımıştı:

— Şevket kardeş, bir saat önce birkaç köylü gelip kadını ve çocukları götürdüler. Bağırma- çağırma oldu. Kimse çıkıp müdahale edemedi!

— Sağ ol bacım!

Ahmet Şevket, büyük bir öfke ile tekrar karakola dönmüş, kapıdan çıkmak üzere olan Halil Bey ile karşılaşmıştı. Selamlaştıktan sonra:

— Kumandanım, evimde barındırdığım Ermeni kadın ve çocukları köylüler gelip götürmüş. Onları bulmama yardımcı olursanız sevinirim!

— Ne zaman?

— Bir saat kadar önce götürmüşler. Ben burada sizinle sohbet ederken!

Halil Bey, Ahmet Şevket'in gözlerinin içine manalı bakarak gayet sakin bir tavırla:

— Merak etme birazdan buluruz. Askerler zorla götürüldüğünü görürlerse mutlaka müdahale ederler. Büyük ihtimalle toplanma yeri olan Büyük Kilise veya camiye getirirler onları. Sen rahat ol!

— Rahat olamam komutanım!

— Rahat ol ve bana güven. Kadına olan yakınlığını biliyorum, derken Ahmet Şevket'in onu sevdiğini ima etmişti. Ahmet Şevket Halil bey'in bu sözüyle kendisini yakından izlediklerini daha iyi anlamıştı. Halil Bey, Ahmet Şevket'in tedirginliğinin devam ettiğini hissetmişti. Onu rahatlatmak için daha açık konuştu: " Aşka olan saygım, o kadını bulup sana getirmemi gerektirir!"

Ahmet Şevket, komutanın ifadeleri karşısında daha bir utandı, yüzü hafif kızardı. Roza'yı evinde tuttuğunda, ondan faydalandığı yönünde herkesin zihninde bir izlenim olacağını biliyordu. Halil Bey gibi dışarıdan gelmiş bir subayın bunu aşk cümlesi ile ima etmesi nasıl algılaması gerektiğine karar veremedi.

Halil Bey, Ahmet Şevket'in utandığını görünce:

— Utanma Şevket Bey, bir aşkı kırk yıl yüreğinde taşımak her babayığının harcı değil. Sizi utandırmak için değil, aşka gösterdiğiniz vefanızın büyüklüğünü takdir etmek için söyledim. Ayrıca bu kadına olan aşkını bilmemiş olsaydım seni çoktan işbirlikçi diye divanı harbe gönderirdim!

Ahmet Şevket ses çıkarmadan Halil Bey'i dinliyordu. Halil Bey, Şevket'in içinde kopan fırtınaların farkındaydı. Onu rahatlatmak ve birazda sohbeti uzatmak için:

— Zaten ben de Büyük Kiliseye gidiyorum. Birlikte gidelim istersen. Hem yolda laflamış oluruz.

Ahmet Şevket'in yüzünde büyük bir tebessüm belirdi.

— Memnuniyetle!

Karakol ile gidecekleri yer arası yakın olduğundan yürüyerek gittiler. Ahmet Şevket oldum olası İttihatçı subayların yanlış üzerinde ısrar ettiklerini düşünüyordu. Yolda yürürken içini boşaltmak, biraz da bu genç subayı uyarmak için.

— Siz vatana hizmet ederken zarar veriyorsunuz. Unutmayın önemli olan yıkarak yapmak değil, yıkmadan yapabilmektir!

Halil Bey:

— Biz yıkılmaya yüz tutmuş bir imparatorluğu kurtarmak istiyoruz. Bu yolda yapamayacağımız hiçbir şey yoktur. İdealimizin büyüklüğü imparatorluğun sınırlarını dahi aşar!

— İdealinizin büyüklüğü hakikati kaybetmenize neden olmuş. Hakikate dayanamayan hayaller insanlar uykuya daldırır! Rüyalarınızı hakikat sanırsınız bu defa!

— İdealimizin büyüklüğünü kimse ölçemez! Onun için yapamayacağımız hiçbir şey yoktur. İmparatorluğun işgale uğramış topraklarında çarpışanlar niçin çarpışıyor sanıyorsun? Şu anda hakikat olan savaş gerisi teferruattır!

— Yanılıyorsunuz, teferruatı kaçırdığınız zaman asıl olanı da kaçırsınız. Şu anda yaptıklarınız bir macera! Hiç İstanbul matbuatını okumuyor musunuz?

— İstanbul bitmiş matbuatının söyleyeceği ne kalmış?

— Falih Rıfkı Atay bir makalesinde bu yaptıklarınızı tek cümlede özetliyor!

— Ne diyor?

— Ermeni mi kes kafasını, Rum mu al parasını, Türk mü sür ölüme! İttihatçıların bu denli öz tanımlayan başka bir cümle düşünemiyorum!

Halil Bey tebessüm ederek:

— İnaniyor musun buna?

— Elbette inanıyorum şehirde yapılanı nasıl açıklayabiliriz?

— Bunun bir açıklaması yok! Savaşın olduğu yerde duyguya yer verilmez! Sizin olaylara baktığınız yerle benim baktığım yer aynı değil!

— Siz de bizim baktığımız yerden bakmış olsaydınız daha farklı değerlendirirdiniz! Ama zaman en doğru olanı gösterecektir!

Ahmet Şevket İttihatçıları düşman görmüyordu ama yanlışlarına da üzülüyordu. Sevabı günahıyla benim insanım. Aslında birbirimizi en iyi anlamamız gerektiği anda en anlaşılmaz tavırlar sergiliyoruz. Şehirde Ahmet ve Halil Beylerin acımasız, gaddar insanlar olduğu yönündeki propaganda ile şu anda kendisiyle birlikte yürüyen Halil Bey arasında dağlar kadar fark vardı. Acımasız ve gaddar gösterilen bu subayın yeri geldiğinde, hatta kargaşalı bir ortamda dahi aşkı ve sevgiyi anlayacak, yardım edebilecek hasletlere sahip olduğunu düşünüyordu. Biz sevgi dilini kaybetmişiz son yüzyıldır yaşadığımız savaşlar, batıların ve azınlıkların oyunları, iyi niyetimizi öldürmüş, sevgi dilimizi törpülemiş, yoksa milletimiz bu kadar öfkeli, askerimiz bu kadar kuşkucu olmazdı...

Halil Bey bu karşılıklı sohbetlerinde zaman zaman Ahmet Şevket'e hak vermiş, sözlerinin yabana atılır cinsten olmadığını görmüştü. Bu yol arkadaşlığı sırasında birbirilerini tanımak için iyi bir fırsattı. Konuyu açmak için:

— Şevket Bey İttihatçılara karşı olduğunuzu biliyorum. Ülkeyi içinde bulunduğu durumdan ancak bu kadro kurtarabilir!

— Doğru, ülkeyi ancak bu kadro kurtarabilir ama bu kadronun ayakları yere basmıyor. Bir medeniyet tasavvurları yok. Kurtulmak istedikleri düşmanın fikir ve ideolojilerini uyguluyorlar. Bu yüzden bana göre yanlış yoldalar!

— Kültür batıda, medeniyet batıda, fikir batıda!

— Kültür milletleri millet yapan kuvvettir. Medeniyet, kültürden doğar. Dışarıdan ithal gelen medeniyet piçtir! Fikir diyorsun Fransız devriminin meydana getirdiği milliyetçilik koca imparatorluğu parçaladı. Bugün bizi parçalayan milliyetçiliği can simidi gibi tutmuş, kurtuluşumuzu ona bağlamışız! Milliyetçilik bizi parçaladığı gibi ümmeti de birbirine düşürdü. Göreceksin yarın batı bu fikir yüzünden kendi içinde çarpışacaktır. Bunları görebildiğim için İttihatçıların yanlış yolda olduğunu söylüyorum.

— Batı'da Hıristiyanlarla savaşırken Doğu'da Araplar ayaklanmış. Ulusal bilinçle ancak ayakta durabiliriz. Her gün bir cephe açılıyor... Bu saatten sonra İttihad-ı İslam gibi fikirler artık bizleri bir arada tutamaz!

— Aslında Doğu'da batıyla savaşıyoruz, batıda da batıyla savaşıyoruz. Araplar İngilizlerin maşası, İttihatçılar Almanların... Bizi birbirimize kırdıran, bizimle her cephede savaşan Hıristiyan Almanlarla İttihatçılar, İngilizlerle Araplar aynı safta... İmparatorluğu ancak köklere inen bir hareket kurtarabilir. Yüzeydeki büyüklüğe aldanıp derinliksiz hareketlere kalkışmak, faydadan çok zarar verir. Benim gördüğüm İttihat Terakki zarar veriyor!

— Ben öyle görmüyorum!

Büyük Kilise'nin önüne geldiklerinde büyük bir kalabalık kapı önüne toplanmıştı. Askerler, siviller, köylüler, atlılar büyük bir kalabalık oluşturuyordu. Bir zabıt topuk selamıyla Halil Bey'i karşıladı. Halil Bey:

— Bu ne kalabalık! Kimseyi buraya sokmayın demedim mi?

— Bunlar daha çok yakınlarını arayanlar efendim

— İsim adres alıp gönderin. Herkes başına buyruk arama yaparsa işin içinden çıkılmaz, kalabalığı hemen dağıtın!

— Emredersiniz komutanım!

Askerler kapı önünde oluşan kalabalığı dağıtmaya başladığında Halil Bey, Ahmet Şevket'e dönerek:

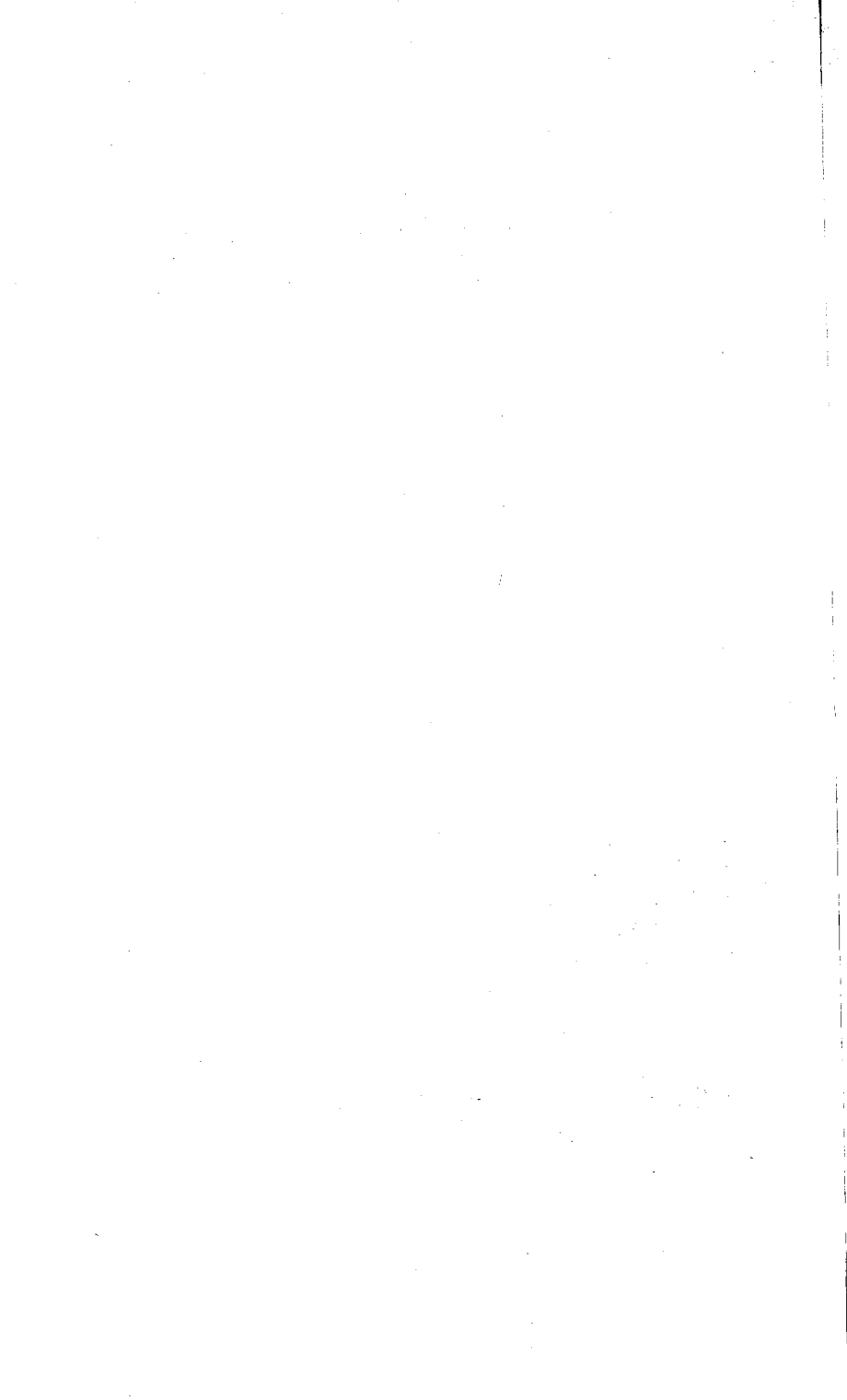
— Merak etmeyin olayları kontrol altına aldık. Kimse ne yağma yapabilir ne de bizden habersiz kadın ve çocukları götürebilir? Şehrin çıkışlarında nöbetçilerimiz var!

Ahmet Şevket sessiz bir şekilde Halil Bey'i dinlerken gözüyle hep bir arayış içindeydi. Önce büyük Kilise'nin mezarlığında oturan kadın ve çocuklara baktı daha sonra içine girerek gözüyle Roza'yı aradı. Kilisenin içi tıka basa çocuk ve kadınlarla doluydu. Sıcaktan nefes alacak yer yoktu. Kilisenin yılan motifli açık pencerelerinden ağlayan, inleyen kadın ve çocuk sesleri dışarıya taşıyordu. Ahmet Şevket daha fazla dayanamayarak avluya çıktı. Halil Bey'in yanına gelerek:

— Komutanım ben gidiyorum, bir gelişme olursa haber verirseniz memnun olurum.

— Elbette, merak etmeyin!

Halil Bey ile tokalaşarak oradan ayrıldı.

KATEDRALDE ÖLÜM

Ahmet Şevket Balıklıgöl'den Ermeni Mahallesi'ne çıkan yokuşun başında Büyük Kilise'nin sandık şeklinde üstü Haç motifleriyle süslü Hıristiyan mezarlığına gelince durdu. Kilisenin sınırları içinde bulunan bu mezarlıkta daha çok din adamları ve Ermeni ileri gelenleri gömülü olduğunu biliyordu. Mezarlığın önünde bir asker nöbet tutuyor içinde ise kadın ve çocuklar birbirine sarılmış, korkuyla etrafa bakıyorlardı. Şehirde geçmişten kalan büyük kaya mezarları vardı ve halk arasında bu mezarların çoğunda altın ve süs eşyalarının gömülü olduğu söyleniyordu. Önemli takı ve eşyalarıyla gömülen Hıristiyanların bu geleneği kimilerinin iştahını kabartıyordu. Mezar soyguncuları ile ilgili birçok hikâye dinlemişti. Mezar soyguncuları için soyacakları ölünün dini önemli değildi. Ölen kişinin dışının altın veya takılarıyla gömülmüş olması yeterliydi...

Ahmet Şevket ne zaman Hıristiyan Mezarlığının yanından geçse veya herhangi bir yerde bir Hıristiyan mezarıyla karşılaşsa rahmetli annesinin kendisine kızdığı zaman yaptığı beddua aklına geliyordu. Annesi çok öfkeli ve dövmemek için kendisini zor tuttuğu hallerde: "Mezarıda dik oturasan!" diyordu. Ahmet Şevket annesinin yaptığı bu bedduaya uzun yıllar bir anlam verememişti. O zamanki düşüncesine göre ölünün mezarında dik oturması eziyet veya işkence çekmesi anlamında söylenmiş bir beddua bir söz sanıyordu. Yıllar sonra bir Süryani'den bu bedduanın mantığını öğrenmişti. Süryanilerde ölen

azizler, mezara yatay şekilde değil de dik şekilde gömülürmüş ki, İsa gökyüzünden indiğinde onu ayakta karşılamış olsun. Mezarda dik oturmak Müslümanlar için alçaltıcı bir beddua(Çünkü gâvur olasin anlamını içeriyor) olurken, Süryaniler için yüceltici (aziz olasin anlamına geliyor) bir dua olmalıydı. Kavramlar ait oldukları kültürün anlayışıyla şekilleniyordu. Bir bedduada iki ayrı din algısı saklıydı...

Kilise, kaleden ve kalenin eteklerinde yer alan Anzılha gölünden de bakıldığında bile görülüyordu. Yüksek bir yerde ve görkemli bir şekilde yapılmıştı. Büyük kiliseden üç-beş sokak ötede yer alan Fırfırlı Kilise'nin güzel ve zarif mimarisine rağmen Büyük Kilise buradaki bütün dini yapılar üzerinde hüküm sürmek istiyor gibiydi. Büyük Kilise'nin heybet ve guruna karşılık Rızvaniye'nin yumuşak ve alçakgönüllü duruşu, Dergâh Cami'nin mistik havası, şehre farklı bir ruhaniyet veriyordu. İhtişamın zengin gururuna karşılık, alçak gönüllülüğün cömert bir duruşu vardı ve ihtişamın gururuna boğulmuş olan Kilise, yüce duyguları vermekte cimri davranırken, alçakgönüllülüğü temsil eden cami ruhaniyeti fazlasıyla hissettiriyordu...

Büyük Kilise geçmişte birkaç kez yıkılıp yeniden yapılmıştı. En son 1895 Ermeni olaylarında yanmış ardından büyük bir tamirat geçirmişti. Toplam on dört sütun üzerine bina edilmişti. Şehrin en büyük Ermeni Kilisesi'nin pencereleri birbirine sarılmış iki yılan figürüyle süslenmiş, kesme beyaz yumuşak taştan yapılmıştı. Mezarlığı, avlusu ve geniş ibadet alanıyla ihtişamlı bir bina olan bu yapı nice olaylara tanıklık etmişti.

İbrahim'i yandırmayan ateş bu kiliseyi daha yirmi yıl önce yakmış arkasında trajik birçok öykü bırakmıştı. O günlerde hafızasında kalan olayları düşündü Ahmet Şevket. Yine buna benzer bir isyan sırasında Kilise bir kandilin devrilmesi sonucu yangın çıkmış, yaşanan izdiham yüzünden ölen, dumandan boğulan ve yananlar olmuştu. O günden bu güne Ermenilerin, bu kilisede yalnız İsa'nın çarmıha gerilmesine ağlamadıklarını aynı şekilde dindaşlarının yanarak ölmeleri anısına yıllardır ağlayarak Türklere olan kin ve intikamlarını canlı tuttıklarını düşündü. Bu kin ve intikam hırsı onlara tekrar

aynı kaderi yaşatmıştı. Büyüttükleri kin isyana dönüştürmüş, tekrar kilisenin kapısında ağıt yakma durumunda kalmışlardı. İbrahim'in ateşi bastıran suyu, burada ateşi körükleyen rüzgâr olmuştu sanki... Tarih tekerrür ediyor insanlar ibret almıyordu ne yazık ki...

Ahmet Şevket olaylar boyunca hep ikilem yaşıyordu. Bir Müslüman olarak olayların ölümle sonuçlanması kendisini rahatsız ediyordu fakat Ermenilerin, Türkleri zayıf gördüğü bir anda büyük bir inatla isyana kalkışmalarını affedemiyordu. Sınırdaki düşmanla çarpışırken içerden ihanet ve kalleslik görmek affedilemezdi. Diğer yandan olayın gelişen süreç sınırlarını aşmasını nasıl yorumlamalıydı, onu da bilemiyordu. Her olay her nesne kendisini sorgulamaya götürüyordu. İçinden acaba Roza'ya olan aşkından mı kaynaklanıyor bütün bunlar? Niçin özellikle Roza'yı arıyorum? İnsan olarak acı çeken yalnız bir Roza mı var? İçinde bulunduğu bu durumu dini ve insani anlamda sorgulanması gerekmez miydi? Yaşadığı kaygı ve içini kemiren sorular kendisini rahatsız ediyordu. Olayların başlamasından bugüne kadar kafasının meşgul olmadığı tek bir gün dahi geçmemişti...

Şehir mi derin çelişkiler yaşıyor yoksa ben mi yaşıyorum? Kale pagan döneminin mirası olarak putperestliği, Balıklıgöl İbrahimi ve Hanifliği(*), Çift Kubbe'de yatan ölümler Yahudiliği, Büyük Kilise Hıristiyanlığı ve Camiler ise Müslümanlığı terennüm ederken hem bir güzelliği hem de derin bir çelişkiyi sembolize ediyorlardı. Bu tarihi yapılar farklı kültür ve dinlerin bir arada kardeşçe yaşamasının göstergesi olduğu kadar yaşanan derin çelişkilerin de bir işaretiydi. Tarihi taş yapılar birbirine tahammül edebiliyordu ama nedense insanlar birbirine tahammül edemiyordu... Yine de bütün bunlar bir çeşitlilik, bir çoğulculuk diye düşündü.

Kilisenin önüne geldiğinde mahşer gününü andıran bir kalabalıkla karşılaştı. Ağıtlar, feryatlar, figanlar birbirine karışıyordu. Kilisenin önünde zabıtlar, askerler ve halktan insanlar bulunuyordu. Her noktada askerler mevzilenmişti. Ahmet Şevket kilisenin önünde durup

*) Hanif: Hz. İbrahim'in getirdiği dinin adı.

gözleriyle Halil Bey'i aramış fakat bulamamıştı. Kilisenin yoldan taraf kapısının karşında görkemli iki katlı bir Ermeni evinin duvarına sırtını dayamış, uzaktan uzağa kiliseye giren-çıkanları izliyordu.

Olayların kontrol altına alındığı bugünlerde askerler işi daha sıkı tutmuş, öldürme, talan ve fevri girişimlere göz açtırmıyordu. Olayların ilk günlerindeki başıbozukluk yerini güçlü bir disipline bırakmıştı. Talancı aşiretler mahalleden dışarı çıkarılmış, şehrin yerlilerinden ve Ermeni cemaatinin ileri gelenlerinden bir takım insanlar ortalıkta dolaşıyorlardı. Yahudiler ise yanan ve yıkılan evlerden mahallenin dışına ölü taşıyorlardı. Yaratılmışlar içinde en güzel vasıflarla donatılmış insan öldüğü zaman en iğrenç kokuyu yayıyordu. Yüz metre ileriden gelen ceset kokuları Ahmet Şevket'in midesini döndürmüş kismaya başlamıştı. Orada bulunan bir asker, matarasını çıkarıp Ahmet Şevket'e uzattı. Ahmet Şevket elini yüzünü yıkadıktan sonra matarayı tekrar askere iade etti. Asker matarayı almadan:

- Su içiniz iyi gelir.
- Size kalmayacak
- Ben tekrar doldurturum.

Ahmet Şevket matarayı kafasına diktikten sonra askere uzatarak:

- Sağ olun!
- Bir şey değil!
- İyi nöbetler!

Oturduğu yerden olayları okumaya çalışıyordu. Zaten hayatı boyunca hep seyirci olmuş bir kişilikti. Her şeyi çok iyi bilir ama bildiklerini paylaşma veya hayata geçirme gibi bir endişe taşımazdı. Kendine mahsus bir dünyası vardı. Diğer insanların dünyasına girmeyi, davranışlarını anlamlandırmayı çok seviyordu. Kendisi bu insanlara yabancılaştığı kadar içindeki dünyası büyüyor, içindeki dünya büyüdüğü kadar diğer insanların dünyası gözünde küçülüyordu. İnsan her an oluş halindeydi ama nedense her insan bu oluşun farkında değildi. Oluşun farkında olanlar günübirlik yaşamdan uzak, iç dünyası zengin, dış dünyası anlamsızdı. Mükemmel insan

yoktu çünkü her an yaşanılan oluş insanı mükemmelliğe götüren bir süreçti. İnsan doğumundan ölümüne kadar oluş halinde olmasına rağmen bunun farkında olmayanlar, hayvan gibi sürü şeklinde yaşayıp, yaşama anlam veremedен gidiyorlardı.

İnsanın oluş hali gerçekte bir evrimdi. Hem de doğarken birilerine bağımlı insanın, büyüdükten sonra kimseye bağımlı olmadan kendi kendisine yetmesiydi. Kendisi bunu aşta en güzel şekilde yaşamıştı. Roza'sız bir yaşamın eksik bir yaşam olduğunu düşünüyordu fakat onsuz geçen bir ömür geride kalmıştı. Roza somut olarak hayatında yoktu ama soyut olarak içinde büyüttüğü dünyada her an yaşıyordu. Hatta içindeki Roza dışındaki Roza'dan daha güzel, daha anlamlı daha biricikti. İçindeki Roza hep aynı yaşta, yıllarca hasretini çektiği Roza ise yaşanmıştı.

Bu sırada sırtını dayadığı evin hemen köşesinde kuyuda boğularak öldüğü her halinden belli, vücudu suda şişmiş üzerindeki elbiseler çamura bulanmış ve parçalanmış bir ceset önünden geçti. Ceset davul gibi şişmiş ve büyük bir koku yayıyordu. Cesedi taşıyan Yahudiler, ağızlarını bandajlamış ellerine deri eldiven geçirmişlerdi. Ahmet Şevket ikinci kez kusmaktan kendini alamamıştı. İçi dönerek bir müddet öylece kalakaldı. Ceset toplamak bir nevi nebbaşlık gibi bir şeydi. Bunun içinde iyi bir para olmazsa Yahudiler bu işi yapmaz diye düşündü.

Ölü toplama ve defin işleminin Yahudilere ihale edilmesi düşündürücüydü. Müslümanlar Ermenilerden daha çok Yahudilerden korktukları halde... Yahudiler kendilerini olayların dışında tutmuş, hatta ceset temizliği ihalesini üstlerine alarak belki para bile kazanmışlardı. Yahudilerin de varoluş mantaliteleri para üzerine kurulmuş olmalıydı. İç dünyalarımızı nasıl kurgularsak, dış dünyalarımız öyle şekillenir. Yahudilerde iç dünyalarını madde üzerine kurguladıklarından bu alanda kendilerini kemale erdirmiş istisna bir milleti. Hatta bu oluşlarını yalnızca iç kurgularıyla sınırlı tutmamış işi döle kadar indirgeyerek olayı genetikleştirmişlerdi.

Filistin'den gelenlerin anlattığına göre oradaki Müslüman Araplar yiyecek ekmek bulamaz ve "Cuanni! Cuanni!" diye inler-

ken Yahudilerin attıkları portakal kabuklarını yemek için birbiriyle kapışıyorlarmış. Büyük sefahatin yaşandığı Filistin'de Yahudilerin varlık içinde yaşamalarının ardında Beyrut kerhanelerinde çalışan Yahudi kadınlarının kazançları önemli yer tutuyordu. Bu yaşanan olaylar bir yanıla da ceset toplayıcı Yahudileri sevindirmiş olmalıydı. Tarafsızlıklarıyla bile en büyük kazancı elde etmişlerdi. Şehrin en zengin Ermeni tüccarları bu olaylar sırasında ya öldürülmüş yahut kaçmıştı. Ermeni sermayesi bir anda eridiğinden en güçlü sermaye Yahudi sermayesi olarak gelecekte şehrin ekonomisini, arka planda siyasetini belirleyecekti. Her Yahudi maddeci olduğu kadar her Müslüman da antisemitist oluyordu sanki. Kafasında bütün bu düşünceleri çağrıştıran yine Yahudilerin kendisi olmuştu. Eğer ceset toplayanlar Süryani olmuş olsaydı bütün bunları düşünmeyecekti...

Sonra aklına çocukken annesinin kendisine yaptığı tembihler geldi. Annesi onu çarşıya gönderirken "Sakın Yahudi Mahallesini gitme ha! Orada adı Ahmet, Muhammed olan çocukları kaçırıp öldürüyorlar. İğneli beşikte sallıyorlar" diyordu. Çocukken Yahudi çocukları ve büyüklerini gördüklerinde ne anlama geldiğini bilmedikleri ama peşlerine düşerek söyledikleri tekerleme aklına geldi: "Yahudi! Yahudi! Annel budiy"(*) diye başlıyor, ardından ağza alınmayacak küfürlü bir sözcükle devam ediyordu... Argonun aklına düşmesiyle birlikte yüzünde hafif bir tebessüm belirdi...

Roza'yı alıp götürmelerinin üzerinden iki gün geçmişti. Her şeye rağmen tekrar Roza'yı bulma umuduyla yine büyük kilisenin önüne gelmiş çürümüş cesetler, kokuşmuş ölümler, akan kanlar içinde umutla Roza'yı bekliyordu. Bulduğu anda kaybettiği bu sevgili ve geçen bunca zaman sanki bir rüya gibi gelecekti ona. Gözleri kalabalıkta Halil Bey'i aramış fakat bulamamıştı. Başka bir subayla görüşmek istemiş, görüşmemişti. Zaman geçtikçe umudu büyüyor, umudu büyüdükçe sabrı tükeniyordu. Savaş sırasında yaşanan bir halet-i

*) "Yahudi görüldüğünde veya Yahudi ortaya çıktığında" anlamına gelen bu Arapça-Farsça karışımı tekerlemenin ardından gelen Türkçe küfrü buraya yazmadık. Sahada yaptığımız derlemede Urfa'da 1940'larda çocuklar tarafından kullanılmıyormuş.

ruhiyeye sahipti, buradaki insanların da kendisinden bir farkı yoktu. Kafalar meşgul, gözler korkulu, yüzler sinirli ve gergindi. İnsanların kendilerini olayların gidişatına kaptırdığı bu süreçte kimseden bir şey öğrenemeyeceğini anlamıştı.

Vakit akşama yaklaşıyordu. Ne kadar süre burada beklediğini kendisi de bilmiyordu. İçini büyük bir sıkıntı sarmıştı. Buradan kalkıp eve gittiğinde sıkıntısı yine kendisiyle birlikte gelecekti. Bu yüzden hava kararana kadar beklemeyi düşündü. Tam bu sırada Kilisenin mezarlığından taraf büyük bir gürültü duyuldu. Askerler ve kilisenin önünde bekleyenler o tarafa doğru koşular. Bu sırada kilisenin damında birkaç kişi görünmüştü. Ahmet Şevket de oturduğu yerden hızla o yöne doğru koşarak ilerledi. Kilisenin damından bir kadının kendini atarak intihar ettiği fısıltısı yayılmıştı.

Ahmet Şevket kalabalığı yararak kanlar içinde yerde yatan kadın cesedine yaklaşmaya çabalarken askerler insanları dağıtmaya çalışıyordu. Ahmet Şevket ne kadar direndiyse yerde yatan kadına ulaşamamıştı. Bu sırada kiliseden koşarak gelen bir kız ve oğlan cesedin üzerine atılmış "Anne! Anne!" diye feryat figan ediyordu. Ahmet Şevket ağlayan çocukların Roza'nın çocukları olduğunu görünce iki dizi kırılmış olduğu yerde dona kalmıştı. Çocukların ağlamaları bir yandan, Roza'nın cansız cesedi diğer bir yandan yüreğini alt üst etmeye yetmişti. Büyük bir üzüntü ve acıyla gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Büyük bir öfke ile kalabalığı yararak cesedin yanına geldi. Askerler önce onu durdurmak için hareketlendilerse de kadının tanıdığı biri olduğunu anlayınca karışmadılar. Ahmet Şevket, Roza'nın kanayan kafasını dizine alarak saçlarını okşamaya başlayınca çocuklar bir seslerini daha yükseltmiş, gözyaşları sele dönmüştü. Ahmet Şevket Roza'yı alnından öperek tekrar başını yere bıraktı. Oturduğu yerden kalkıp gözyaşlarına boğulan çocukların yanına gitti. Onları merhamet ve sevgiyle bağrına bastı.

Mezarlığın içinde Roza'nın cesedinin yanı başında beklerken, Halil Bey de gelmişti. Gözleri dolan Ahmet Şevket'in kolundan tutarak mezarlığın çıkışına götürmüş, askerlere çocukları cesedin başından uzaklaştırmalarını emretmişti. İki asker söyleneni hemen

yerine getirmişti. Halil Bey söze nereden başlayacağını bilemiyordu. Her halinden sıkıntılı olduğu belliydi.

— Şevket Bey söze nereden ve nasıl başlayacağını bilemiyorum. Bu kadın için ne kadar üzülüğümü anlatamam. Ayrıca olayın vuku buluş şeklini size de aktarmadan rahat edemeyeceğim. Bana verilen bilgiye göre Künzler'in kaçan ve öldürülen Ermenilerin mal varlığının üzerine oturduğunu düşünen bir gurup başıbozuk, bu kadını Künzler ile birlikte görünce onun da Künzler'e yakın biri olduğunu düşünmüşler. Künzler ile kadını sizin eve girene kadar takip etmişler. Künzler'in ve sizin evi terk etmenizden sonra onu kaçırap konuşturabileceklerini düşünmüşler. Kadını hırpalamışlar. Askerlerin haber alıp müdahale etmesi üzerine kadını bırakıp kaçmışlar. Onu kiliseye getirdiklerinde durumu pekiyi değilmiş. Korku ve tedirginlik içindeymiş. Kiliseye girer girmez de damına çıkıp kendini aşağı atmış. Başınız sağ olsun!

Ahmet Şevket, Halil Bey'in büyük bir dikkatle dinlemişti. Neticede onun da yapacağı bir şey yoktu. Şehirde her deliğe girip çıkan bölgeyi avuç içi gibi bilen, olaylar süresince raporlar yazan Künzler'in kurbanı olmuştu Roza. Kilisenin önünde ağlayan çocukları görünce Halil Bey'e:

— Komutanım bu çocukları izin verirsiniz kendim almak istiyorum!

— Ne demek memnuniyetle... Kadına hayatta iken yapamadığınız yardımı bu vesileyle çocuklarına yaparak göstermiş olursunuz...

Halil Bey askerleri çağırarak çocukları Ahmet Şevket'e teslim etmesini söylemiş, Ahmet Şevket, Roza'nın kendisine emanet ettiği çocukları şefkatle kucaklayıp öptükten sonra evin yolunu tutmuştu...

HARAÇ

İsotçu Pazarı'nın ortasında iki büyük çınar ağacı kökü dallarıyla adeta meydanı doldurmuş, şehrin sıcağına meydan okurcasına buradaki esnafı gölgesi altına almıştı. Çınar ağacının yaşından daha eski olan buradaki esnaf, bir zincirin halkası gibi kopmadan birbirine bağlanarak gelen bir silsileye sahipti. Esnafın tanışıklığı, babadan dededen gelen bir tanışıklıktı. Bazı dükkânlarda iki kuşak, bazı dükkânlarda üç kuşak bir arada çalışıyordu. Hatta baba, oğullar ve torunlar aynı evde hayatlarını sürdürüyorlardı. Birkaç ailenin iç içe olduğu geleneksel büyük evlerde, her odada evlenen bir erkek kardeş kalıyor, oğul sayısı kadar gelin eve geliyordu. Küçük bir dükkân üç-beş aileyi geçindiriyordu.

Ataerkil bir yapının hâkim olduğu sosyal yaşantıda baba öldüğü zaman en büyük kardeş baba rolünü üstlenip, diğer kardeşlerini gözetip kolluyordu. Sabah namazıyla birlikte açılan dükkânlarda ailenin çalışabilecek erkek çocukları dükkâna gidiyor, akşama kadar aynı mekânı paylaşıyor ancak yatsı namazından sonra odalarına çekiliyorlardı. Küçük dünyaların insanı olan esnafın, ahlaki ve manevi dünyası zengindi. Küçük kazançlara kanaat getiren bu insanlar, bu küçük dünyalarında kaderci bir çizgide hayatı yaşıyorlardı. Etrafı surlarla çevrili şehrin bu küçük esnafının hayal dünyaları şehrin surlarının dışına taşmıyordu. Küçük mutlulukların büyük kanaatlerin sahibi bu insanlar, hiçbir zaman büyük beklentiler içinde olmuyordu.

Esnaf içinde zengin hali vakti yerinde olanların daha çok kazanç ve iş yapmasının sebebi ise, Halep-Şam ile kurdukları ticari ilişkiden kaynaklanıyordu.

İmparatorluğun birkaç cephede savaşması Halep'in düşmesi, eli silah tutan gençlerin silâh altına alınması, şehirdeki hem esnaf arasındaki oluşan sarsılmaz ilişkileri alt üst etmiş, ahlaki düşüşü başlatmıştı. Kırsalda bürokrasi ile ilişkileri güçlü olan, fakat ahlaki olarak zayıf karakterli bazı kişiler kan davalı olduğu ya da toprağına göz diktiği ailelerin erkeklerini savaşa gönderip toprağına oturuyor, eğer firar ise saklandığı yeri ilgili mercileri bildiriyorlardı. Böylece savaşta olan insanların, mallarına mülklerine, hatta nikâh altına alarak dul eşlerine sahip oluyorlardı. Cepheden cepheye koşmuş yorgun yaşlılar ise savaştan dönecek çocuklarının yollarını bekliyorlardı. Esnaf, olayların çıkması ile birlikte büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştı. Bu şartlar altında evlerine götürecek bir parça ekmeği zar zor kazanıyorlardı. İsyân'ın ardından şehrin ekonomik dengesi alt üst olmuş, güven ve ahlaki çöküntü başını alıp yürümüşü.

Nafiz kirli sakalı, başına sardığı puşunun üzerine igalini^(*) sağa yatkın şekilde başına geçirmiş, boydan beyaz fistanın üstüne kırk düğme yelek giymiş, beline de kalın bir deri kemer takarak kendini varlıklı bir Arap reisine benzetmişti. Fistanın üstüne giydiği ceketini ise tabancasının üstünü kapatmıştı. Ucuzluk pazarından geçip İsoţçu pazarına doğru yürürken hiç kimse kendisini tanıyamamıştı. Katırcı Mehmet ise yirmi otuz adım geriden onu takip ediyordu.

İsoţçu pazarına geldiğinde ılık bir serinlik yüzüne çarptı. Pazarın ortasındaki iki büyük çınarın yeşil yapraklarının arasından güneş ışınları kırılarak düşüyordu. Yüz yılı aşkın koca çınarın yere düşen koca gölgesinin yanında kendi gölgesinin küçüklüğünü görünce içini dolduran enaniyetten hemen sıyrıldı. Ufacık görüntüsüyle ağacın kocamanlığı karşısında bir cüce gibiydi. Bu haliyle Filistin topraklarında acından bir deri bir kemik kalmış bedevi Arapları

*) İgal: Özellikle Arap erkeklerin beyaz puşu üzerine geçirdikleri siyah renkli parmak kalınlığında başlık.

andıırıyordu. Kuvvetli, cesur biriydi fakat bu kuvvet ve cesaretine bir de iriyarılık eklenseydi ele avuca sığmazdı. Bir de beni o zaman görselerdi diye geçirdi içinden....

Çarşının kalabalığı içinde yanından geçen herkesle boy ölçüşüyor her ölçüldüğü kişinin yanında küçüldüğünü hissediyordu. Sıra gecelerinde söylenen türküler hep boylu poslu erkeklere yazılmış olduğunu düşündü. Özellikle kadınlar tarafından söylenen türkülerin çoğu boylu poslu ve yakışıklı erkeklere yazılmıştı. Kadınlar iri yarı erkekleri anlatırken “dağ parçası”, “çınar yarması” gibi benzetmeler yaparlardı her zaman. Dağların hep özenilen ve görkemli bir yanı vardı. Yüreğinin yüceliği ile bedeninin cüceliği çarpışıyordu adeta. Ağacın duldasına sırtını yaslayıp cebinden tabakasını çıkardı. Parmakları arasına yerleştirdiği sigara kâğıdına bir tutam tütün koyun yuvarladı. Sigarasını yaktığı sırada Katırcının önünden geçerek Çardaklı Kahve’ye gittiğini gördü. Bir iki nefes sigarasını yudumlayıp Katırcı’nın peşine takıldı. Katırcı on-beş yirmi adım sonra merdivenle çıkılan Çardaklı kahvehaneye girdiğini görünce kendisi de ardından içeri girdi. Katırcı kahveye girip birini arıyormuş numarası yaptıktan sonra tekrar çıkmıştı. Nafiz içeri girerken katırcı ile göz göze gelmiş, konuşmadan yanından savuşmuştu. Daha sonra Nafiz kapıyı gören sol köşede oturup kendini sağlama almıştı. İçeri giren çıkanların gözden kaçmadığı bu noktada Nafiz her şeyi kontrol edebilirdi. Kahvehanenin müdavimleri genellikle esnaftı. Nafiz, devamlı gidip geldiği yolu, takıldığı kahveyi, dışarı çıkma saatlerini sık sık değiştiriyordu. Aynı yoldan iki defa geçmemeye dikkat ediyordu. Onun tek alışkanlığı vardı, kuşkuyla yaşamak. Kuşku onun artık hayatını şekillendiren bir güçtü. Bu yaşam tarzı kendisine hem sıkıntı veriyor ne de zevk alıyordu. Tedirginlik onda bir yaşam biçimine dönüşmüştü. Uzun bir aradan sonra geldiği Çardaklı Kahve’de pek bir değişiklik bulmamıştı. Garson kendisi istemeden önüne bir bardak çay koydu. Nafiz, itiraz etmeden çayı alıp karıştırdı. Aslında herkesin sıkıntısından kurtulmak için geldiği kahveye o beklemek için gelmişti.

Nafiz, Katırcıyı esnaftan ve özellikle Yahudi kuyumculardan fakirlere verilmek üzere para toplamaya göndermişti. Katırcı'nın Nafiz'in adamı olduğunu onun adına para topladığını ve bu paraların bir kısmını fakir ve yoksullara dağıttığını herkes biliyordu. Nafiz'in şehirde eşkıyalığıyla sevilmesi şöhretinin yayılması onun aldıklarını fakirlerle paylaşmasından kaynaklanıyordu. Yaptıkları olaylarda adam öldürmemeye dikkat ediyor fakiri gözetliyor, zayıf ve kimsesiz insanlara sahip çıkıyordu. Bu yüzden kolluk kuvvetleri onun çarşıdan haraç toplamasına göz yumuyordu. Bu konuda birçok kez uyarılmış, yaptığı şeyin doğru olmadığı kendisine söylenmişti. Nafiz ise, söylenenleri dikkatlice dinlemiş, "devletin adaleti sağlamadığı yerde fertler adaleti kendileri tesis eder. Zenginin fakirin sırtından kazandığını onlarla paylaşmazsa, onu pay edecek birileri mutlaka çıkar. Devletin yapması gerekeni ben yapıyorum" diyerek, kendine bir pay çıkarıyordu. Özellikle de şehrin merkezdeki bir takım güç odaklarıyla sıcak ilişkiler kurmuş olan ekâbirler, Gayrimüslim zenginlerden gasp ettiklerinin bir kısmını fakir fukaraya dağıtarak onları sevindiriyordu. Toplu olarak kavgaya alışmış, emri altında çalışanların sırtına yaslanmış ağaların aniden yolunu kesip haracını alıp kayıplara karışıyordu. Yolları kesilen, malları kaçırılan ağalar, başlarına gelen durumu hiçbir yerde anlatmazken Nafiz aldıklarını dağıtıyor, ayrıca kimden almışsa onun adını telaffuz ediyordu: "Alın bu falan ağanın malıdır. Babanızın malı gibi yiyin. Annenizin sütü gibi helal olsun!" diyordu. Namı yürüdükçe düşmanı çoğalıyor, etrafında oluşturulan çember daha da daralıyordu. Artık eskisi gibi kolluk kuvvetlerinin kendisine yumuşak davranmadığını, yakından takip edildiğinden son zamanlarda adım başı izlenmesinden anlıyordu.

Haraç aldığı kişiler vermek zorunda kaldıkları bu paranın aslında kendilerinden alınan bir "huva"(") olduğunu, bir eşkıyaya "huva" veren ağanın da ağalığa gölge düşeceğinin farkındaydılar. Eskiden sırtlarını padişaha dayayan ağa ve beyler artık sırtlarını dayayabilecekleri tek bir güç olmadığını, kolluk kuvvetleri içinde

*) **Huva almak:** Başkasından zorla herhangi bir şeyi alma.

farklı unsurların farklı fikirler taşıdığını ve bunların her birini ayrı ayrı doyurmaları gerektiğini biliyorlardı. Güç bir tane değildi ve bu durum onların hep kaybetmesini demektir. Merkezi otoritenin zayıflığı yüzünden devlet gücü yerine geçen eşkıyalık ya da İbrahim Paşa'nın başını çektiği Hamidiye Alayları geçmişti. Kırsala mahsus talanın artık şehre kadar ulaşması halkı bezdirmişti. Gücü ele geçiren ve sırtını ittihatçılara dayayan aşiretler kanun tanımıyordu. Olay artık aşiretlerin birbiri üzerinde kurduğu bir güç gösterisine dönüşmüş, herkes günü ispatlamak için kendine bir yol seçmişti. Şehirde aylardır yaşanan isyan olaylarının geri planında da gerçekte bu otorite boşluğu yatıyordu. Bu otorite boşluğundan faydalanan ittihatçılar ile Ermeni militanları karşı karşıya gelmiş, isyanın bütün şehre yayılmasına neden olmuşlardı. Tabii bu isyan sırasında en çok kazananlar gücü elinde bulunduranlar, kaybedenler ise her zaman olduğu gibi masum halk olmuştu... Azınlıkların yaslandığı kuvvet ile İttihatçıların da yaslandığı kuvvet arka planda aynı noktada buluşuyordu.

Nafiz ne kadar süredir kahvede oturduğunu kendisi de bilmiyordu. Katırcı kapıda görüldüğünde derin bir nefes almıştı. Kendisini asıl sıkıntıya koyacak Katırcı'nın tahsil etmeye çalıştığı paraları vermeyenler olacaktı. Uzun bir bekleyişten sonra Katırcı kapıda görüldüğünde Nafiz hesabı ödeyip çıkmış, Katırcı da peşine takılmıştı. Harun Beğin yokuşunu çıkarken Katırcı yanına yaklaşmış birlikte yürüdüler. Katırcı kuşağının arasından bir çıkın çıkarıp Nafiz'e uzattı. Nafiz katırcının gözlerinin içine bakarak:

— Karşı çıkan oldu mu?

— Büyük çoğunluğu verdi fakat Ali Kemal ile Sarraf İshak vermedi.

— Ali Kemal'i anladık sırtını İttihatçı Halil ve Ahmet Beylere dayamış, ya gâvur oğlu gâvur Yahudi İshak kime güveniyor?

— Sarraf İshak da ortalığın karışıklığına bel bağlamış. Doğrudan vermiyorum demedi beklediği malları varmış, gelirse birkaç hafta içinde verecekmış!

— Geç bu ayakları! Bu gâvur oğlu gâvur bir hinlik düşünüyor-
dur. Yakınlaş öğrenmeye çalış

— Olur ağam!

— Ali Kemal ne dedi peki?

— O da ticarete battığını söyledi.

— Başka bir şey söylemedi mi?

— Nafiz Ağam gelirse kötü olur dedim!

— O ne dedi?

— Kötü olduğu kadar oldu. Bundan sonra kaybedecek bir
şeyim yok. Canımı mı alacak? dedi.

— Başka?

— Bende canını alır mı almaz mı orasını bilemem dedim.
Dükkândan çıktım!

— Sence gavat doğrumu söylüyor?

— Valla ağam görebildiğim kadarıyla dükkânın ahvali pek iç
açıcı değildi.

— İki üç gecede bir Halil ve Ahmet Beylerle Açıksu'da içtik-
lerini, karı kapattıklarını duydum.

— Haberim yok ağam kim söyledi sana?

— Halep'te Kör Musa ile karşılaştım o söyledi.

— Bunların işine aklım ermez Ağam.

— Yine de sen Ali Kemal ile Sarraf İshak'ı takibe al. Yarın gece
Sarraf İshak'ı evinde bir ziyaret edelim.

— Olur!

— Kel Müslüm içerden çıkmış, bağına geçmiş olsuna gideceğim.
Gece de orada kalırım. Samsatkapı'dan çıkana kadar bana gözcülük
et! Ortamı pek hoş bulmadım!

— Hemen mi çıkıyorsun?

— Hemen!

Katırcı Çardaklı Kahve'den çıkıp İsoţçu Pazarı'ndan girmiş, oradan da on-on beş adım ileride Nafiz'i beklemişti. Nafiz yanından geçtikten sonra onu takip etmeye başladı. Çifte Han'a vardıklarında Nafiz hanın önünde bağılı duran alını akıtmalı atına atladı. Katırcı onu geriden takip ediyordu. Nafiz Samsatkapı'yı geçtiğinde Katırcı, gözden kaybolana kadar beklemiş ardından böyle bir yiğit dostu olduğı için gururlanmış ardından da büyük bir kıskançlığa gömülmüştü...

BULUŞMA

Pınarbaşı'ndan akan su açıktan Çakeri Cami'nin içinden geçiyor, oradan da bahçelere dökülüyordu. Yahudi Mahallesi'ne çıkan kabaltının(*) ucunda Samira'yı bekleyen Nafiz sıkıntılıydı. Yarım saati aşkın bir süredir Samira'yı bekliyordu. Kimsenin dikkatini çekmemesi için bir caminin içine giriyor bir bahçelere doğru yürüyordu. Kimsenin gelip geçmediği sıralarda ise kabaltının ucunda Samira'nın yolunu gözlüyordu. İçindeki bu tatlı heyecan yerini artık bir kuşkuya bırakmıştı. Samira'nın gecikmesi onu daha da tedirgin ediyordu. Kabaltıdan yukarıya doğru Yahudi Mahallesine gidebilirdi ama çocukların sokaklarda oynadığı bir sırada dikkat çekerdi.

Samira'nın başına gelecekleri düşünerek beklerken karşıdan onun geldiğini görünce büyük bir rahatlama hissetti. Utanmasa koşup kucaklayacak sayısız öpücöklere boğacaktı. Samira yanından geçerken hafif bir sesle beni takip et dedi. Nafiz on beş yirmi adım uzaktan onu takip ediyordu. Sokakta kimseler yoktu. Pınarbaşı'ndan geçerek Arap Meydanı'na doğru yöneldiler. Nafiz Samira'nın kendisini nereye sürüklediğini bilmiyordu. İçinden inşallah kalabalık yerlerden gitmez diye geçirdi. Ceviz ve dut ağaçlarının arasından Meydana yaklaştıklarında ortalıkta kimse görünmüyordu. Samira adımlarını ağırlaştırarak durakladı Nafiz yanına yaklaşınca:

*) Kabaltı: Daracak Sokak duvarlarını birbirine bağlayan uzun kemer.

— Elli Sekiz Meydanı'nda Süryani kız arkadaşımın evine gideceğiz.

— Gideceğimiz yer güvenilir mi?

— Merak etme en samimi arkadaşım

— Hızlı yürü geriden takip ediyorum

Arap Meydanı'na geldiklerinde meydanın ortasında yeşil bir ziyaret ve ziyareti gölgeleyen birkaç ağaç bulunuyordu. Harran tarafından gelen Arapların toplanma yeri olan meydan onların adıyla anılıyordu. Meydanın doğu tarafı nar ağaçlarıyla dolu olduğundan halk narlık diye isimlendirmişti. Narlıktan Pınarbaşı'na kadar uzanan tarafta ise ceviz ve dut ağaçları bir sıra uzanıyordu. Harran'dan gelen Araplar genellikle meydanda bulanık tek tük ağaçlarında altında kümeleniyorlardı. Ense ve yanlarını sıfır numara tıraş eden Arap erkekleri, kafalarının üstünde ise uzun ve kirden yapış yapış olmuş örüklü saçlarıyla dikkat çekiyorlardı. Esmer tenleri, sakızlanmış örüklü saçlarıyla develerinin ve atlarının başında duran Araplar, kirli beyaz fistanlarıyla medeni Araplardan ayrılıyorlardı. Özellikle soylu, büyük ve zengin Arapların giyim kuşamıyla bunlar arasında büyük bir fark vardı. Nafiz bedevilerin giyim kuşamıyla abdalların giyim kuşamlarını birbirine yakın buluyordu. Abdalların özelliklerde Melamilerin yalnızca cinsel uzuvlarına kemikten ya da sacdan bir başlık geçirip öylece gezmeleri ile bedevilerin otururken fistanlarının altından görünen cinsel uzuvlarını sergilemekten rahatsızlık duymamaları arasında bir fark görmüyordu.

Arka arkaya bir sıra oturmuş, sağa sola bakarak geviş getiren develer, kişneyen atlar ve merkepler dikkat çekiyordu. Ayrıca çuvalar dolusu saman ve arpanın üst üste konduğu yerde sırtlarını bu çuvala dayayarak oturan kadınlar kendi aralarında konuşuyorlardı. Bazıları kadınlar ise memelerini çıkarmış çocuklarını emziriyorlardı. Arap geleneğinde meme hayat çeşmesi olarak görüldüğünden cinsel bir çağrışımı bulunmuyordu. Nafiz meydanın kalabalığı arasından geçerken çocuğunu emziren bir Arap kadınına gözü ilişti. Kadının yüzünün esmer olmasına rağmen, göğüsleri bembeyazdı. Nafiz

kadının yanından geçerken bu iri memelerden gözünü alamamıştı. Henüz akil baliğ olduğu dönemde Mencek Hanın terzi çırağı olarak çalışırken hanın girişinde oturan bir Arap kadını memesini çıkarmış çocuğunu emzirdiğini hatırlamıştı. Gençlik ateşiyle durup onu seyrettiğini ardından dayanamayıp kadının memesini sıkarak kaçırdığını hatırlamıştı. Kadının yakınları bir anda hanın kapısını tutmuş, kaçmasını engellemişlerdi. Kendisi o civarı çok iyi bildiğinden Mençek hanının damından Gümrük Hanının damına atlamış, oradan da sobacı pazarına geçerek izini kaybettirmişti. Yakalanmış olsaydı büyük ihtimalle linç edilirdi. Gençlik delilik demektir diye düşündü... Yıllar ne çabuk geçiyor dedi, bütün yaşanmışlıklar bir hayal sanki...

Gözünü kadından çevirip Samira'ya yönelttiğinde onun sokağa saptığını gördü. Adımlarını hızlandırarak yürümeye başladı. Hızlı adımlarla yürürken tek bir mezardan oluşan ziyaretin etrafında yaşlı bir kadının ineğini dolaştırdığını gördü. İnanişe göre delirmiş veya hasta hayvan ve insanları bu ziyaret etrafından üç defa dolaştırmak iyileşmelerine vesile oluyordu. Nafiz buradan geçerken durup fatiha okudu. Elli Sekiz meydanına sapan sokağı çıkarken bu sokağa niçin elli sekiz meydanı adı verildiğini düşündü. Sonra kafasına hep kötü şeyler gelmesinden dolayı kendi kendini kınadı. "Kafam hep şeytanlıklara çalışıyor" kendi kendine.

Meydana geldiklerinde Samira Süryani Kilisesi'nin önünde duruyordu. Nafiz halveti tekkesinin önünden geçip kilisenin bulunduğu çıkmaz sokağa girmiş, bekliyordu. Samira kilisenin sol tarafındaki bir kapının önün gelip durdu. Etrafa baktı kimsenin olmadığını görünce kapıyı çaldı, kapıda genç bir kız görüldü. Samira içeri girer girmez, ardından Nafiz sağı solu gözetleyip eve doğru yürüdü. Kapı açık bırakılmıştı. Açık bırakılan kapıdan girip ardından kapıyı kapattı. Bu sırada kilisenin dış penceresinden dışarıyı gözetleyen Süryani Papaz, Samira ile Nafiz'in davranışlarından şüphelenmiş onları gözetliyordu. Nafiz'in giyiminden Müslüman olduğunu anlamış, kızların yanlış davranışlar içinde bulunduğunu hissetmişti. Süryaniler kızlarını Müslümanlara kesinlikle vermezlerdi. Bir Müslüman

erkeğin gündüz gözüyle bir Süryani evinde olması doğru değildi. Cidip kapıyı çalıp işin içyüzünü öğrenecekti. Hemen kilisenden çıkıp Nafiz'in girdiği evin kapısını çaldı. İçerden ses gelmeyince birkaç kez daha şiddetli bir şekilde çalmaya başladı. Kapı açılmayınca bu defa bağırarak:

— İçerde olduğunu biliyorum Ester, aç kapıyı!

Kapıyı açan Ester:

— Buyurun efendim meşguldüm!

— Meşgul olduğunu biliyorum. İçerdekimler kimdir?

— Arkadaşım ve Bey'i

— Annen evde yokken eve misafir alman doğru mu?

— Kovsa mıydım?

— Müslüman erkekler ne zamandan beri misafirleriniz!

Bu sırada kapının arkasında saklanan Nafiz dayanamayıp dışarı çıktı:

— Misafir değilim Papaz Efendi ev sahibiyim! Komşu olduğumuz için sana da böyle aniden misafir olabilirim!

Papaz neye rastladığını bilemedi. Nafiz kapıda duran Papazı sert bir şekilde yana iteleyip meydana doğru yürüdü. "Merak ediyorsan adım Nafiz! Kime sorsan tanır beni!" diye bağırarak gözden kayboldu.

Nafiz'in Samira ile buluşması çok sürmemişti. Morali bozuk bir şekilde sokaklara dalmıştı. Yürürken kızıyor, kızdıkça adımlarını daha da sert atıyor adeta yerle kavga ediyordu. Papazı dövmediğine pişman olmuştu. "Gavat Allah'la İsa'yla haşır-neşir olacağına benim şeyimle haşır neşir oluyor. Kenar mahalle karıları gibi kimin eli kimin cebinde onun peşine düşmüş. Benim de siftahım olmazsa bende bu papaz gibi kilisenin damını gözetleme kulesi, günah çıkarma odasını da mastürbasyon odası yapardım" diye mırıldandı. Yüzünde şeytani bir gülümseme belirdi. Öfke ile tebessüm Nafiz'in sıradan olan yüzünü sanki daha bir güzelleştirmişti. Dışa karşı hep haşin bir bakışı olan Nafiz'in yüzü zayıfça olduğundan hep uzun görü-

nürdü. Tebessüm ederken yüzü yuvarlak bir şekil alıyordu. Haşin ve öfkeli bakıştan daha çok tebessüm yakışıyordu ona. Gözleri hep kuşku doluydu. Pala bıyıkları zayıf yüzünü doldurduğundan yaşının üzerinde gösteriyordu. O henüz bıyıkları terlemişken bile yaşlı görünmeyi, büyük adamlar gibi hareket etmeyi seviyordu. Şehirde bıyığa yüklenen birçok anlam vardı ve bunun üzerinden "bıyığı yeni terlemiş" diyerek yaş tarifi yapılır, yetişkin bir oğula sahip babanın oğluna söz geçirememesi üzerine "oğlunun bıyığı çıktığında sen kendi bıyığını kes" diye erkekler birbirine yol gösterirdi. Ayrıca bıyksız bir gencin yanında erişkin birinin bıyık bükmesi, kötü anlamlar içerdiğinden sonu ölümle sonuçlanabilirdi. Nafiz'de küçücük ve zayıf yüzünü erkekliğin işareti sayılan kaba bir bıyıkla örtmüştü. Sinirli bir şekilde nereye gittiğini kendisi de bilmiyordu. Kendini büyük bir boşlukta bulmuştu...

SİNAGOGDA TOPLANTI

Samira'nın babası Mişel'in önemli bir misafiri gelmişti. Dükkânın önündeki ağacın altına attıkları kürsüde karşılıklı oturmuş sohbet ediyorlardı. Şehir küçük olduğundan herkes birbirinin yedi ceddini sayabilecek derecede tanıyordu. Daracık sokaklarda yürürken göz aşinalığından, kız alıp vermekten doğan akrabalıktan, azınlık ruhunun getirdiği dayanışmadan insanlar fazlasıyla faydalanıyordu.

Şehrin küçük olması hem insanların içli-dışlı olmasını sağlıyor hem de haset ve çekememezliği körüklüyordu. Şehre gelen köylünün sağlam alışveriş yapabilmesi için mutlaka şehirde bir tanıdığının olması gerekiyordu. Türkçe bilmeyen köylü ancak şehirdeki bir dostu vasıtasıyla alışveriş yapıyor, derdini anlatabiliyordu. Köylü ile şehirli arasında bu yüzden kirvelik gelişmiş sarsılmaz dostluklar oluşmuştu.

Süryani Papaz komşusunun evinde Nafiz'i yakalayınca durumu araştırmış, olayı haber vermek üzere Samira'nın babasına gelmişti. Mişel Efendi, Süryani Papaz ile daha önceden selamlaşıyorlardı ama bizzat dükkâna ziyarete geldiği olmamıştı. Mişel, Süryani Papaz'ın gelişini merak ediyor ama bir türlü ne olduğunu bilemiyordu. Papaz ise olayı nasıl anlatacağını düşünüyordu. Bir Yahudi için kızının bir Müslüman ile ilişki kurması kabul edilmez bir durumdu. Papaz Efendi kelimeleri seçerek söze girmişti:

— Ziyaretimi merak ettiğinizi biliyorum. Ama bu ziyareti yapmakla kendimi yükümlü gördüm. Söze nereden başlayacağımı bilemiyorum fakat anlatmak mecburiyetindeyim. Evvelki gün bizim kiliseye komşu bir eve kızınız ve yanında Müslüman bir erkeğin

girdiğini gördüm. Komşu evde genç kızlarından başka kimse yoktu ve ben gidip kapıyı çaldım. Evdeki misafirleri sordum. Kız çekindi. İçerden kızınızla birlikte giren Müslüman bir genç çıktı. Hatta beni müdahalemden dolayı tartakladı. Adının Nafiz olduğunu ve herkesin kendisini tanıdığını söyledi. Beni de tehdit edip gitti. Daha sonra kızınız Samira'nın sevgilisi olduğunu öğrendim. Durumdan sizi haberdar etmek için buraya gelmiş bulunuyorum.

Mişel'in yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuştu. Nafiz ismini duyunca daha bir korku ve öfke sarmıştı içini. Kendisine haber getiren bir papaz olmasaydı söylenene pek inanmayacaktı. Papaz Efendi Mişel'in üzüldüğünü görünce:

— Sizi bu haberim ile rahatsız ettiğim için üzgünüm!

— Ne münasebet. Siz doğru olanı yaptınız. Teşekkür ederim!

Papaz efendi izin isteyerek kalkmak istedi. Mişel:

— Bir şey içmeden sizi bırakmam, ne aceleniz var?

— Kafanızı yeterince meşgul ettim!

— Ne münasebet, bir şey içmeden bırakmam!

— Başka bir zaman kalsın. Söz ziyaretinize tekrar gelirim!

— Memnun olurum!

Mişel duydukları karşısında beyninden vurulmuşa dönmüştü. Öfkeden içi içini yiyordu. Hele Nafiz ismini duyması bu öfkesini daha da kat arttırmıştı. Nafiz'in özellikle Yahudi ve Ermeni cemaatinden haraç aldığını, kendilerini vergiye bağladığını biliyordu. Kızının böyle biriyle dostluk kurmasını kendine yediremiyordu.

Papaz Efendiyi yolcu ettikten sonra dükkânı kalfalarına teslim ederek eve giden Mişel, kapıyı öylesine hışımla çalmıştı ki, çıkan gürültüden dolayı komşular bile kapıya çıkmıştı. Kapının çalınışının hayra alamet olmadığını anlayan Samira kapıyı açmaya cesaret edememiş, annesi gidip açmıştı. Mişel içeri girer girmez Samira'yı saçından tutup avlunun ortasına getirmişti. Samira korkudan tir tir titriyor ne yapacağını bilemiyordu. Mişel iki omzundan tuttuğu kızının gözlerinin içine bakarak:

— Doğru söyle Nafiz ile buluştuğun doğru mu?

Samira Papazın ve arkadaşının her şeyi olduğu gibi anlattığını anlamıştı. Yalan söylemenin artık uçarı-kaçarı yoktu. Yıllardır büyük bir korkuyla sakladığı aşkını artık açıklama zamanı geldiğini anlamıştı. Babasının bu öfkeli ve korkutucu davranışına karşılık kendisi sağlam bir duruş sergilemeliydi. Kendini toparlayarak:

— Evet, baba doğru! Birbirimizi seviyoruz!

— Utanmadan bunu nasıl söylersin?

— Seviyorum ve uzun süredir buluşuyorum!

Kızının bu korkusuz ve fütursuzca diklenmesine dayanamayan Mişel, tekme-tokat vurmaya başlayınca, annesi araya girmek istedi. Mişel, onu da eliyle itekleyerek uzaklaştırdı. Samira babasının tekme ve tokatlarını savuşturmak için elini siper ediyordu. Yediği dayaktan canı yanmasına rağmen ses çıkarmıyordu.

— Bu ilişkin yüzünden seni de onu da öldürmekten çekinmeyeceğimi bilmiyor musun?

— Korkmuyorum artık!

— Ben sana gösteririm korkmamayı!

Samira'yı tuttuğu gibi yana fırlatıp kapıyı çarpıp çıktı. Samira avlunun orta yerinde oturup hüngür hüngür ağlamaya başladı. Annesi yanına yaklaşarak: "Bizi de kendini de cemaate rezil ettin! Sen Yahudilerin yüz karasisin!" dedi.

*****

Yahudi mahallesindeki Sinagog'da Yahudi cemaatinin en ileri gelenleri toplanmış, cemaat üyesi Mişel'in kızının durumunu konuşuyorlardı. Aslında konuşulan Mişel'in kızının durumundan daha çok Nafiz'in durumuydu. Uzun bir süredir cemaati haraca bağlamış olan bu şehir eşkıyasından nasıl kurtuluruz diye düşünüyorlardı. Mişel'in kızı ile olan ilişkisiyle birlikte artık kendilerine zarar veren bu eşkıyanın öldürülmesi üzerinde ittifak sağlamışlardı. Şimdi tartışmaları konu ise bunun nasıl yapılacağıydı. Cemaat Nafiz hakkında

oldukça geniş bilgi toplamış, onun nerelere takıldığını, kimlerle oturup kalktığını, en yakınlarını tespit etmişti. Mişel:

— Bu vazife herkesten önce benim üzerime düşer. Nasıl uygun görürseniz öyle yaparım!

Cemaatin Hahamı neredeyse göbeğine kadar uzanan ve en aşağılarda seyrekleşen düzensiz sakalını birkaç kez okşadıktan sonra bir bir herkesi süzdükten sonra büyük bir kararlılıkla konuşmaya başladı:

— Bu yalnızca Mişel'in sorunu değil hepimizin sorunudur. Bu işi bizim yapmamız doğru değildir. Bildiğiniz gibi şehir karışık ve Ermeni isyanın henüz sakinleşti. Ama köylerde hala insan avı devam ediyor. Bizim burada yapacağımız tek şey düşmanı ortadan kaldırmaktır. Bunun için de maşa gereklidir. Bildiğim kadarıyla en has adamı Katırcı Mehmet adında biridir. En güvendiği kişi de bu kişidir. Bir de birlikte âlemlere katıldığı Kel Müslüm var! Önce bu ikisiyle Nafiz'in arasını açmak gerekir. Tutmazsa cemaat arasında büyük bir para toplar ve paranın gücüyle onu ortadan kaldırırız. Bu iş için sabırlı ve uyanık olmak gerekir. Ne dersiniz?

Cemaatin tümü başıyla söyleneni onayladıktan sonra Haham tekrar sözüne devam etti:

— Katırcı Mehmet ile ilgilenecek kişi Ali Kemal olabilir. Ali Kemal geçenlerde Nafiz'e kibarca rest çekmiş. Onun vasıtasıyla Katırcıyı yoldan çıkarırsak bu iş oldu demektir. Sarraf İshak, söz alarak:

— Geçen Katırcı geldiğinde istediği haracı vermedim. Bu yüzden beni yakında ziyaret edeceklerine eminim. Ali Kemal'in olayına ben de tanık oldum. Ali Kemal'i bu konuda ben işlerim. Onun vasıtasıyla Katırcı'ya ulaşırsak bu iş olmuş demektir. Katırcı'yı paraya boğar ve aralarını açarsak Nafiz halletmek daha kolay olur!

Yahudi cemaati bu iş yalnızca Sarraf İshak'ı görevlendirmiş, onun da Ali Kemal aracılığıyla Katırcı'ya ulaşması yolunda karar kılmışlardı. Bu toplantıda Nafiz'in ipi çekilmiş, izlenecek yol belirlenmişti.

İHANET

Şehrin imparatorluğa katıldığı sıralarda yapılan Gümrük Hanı, Halep-Urfa arasındaki ticaretin merkeziydi. İki katlı olan han beyaz kesme taştan yapılmış, birinci katına kadar olan bölümde ise aralara şerit şeklinde siyah taşlar örülmüştü. Şehirdeki yüz altmış han içinde gerek beyaz ve siyah taşlarla inşa edilmesi gerek içinden açıktan akan suyu ile kendi özgü bir handı. Giriş kapısı sarımsımermerden yapılmıştı. İki yanında soluk taşları ve onun hemen üzerinde süslemeli mihrap şeklinde içeriye doğru iki girinti göze çarpıyordu. Kapının kemerleri siyah beyaz taştan geçmeli şekilde yapılmıştı. Kapının girişi hanın içine doğru bir kare oluştuyordu. Bu karenin oluşturduğu içe doğru boşlukta uzun bir şerit şeklinde yazılmış Osmanlıca kitabe dikkat çekiyordu. Oldukça geniş olan giriş kapısı tahta üzeri saç kaplamalıydı. Büyük cellât çivileriyle süslenmiş kapı, hana büyük bir heybet veriyordu.

Giriş kapısının hemen yanında iki yanda bazalt taştan yapılmış merdivenler ikinci kata çıkıyordu. Küçük odalardan meydana gelen hanın içinden Balıklıgöl'den akan su geçiyordu, suyun geçtiği avluda iki büyük çınar ağacı altında oturanları gölgelendiriyordu. Avlunun döşemesi toprak, yalnız içinden geçen suyun etrafı taş örülüydü. Odaların genişliğinde sütunlarla desteklenmiş ikinci bir kapalı alanın yazın kullanılmak üzere eyvan şeklinde önü açık bir

bölüm, gerisinde ise odalar bulunuyordu. İklim gözetilerek inşa edilen hanın odaları yazın serin kışın sıcak oluyordu.

Odaların içinde nem olmaması içinde alt kattan üste oradan da dama kadar uzanan havalandırma bacaları vardı. Hanın diğer kapısı Kazaz Pazarı'na açılıyordu. Kazaz pazarının biri doğudan olmak üzere beş kapısı vardı. Batı kapısı sipahi pazarına, kuzey kapısı kuyumcu pazarı ile Mencek hanına çıkıyordu. Güney kapısı ile Gümrük Hanına bağlanıyordu. Handa konaklayan tüccarlar at ve develerini sipahi pazarına bağlayıp öylece hana giriyor, sabah erken saatlerde herkes malı başında hazır olduktan sonra ancak hanı terk edebiliyorlardı. Handa konaklayanların birbirlerinin malını çalmayı ancak böyle önüyorlardı.

Ali Kemal de uzun yıllardan beri Gümrük Hanı'nda ticaretle uğraşıyordu. Ermeni isyanları ticaretlerini kötü etkilemiş, piyasalar alt üst olmuştu. Eskisi gibi Halep'ten kolayca mal getiremiyorlardı. Talancı aşiretler geçiş noktalarında ticaret kervanlarının yolunu kesip yağmalıyorlardı. Devletin zayıflaması onların gücünü arttırmış, hatta azgınlaştırmıştı.

Ali Kemal Katırcı Mehmet'in almaya geldiği haracı vermemiş, Nafiz'e bir anlamda rest çıkmıştı. Bunun bir bedeli olacağını biliyordu ama arkasında Halil Bey gibi bir ittihatçı olduğu için kendine güveniyordu. Yine de Nafiz'in ne yapacağı belli olmazdı. İki gün önce görüştüğü sarraf İshak ile Yahudi Mişel bu konuda rahatlamasını sağlamışlardı. Sinegog'ta alınan karardan habersiz, Ali Kemal kişisel husumetlerinden dolayı Nafiz'i ortadan kaldıracak planı benimsemişti. Kendisinin yapacağı tek şey Katırcı'nın aklını çelmek, onu Nafiz'in yerini alabilecek biri olduğuna inandırmaktı. Hatta bunun için büyük paralar teklif edecekti.

Kaç gündür bu düşünceler içindeyken Katırcı kendisini ziyarete gelmişti. Dükkân dar ve olduğundan avlunun ortasındaki ağacın altında karşılıklı oturup sohbete dalmışlardı. Ali Kemal kendisinin işlerinin gerçekten kötü olduğunu Katırcı'ya inandırtan sonra özellikle Nafiz'e hürmetlerini bildirmesini ona karşı gelmek gibi asla bir niyetinin olmadığını bildirmişti. Konuşma arasında Katırcı'nın

nabzını yoklamış arada ikinci adam olmanın sıkıntısına sözü getir-mişti. Katırcı'dan ciddi bir tepki almadığını görünce asıl söylemek istediği noktaya geldiğini hissettiğinde Katırcı'nın gözlerinin içine bakarak, etkili bir şekilde sözünü sürdürdü:

— Mehmet Ağey(*) yaşça Nafiz'den büyük, akılcı ondan geri kalan değilsin! Bu kadar haraç topluyorsun onun adına bari sana bir şey kalıyor mu?

Katırcı, Ali Kemal'in bu sözüyle kendisini iğnelediğini anlamış sert bir şekilde:

— Ne demek istiyorsun?

— Ne diyebilirim Ağey, bu kadar haraç toplayıp bir mal mülk sahibi olmadıktan sonra neye yarar. Hem adın Nafiz ile birlikte yürüyor. Bunun sana karı olduğu kadar zararı da var. Ona düşman olanlar sana da düşman kesiliyor. Hem sen evli barklı bir insansın. Bunların hesabını yapmış olmalısın!

— Biz hesapsız kitapsız yaşarız Ali Kemal!

— Zaman hesapsız kitapsız insanlara yaramıyor. Akıllı insanlar hesaplı kitaplı yaşar. Nafiz ağnında elbet bir hesabı vardır. Bu iş gençlik işi, güç kuvvet, akıl işi! Yaşlılıkta bu işlere kimse pirim vermez. Yaşınız kemale ermiş hala onun adamı olarak görülüyorsunuz!

— Sözü fazla uzatma Ali Kemal ağzındaki baklayı çıkar!

— Benim sana da Nafiz Ağama da hürmetim sonsuzdur. Yalnız demek istiyorum topladığın haraçları kendin alabilirsin. Ya da top-layacağın haraçlarda eline geçenin birkaç mislini kazanabilirsin!

Katırcı, Ali Kemal'in ne demek istediğini anlamış, yüzü asılmıştı ama daha açık konuşmasını bekliyordu:

— Benimle daha açık konuş!

— Benim demek istediğim şehir artık Nafiz'in ipini çekmiş durumda. Yakında onu birçok yönden kuşatacaklar. Ortalık karışık.

*) Urfa ağzında abi anlamında kullanılan bir hitap şekli.

At izi it izine karışmış. Nafiz bundan dolayı nasibi alacaktır. Benim demek istediğim yol yakınken kendine yazık etme!

Ali Kemal ikna edici bir şekilde konuşmuş daha önce Nafiz'i korumak, hakkında tek söz söyletmek istemeyen Katırcı'nın zihninde tilkiler dolaşmaya başlamıştı. Ali Kemal'in söyledikleri yabana atılacak gibi değildi. Ayrıca bu tüccarlar her kesimle ilişki içindeydiler. Ali Kemal bunları söylerken, boş konuşmadığını fazlasıyla ima etmiş, kendisinden bir beklentisi olduğunu hissettirmişti.

— Benden ne yapmamı bekliyorsun?

Ali Kemal, Katırcı'nın yumuşadığını, ikna edilecek kıvama geldiğini anlamıştı. Biraz önceki sert yüz ifadesinin yerini bu defa merak ve kuşku almıştı. Yaptırmak istediğini artık söyleyebilirdi.

— Demek istiyorum ki, Nafiz'e en yakın olan sensin. Onun yerini alabilecek kişi de ancak sen olabilirsin. Bu hem yıllardır onun adamlığından seni kurtarır hem de namını yürütürsün!

— Benim namımın yürümesi gibi bir beklentim yok! Benden en yakın dostuma ihanet etmemi istiyorsun?

— Olaya nereden ve nasıl baktığındır önemli olan. Zengin olmak veya nam sahibi olmak istiyorsan yaptığın iş meşrudur. Ama ileriki zamanlarda o hapiste veya mezarda, sen de bir köşede aç sefil kalmak istiyorsan bilemem. Ama şunu iyi bil ki, bu iş için tahmin edemeyeceğin kadar büyük para vereceğiz!

Katırcı, "vereceğiz" sözcünün arkasında Ali Kemal'den başkaları olduğunu anlamıştı. Ali Kemal'i çok iyi tanıyordu. Onun sözlerinin yabana atılmayacağını biliyordu. İki arada bir derede kalmış ne yapacağını şaşırılmıştı. Hemen olur demesi de doğru değildi.

— Ali Kemal söylediklerini düşüneneceğim!

— İyi düşün ayrıca bu konuşmalarımız aramızda kalsın. Duyulursa ikimiz için de iyi olmaz!

Ali Kemal, Katırcı'nın geçen almaya gelip de alamadığı haracı uzatarak;

— Nafiz Ağa'ya selam söyle! Geciktiği için kusura bakmasın!

Katırcı, bir Ali Kemal'in yüzüne bir de aldığı mecdiyelere bakarak tamam anlamında kafasını salladı. Sonra da izin isteyerek kalktı. Gümrük Hanı'nın Kazaz Pazarı'na açılan kapısından çıkarak ağır ağır yürümeye başladı. Ayakları gitmek istemiyor, o da zihni gibi kararsızlık içindeydi. Bunca birlikte olduğu dostuna ihanet edecekti. Bunu düşündükçe kendinden utanıyordu. Diğer yandan hep Nafiz'in gölgesinde kalmış, ondan yaşlı-başlı olmasına rağmen onun adamı, ayakçısı olarak şehirde aşığılanmıştı. Halk arasında bir değeri yoktu. Kendisine gösterdikleri saygı Nafiz yüzündendi. Nafiz'i en kolay kendisi öldürebilirdi ve bu kendisine büyük bir nam sağlayabilirdi. Şehir, ölene ve öldürene saygı duyuyor, ölene ağıt yakıp öldüreni kahraman ilan ediyordu.

Ayrıca bu işin bir de zenginlik boyutu vardı. İhanet ve kahramanlık arasında gidip gelirken alacağı parayı düşünüyordu. Kafasındaki ikileme kendini zor eve atmış adeta inzivaya çekilmişti. İçinden geçirdiği her türlü kötü düşüncüyü alacağı para ve kazanacağı nam ile bastırmıştı. Yarın sabah gidip Ali Kemal'e bu iş için anlaşacak sonra da gereğini yapacaktı. Evde akşama kadar derin düşüncelerle geçirmiş, kimseyle konuşmamıştı. Eşi onun halinin iyi olmadığını anlamış, yatağa oynatarak girmişti. Katırcı, içinde bulunduğu sıkıntıdan eşini daha bir hırsıyla sararak kendini daha bir erkek hissetmiş, ateşlice sevişmişti. Cenabet olarak sabahlayan Katırcı gecedен sabaha kadar ölüm ve kanlı rüyalar görmüştü...

GİDİN BAKIN KİLİSENİN HAÇINA

Ahmet Şevket olayların durulmasının ardından ilk defa sakin bir kafayla dışarı çıkmış, Ehberin Dağı'nda mağarada yatıya kalacaktı. Cuma namazından çıktıktan sonra yanına Kürkçü Halil Hafızı alarak, Ehberin Dağı'na yatıya gideceklerdi. Her ikisi de atlıydı. Tırmandıkları dağın tam tepesine geldiğinde Balıklıgöl, küçük bir havuzu andırıyordu. İçinden "abartı bu şehrin olmasa olmazıydı" diye geçirdi Ahmet Şevket. "Küçük bir havuzu koca bir göle çevirmiş, tasavvurumuzda büyütmüş ve sonra da bu havuzun göl olduğuna inanmışız..." diye mırıldandı. Kürkçü Halil Hafız onu tasdik edercesine:

— Bu da söz mü? Balıklıgöl'den Hasan Padişah Camii içine akan suyun çıkış noktasına da Mecme'el Bahr, yani denizin birleştiği yer demişiz. Bu kelimeyi duyan bir Arap sanır ki Urfa'da deniz var!

Ahmet Şevket bir göle bir de Ermeni mahallesinin yakılmış yıkılmış manzarasına baktı. Yakında iken mahallenin görünümü bu denli hazin değildi. Mahalle savaştan çıkmış bir şehri andırıyordu. Ahmet Şevket "küçük bir öfkeden koca bir isyan çıkarmış şehir" diye söylendi. Yüzünde bilmenin getirdiği derin ve acı bir ifade oluştu. Atını mahmuzlarken Kürkçü Halil hafıza:

— Abartı ruhumuzu, aklımızı ele geçirmiş, sağlıklı bakamıyoruz hiçbir şeye. Keşke yalnız abartımız bu göl ile kalsa, şu tırmandığım tepelere bile dağ diyoruz. İşiten de bu tepelerin Himalaya olduğunu sanacak! Küçük şehirler büyük efsaneler yaratır, sonra kendileri yarat-

tiği bu efsanelere iman eder. Urfa'nın da yaptığı budur. Aşkı abartır, ölümü abartır, dini abartır, şehri abartır! Daha sonra da abarttığı bu şeyleri hakikat diye kabul eder. Dedeyin Dağı, Top Dağı, Ehberin Dağı hepsi küçücük tepeler. Sonra en meşhur türkümüz; Urfa'nın etrafı dumanlı dağlar... Hani nerede dağ nerede nerede duman? Yüzyıllarca buralarda keşişler dolaşmış, kimi inzivaya çekilmiş, kimi kendine mezar oymuş kimi de avcılık etmiş Bu dağlarda... Atıyla bile çok rahat tırmandığı bu tepelerde domuz, çakal, kurt sürüleri yaşarmış. Şu anda bile şehre ciddi bir kar yağdığına kurtlar sürüyle şehre saldırmıyorlar mıydı?

Abartı bu şehrin o denli ruhuna sirayet etmişti ki, kavga eden iki insandan zayıf olanı veya birçok kişiye karşı tek kişinin, dahası zayıf olanın göğsünü yırtıp "Vurun ulan vurun ben kolay ölmem!" diyerek meydan okuması nasıl açıklanmalıydı? Aslında ölümünün çok kolay olduğunu kendisi de bildiği halde, karşısındakine ölümüne meydan okuyarak hem zayıflığını saklamış oluyor hem de kendini yüceltiyordu. Bu meydan okuma karşısındakini caydırabilir belki... Ne tuhaf bir şehir değil mi?

Kürkçü Halil Hafız, Ahmet Şevket'in söylediklerini büyük bir dikkatle dinliyordu. Atların kayalıklara tırmanırken nallarından çıkan kıvılcım ve atların ayaklarının kayması düşecek gibi oluyorlardı. Sert kayalıklarda kayarak tırmanan atlar burunlarından soluyordu. Yol boyunca sohbet ettiklerinden zamanın nasıl geçtiğini bilmiyorlardı. Atını mahmuzlayarak Ahmet Şevket'in daha da yakınına yaklaşan Halil Hafız:

— Bu şehrin öyle ilginç refleksleri vardır ki, mesela ölürken bile anneyi değil de babayı çağırır: "Uy babo" derler... Kavga ve ölüme kadınları sokmak yakışmaz çünkü. Kadının içinde olduğu bir kabile savaşında her iki tarafta rahat dövüşemez... Jandarmadan dayak yiyen Araplar "Dahilek ya Muhammed!" der ama aney veya babo demez! Canı acıdığına bile anne-babasını çağırılmayı erkeklğine sığdıramaz. Ancak bir peygamberi çağırarak feryat-figanını dışa vurur. En zayıf ve mazlum anında peygambere sığınmak... Abartı ve güç şehrin binyıllardan gelen genetik bir özelliği...

Ahmet Şevket, Ehberin Dağı'na giderken bunu daha iyi hissetmişti. Göl bir havuz, Mecme'el Bahr bir arık, şehir surlar içine hapsolmuş bir orta çağ kenti... İçinde iken büyüklüğü ve yüceliğiyle insanları büyüleyen bu şehir, bulunduğu yerden bakıldığında gözle görülebilecek kadar küçüktü. Uzaklaştığınızda ise yüce değildi... Yücelik veya kutsallık bu şehre içerden bakarken görülen bir olguydu. Dışarıdan bakarken hiçte kutsal ve yüce bir yönü yoktu. Gerçekte ilk olarak Hıristiyan ruhbanları tarafından kutsiyet verilmişti. Yahudiler peygamberlerinin sığınağı olarak ve Arz-ı Mev'ud'un sınırları içinde görüyordu. Hıristiyanlar kutsayarak ruhbanlaştırmış, surların içinde körelmesini sağlamışlardı. Müslümanlar ise Yahudi İsrailiyeti ile Hıristiyan ruhbanlığı arasında sıkışmış onların motiflerinden İslami efsaneler yaratmışlardı. Çölün çocukları olan Yahudiler, bu şehrin Fırat dâhil sularını kutsal ilan ederek susuzluklarına adeta yatırım yapmışlardı. Su yatakları ve kuyuların hep bir Yahudi peygamberinin ismiyle özdeş olması Ahmet Şevket'in dikkatini çekiyordu. Harran'da Yakup kuyusu, Urfa'da Eyyup kuyusu, Damlacık mağaralarında İbrahim kuyusu ve cennetten kopup geldiğine inanılan Fırat Nehri... Çölün çocukları ancak suyu kutsar! Araplara ve Yahudiler çölün çocukları oldukları için suyu ve yağmuru kutsar... Kürtler dağlık bölgelerde olduğundan kadını kutsar. Çünkü kadın vahşi yaşam koşulları içinde mutluluk kaynağıdır, hayattır... Hıristiyanlar kanı ve şarabı kutsar çünkü bekâret kanı, İsa'nın kanı şarabı sembolize eder... Şehrin dört bir yanı kutsanan sularla çevrili adeta... Sonra Hıristiyanların İsa'nın şehri kutsadığı efsanesi vardır ki, şehrin en koruyucu ve kollayıcı efsanesidir.

Ahmet Şevket bu düşünceler içinde dağa tırmanırken Kürkçü Halil Hafız onu takip ediyordu. Dağın hemen üst yamaçlarındaki mağaradan yanık türküler duyuluyordu. Şehri etrafını çeviren dağların içine oyulmuş mağaraların kimi kaya mezarları, kimi taş ocakları olarak kullanılmıştı. Kimi mağaralar oldukça büyük ve karanlıktı. Sıra arkadaşlarının bulunduğu ağız geniş ve içerisi oldukça derin mağaranın önüne geldiklerinde atlarını girişe bağlayıp içeri girdiler. Mağaranın içi halı ve duvar yastıklarıyla döşenmiş yün döşekler

serilmişti. Ahmet Şevket, Kel Müslüm ile Nafiz'in arasında oturdu. Sıra arkadaşlarıyla tek tek selamlaştı. Kel Müslüm'ün pala bıyığı dudaklarının üstünü daha da örtmüş, başında puşusu olmadığı için kafasının keli tamamen ortaya çıkmıştı. İri gözleri, kocaman kafası ve haşın bakışlarıyla kendisini tanımayanları ürküten bir duruşu vardı. Nafiz ise ufak-tefek bünyesiyle onun yanında sönükleşiyordu. Nafiz'in bütün cesaret ve şöhretine rağmen onun yanında bu denli sönük görünmesi onu tanımayanları aldatan bir durumdu. Kel Müslüm'ün ondan kalır yanı yoktu ama keyfini ve rahatını her şeyin üzerinde görüyordu. Nafiz ile onun birlikteliği daha çok eğlence yerlerinde oluyordu.

Gecenin ilerleyen saatinde Ahmet Şevket ve Kürkçü Halil Hafız hariç herkes sarhoş olmuş, müziğin ritmiyle kendilerinden geçmişti. Kürkçü Halil Hafız ile Ahmet Şevket'in seslerinin güzelliği biliniyordu. Daha çok tekkelerde ilahi ve gazel okuyorlardı. Böyle yatı gecelerine katılmaları nadirattandı. Bu yatıya katılmaları için Nafiz, Ahmet Şevket'i zorlamış, o da tek başına kalmamak için yanında Kürkçü Halil Hafızı getirmişti. Oradakilerin tümü büyük bir istekle Kürkçü Halil Hafız'dan bir gazel okumasını isteyince Kürkçü Halil Hafız, Şeyh Saffet Efendi'den bir gazel okudu.

*"Erbab-ı safa taht-ı Cemi bağda kursun
Sultan-ı kadeh elden ele hükmiünü sürsün*

*Saki geliyor ehl-i meyin zevk-i baharı
Ferraş-ı saba sahn-ı çemenzarı süpürsün*

*Biz sofiyi meyhanede irşad edecektik
Sittin sene camide gebersin de otursun*

*Dermen ederiz badeyi bimar-ı humare
Şer'an içeriz şüphe eden müftüye sorsun*

*Zahit bakalım tövbeye layık olacak mı?
İçsin de o kâfirde olan neş'eyi görsün*

*Çok üzdü beni felsefe-i akl-ü tefekkür
Hikmetli kadehlerde olan anları görsün*

*Safvet gazelin ehl-i dile beyan et
Taktire seza varsa eğer tanzir buyursun"*

Gazel ortamla o denli uyuşmuştu ki, Kürkçü Halil Hafız dini duyarlılığıyla içkili bir ortamda bulunmasını gizliden ayıplayabileceklere gazel ile cevap vermişti. Gazelin ardından gözler bu defa Ahmet Şevket'e çevrilmişti. Ondan da Halil Hafız'a benzer bir çıkış yapması isteniyordu. Ahmet Şevket önce müziği susturup boğazını temizledikten sonra aylardır süren acılı günlerin ve içindeki fırtınaların zorlamasıyla kimseden bir davetiye beklemeden ağır bir ağıt okudu.

*Gidin bakın kilisenin haçına
Mail oldum o gelinin saçına
Oy aman bir gelin
Tutaydım elin elin
Saraydım ince belin*

*Kilisenin kapısı demir değil mi?
Demiri eriten kömür değil mi?
Oy aman bir gelin
Tutaydım elin elin
Saraydım ince belin^(*)*

*) Bu türküyü Şair- yazar Halil Biner'den derledim. Eskiden Urfa sıra gecel - rinde okunuyormuş. Türkünün ilk mısrası Kazım Karabekir Paşa'nun İstiklal Harbi Hatıralarında geçmektedir. Türkünün tamamı yoktur. Kazım Karabekir Paşa bu türkünün Erzurum tarafında Gayrimüslimlerle gönül ilişkisi olanların söylediğini belirtmektedir.

Bu türküyü o denli içten okuyordu ki, oradaki herkes gözyaşlarına boğulmuştu. Gözleri dolarak ve sesi titreyerek okumuştı. Oradakiler bu türküyü ilk defa dinlemişlerdi. Oradaki herkes biliyordu ki, Ahmet Şevket bu türküyle yıllardır içinde büyüttüğü aşkını anlatıyordu. Nafiz gibi yüreği perk bir eşkiya dahi gözyaşlarını tutamamıştı.

Ahmet Şevket ise hiç hazırlıklı olmadığı halde böylesine bir türküyü nasıl söylediğini kendisi de dahi bilmiyordu. Şair ruhuna güç yetirememiş, ortamını bulunca bir duygu patlaması yaşamıştı. Hatta okuduğu türküden dolayı yüzü bile kızarmıştı. Oradakilerin birçoğunun duygularına tercüman olmuştu adeta. Sevmenin ayıp, duyulmasının ölüm olduğu bir şehrin çocuklarıydılar. Bu yüzden hepsinin gizli bir aşkı, içlerinde sakladıkları derin yaraları vardı. Bütün kaba ve haşinliklerine rağmen, ince ve duygulu bir yüreğe sahiptiler. Ahmet Şevket'in türküsüyle birlikte müzik faslına ara verilmiş, çiğköfte hazırlıklarına başlanmıştı. Herkes konuşmamak için söz birliği etmişçesine kendi içine gömülmüş, içki bardaklarına daha sıkı sarılanlar olmuştu. Ahmet Şevket ise ne yaptım dercesine hala kendine gelememişti...

KALLEŞ BİR KURŞUN

Katırcı Mehmet, Ali Kemal'den aldığı yüklü paraya karşılık en yakın dostu ve arkadaşı Nafiz'i öldürecekti. Kaç gündür bu yüzden gözüne uyku girmemişti. Tilki gibi kurnaz, aslan gibi çevik ve güçlü adamı nasıl öldüreceğini hayal ediyordu. Hayal ettikçe hem korkuyor hem de bunun sonucunda şehirde yürüyecek namını düşünüyordu. Yıllardır silik bir kişilik olarak Nafiz'in adamı olarak biliniyordu.

Oysa bu çok yiğit ve namlı Nafiz'i kaç kez ölümden kendisi kurtarmış, onun ne büyük badireler atlatmasında yardımcı olmuştu. Ben olmazsam aslında Nafiz ismi de olmazdı. Bir insan bu karmaşık ve ağalık sisteminde bu kadar yıl tek başına nasıl ayakta durabilir? Kaç defa ağalar onu bitirmek istemiş, ama onun da tıpkı kendileri gibi devlet ve hükümetle gizli ilişkiler içinde ve görüldüğü gibi sıradan bir eşkiyası olmadığını anlamışlardı. Gerçekte Nafiz'in arkasında herhangi bir güç yoktu yalnızca Katırcı böyle bir güç varmış gibi etrafa yayıyor, onun kolay adam olmadığı hissi uyandırıyor. Ama kendisi yakınında bulunduğu bu adamın zayıf ve güçlü yönlerini çok iyi biliyordu. Vurduğunu deviren bu adamla kavga etmek, korku nedir bilmeyen bu eşkiyaya silah çekmek kolay değildi. Ama dostu önünde eğilen, fakir, fukaraya karşı merhametli Nafiz'i ancak bu merhamet ve dostluk yönünden vurabilirdi. İşte şimdi bu imkân kendisine doğmuştu. Uzun süredir tek laf etmeden önünde giden Nafiz'i nasıl öldüreceğini düşünüyordu. Katırcı'nın derin düşünceler

içinde ve sıkıntılı hali Nafiz'in de dikkatini çekmişti. Atını durdurup arkada gelen Katırcı'ya:

— Ne iş Katırcı! Sabahtan beri ağzını bıçak açmıyor. Bir gece evden uzak kalacaksın diye tasaya mı düştün?

Katırcı daldığı düşüncelerden sıyrılarak:

— Bizi Avrat koynunda yata yata onlara benzeyenlerle bir mi tutuyorsun?

— Ne bileyim, alışkanlıklardan vazgeçmek çok zordur. Bu kadar derin düşüncelere dalmış görünce ayrılık zor geldi diye düşündüm!

Katırcı yanına yaklaştığında durdu, öldürmeyi düşündüğü bu adamın gözlerinin içine baktı, ürpererek bakışını başka yöne çevirdi. Nafiz'in gözlerinin içinde karşısındakine hükmeden bir eda vardı. Biraz daha baksa, sanki kendisini öldüreceğini anlayacak gibiydi. Hatta Nafiz'in evden uzak kalacaksın diye tasaya mı düştün sözünde bile acaba aklımdan geçenleri anladı mı şüphesine kapılmıştı. Bütün bu düşüncelerden sıyrılarak:

— Kadın dediğin nedir ki? Erkeğin elinin kiridir kadın. Kiri yıkar-sın gider, kadını boşarsın biter. Kadını hayatının eksenine koyanlar iflah olmaz. Kadın insanı korkak yapar. Kadına kapılıp gidersen dağı, ovayı unutursun. Memleketin erkekleri gibi ancak onlara türkü- mani yakarsın. Onu da ninem kadar güzel yakamazsın.

— Büyük laflar ediyorsun Katırcı! Yoksa yenge ile küs müsün?

— Sokakla barışık olan erkek kadınıyla küstür ya!

— Bunda kendimi suçlu buluyorum. Senin gibi evli birini peşime takıp dolaşmam yanlış. Ama anam avradım olsun dönüşte sizi barıştıracam!

— Bunda kimsenin suçu yok. Ancak evlenirsen anlarsın!

Nafiz atını mahmuzlarken:

— Akşam çökmezden Sarı Mağara'ya varalım. Karanlıkta yol almak doğru değil!

Ardından Katırcı atını mahmuzlayarak peşine takıldı. Akabe'nin yılan gibi kıvrılan yollarını geçip Firuz Bey hayratına geldiklerinde gün batmıştı. Nafiz atını hayratın hemen yanı başındaki ağaca bağlayarak, elini yüzünü yıkamak için sarnıca yürüdü. Halk arasında Farızın Yeri olarak bilinen Firuz Bey hayratı İpek yolu üzerinde kervanların konakladığı ve su ihtiyacını karşıladıkları büyük bir sarnıçtı. Sarnıç büyük bir kayanın içi oyularak oluşturulmuş, üstü kemer şeklinde kesme taşlarla örülmüş, iki yanı ise açık bırakılmıştı. Açık bırakılan taraflardan içine taş merdivenle iniliyordu. Sarnıç oldukça geniş ve derindi. Sarnıcın bulunduğu tepenin yamacından anklar yapılarak suyun akışı, kışın yağmur ve kar sularının buraya dolması sağlanmıştı. Hayratın ön tarafındaki girişinde koca büyük bir lahit üzerine Osmanlıca bir kitabe bulunuyordu. Nafiz, başını eğerek hayratın basamaklarından aşağıya indiğinde sarnıcın taşla örülü duvar deliklerinden kırlangıçlar ve yarasalar uçuştular. Kuşların kanat çırpınılarıyla Nafiz'in elini silaha götürmesi bir oldu. Kırlangıçlar neredeyse yüzünü sıyrarak uçup gitmişlerdi. Suya ulaşan son basamağa geldiğinde elini yüzünü yıkayıp yeleşinin cebinden Samira'nın verdiği mendili çıkarıp uzun uzun baktı, sonra yüzünü sildi. Sonra tekrar mendili avuçlarında toplayıp burnuna götürüp kokladı. "Gâvurun kızı aklımı başımdan almış" diye söylendi. Mendili yeleşinin cebine yerleştirdi. Sarnıçtan çıktığında Katırcı'nın tüfeğiyle uğraştığını gördü. Silahını kolay kolay kimseye elletmeyen Nafiz'in huylandığını gören Katırcı durumu düzeltmek için:

— Tozlanmış, sileyim dedim.

Nafiz:

— Tüfeği daha yeni temizledim. Yolda gelirken tozlanmıştı!

— Doğru aslında böylesine kız gibi silahı sarıp sarmalamak lazım! Göz önünde yıpranır!

— Silah sarıp sarmalanıp saklanmaz. Boşuna hamallık yapılmış olur. Silah dediğin el altında olmalı. Senin de söylediğin gibi silah kız gibidir. Sarılıp yattığında erkekliliğini hissedersin. Kadına sarılmak ile silaha sarılmak arasında fark yoktur Katırcı!

Katırcı Nafizin tüfeğini eyerin bulunduğu yere bırakırken:

— Doğru söylersin valla ağam! İyi bir silaha gönül kaptırmayan erkek düşünemiyorum.

Nafiz atını bağladığı ağacın altında otururken:

— Ben biraz kestireceğim! Sen etrafa göz kulak ol!

Nafiz elinde tuttuğu puşusunu başına tekrar sarıp sırtını ağaca vererek gözlerini yumarak uyumaya çalıştı. Katırcı ise Sarnıcın arka tarafına doğru yürüyüp karmakta olan gökyüzünü seyretti. Boğucu bir hava hâkimdi yeryüzüne. Hafif esen rüzgârın sesinden başka bir şey hissedilmiyordu. Yerden birkaç çakıl taşı alıp sarnıcın içine atarak suyun çıkardığı sesi dinledi. Taş suya değdiğinde yuvarlak bir halka oluşturuyor dibe batıyordu. Suyun çıkardığı sesle içindeki korkuyu bastırır gibiydi. Nafiz'in uykuya dalmasıyla harekete geçecekti. Elindeki çakır taşları bittiğinde silahını kınından çıkarıp kontrol etti. Mermiyi namluya daha önce sürmüş, ateşlemeye hazır bekletiyordu. Nafiz attığını vuran, çevik yapılı ve güçlü biriydi. Bunu bildiğinden ona hangi taraftan ateş edeceğinin hesabını yaptı. Nafiz'in arkasından geçerek sarnıcın yüzeyde kalan yarım metrelik taş bloklarını siper edindi. O elini silahına atmadan birkaç el ateş edecekti. Her ihtimale karşı tüfeğinin içindeki fişekleri boşaltmış, kendini sağlama almıştı.

Bulunduğu yerde korku ve vicdan azabını birlikte yaşıyordu. Aslında aldığı paradan daha çok gölge bir kişilik olarak tanınması onu bu işe zorluyordu. Birinin adamı olmanın ezikliğini, karısının kendisine bakışlarında bile hissediyordu. Hatta bu ezikliğin çocuklarına dahi sirayet edeceğini düşünüyordu. Çünkü bu şehirde baba önemliydi. Bir erkek ancak babasının ismiyle var olabilirdi. Elini silahına götürürken 'nasıl olsa bu işi ben yapmasam bir başkası yapacak' dedi, ardından 'su testisi suyolunda kırılır. İnsanlar kendi kahramanlarını yaratır sonra da Hz. Ömer'in helvadan putu gibi acıkınca yerler' diye geçirdi. Yarattığı putu yeme sırası artık kendindeydi...

Silahını Nafiz'in göğsüne nişan alarak tetiğe bastı. Ardı ardına mermileri boşalttı. Silah sesleriyle birlikte sarnıçtan kuşlar uçtu. Nafiz ilk kurşunu yer yemez yerinden fırladı, elini silahına atıp ayağa kalktı. Katırcı ile göz göze geldi. Birkaç adım atıp olduğu yere yıkıldı. Nafiz'in bakışları karşısında katırcı müthiş bir korkuya kapıldı. Ürperdi. Nafiz elleriyle karnını tutarken yüzükoyun yere kapaklanmıştı. Bu sırada atı kışneyerek yere kapaklanmış olan Nafiz'in yanına geldi. Nafiz başını yerden kaldırmadan eliyle alını akıtmalı atını yokladı. Kanlı elini atın beyaz akıtmasında iz bıraktı. Diğer eliyle biraz önce yüzünü sildiği mendili tutmuştu. Katırcı atına atlayıp oradan ayrılırken Nafizin atı başucunda saçlarını yalıyor, deli deli kışniyordu...

gāvur mahallesiinde aşk

Bin yılların susuzluğuyla kavrulurken ova, kızgın, çatlak topraklar vahşiliğın en acımasız olduğu bu şehri, cehennemden bir parça yapmıştı sanki. Saltanat şehri İstanbul'dan ayrı bir hüküm süren, devletin olmadığı, ağa ve şeyhlerin istediği gibi at koşturduğu, ilişkilerin parasal ve kaba güce dayandığı bu şehir, merkezi otoriteden uzaktı. Tanzimat Fermanı'nın ilanından ancak on yıl sonra Tanzimat kanunlarının ulaştığı şehir, devletin gözünde sürgünlerin mecburi ikamete tabi edildiği bir mekândı...

Çözölme çağını yaşayan İmparatorluğun, zayıflığından faydalanan kesimler içinde azınlıklar ve misyonerler başı çeki-yordu. Hafiyeler, İmparatorluk dışından gelen seyyah ve misyonerler, ittihatçı sür-günler şehirde fazlasıyla görölüyordu. Tabi bunların içinde namı henüz yayılmış bir halk kahramanı her yerde adından bahsettiriyor, yiğitliğiyle herkesin dikka-tini çekiyordu...

İsyan ve savaşın kol gezdiği 1915'de yaşanan trajik bir aşk öyküsü... Bir devrin kanayan, hazin yanı... Bugün dahi etkisi devam eden, tartışılan isyan ve tehcirin anlatıldığı tez roman... Gavur mahalle-sinde aşk bir solukta okuyacağınız kadim bir şehir hikayesi...

9 786054 467068